

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Kapalı Kent, dış Mek. Düz. İlkeler

Yüksek Lisans Tezi

Atakan Gül

59-
Q 151
380

T.C
YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAPALI KENTSEL DIŞ MEKANLARI DÜZENLEME İLKELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KENT PLANCI ATAKAN GÜL

İSTANBUL-1989

YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
GENEL KİTAPLIĞI

R 151

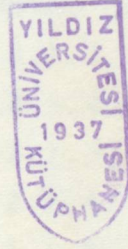
Kot : 380
Alındığı Yer : Fen Bilimleri Enst.
Tarih : 19/12/1990
Fatura :
Fiatı : 20.000 TL
Ayniyat No : 1/38
Kayıt No : 47468
UDC : 72 378.242
Ek :

T.C
YILDIZ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KAPALI KENTSEL DIŞ MEKANLARI DÜZENLEME İLKELERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
KENT PLANCI ATAKAN GÜL

İSTANBUL-1989

İÇİNDEKİLER

o ÖZET-----	III
o SUMMARY-----	IV
o GİRİŞ-----	1

I- MEKAN, KENTSEL MEKAN ve KENTSEL DIŞ MEKAN KAVRAMI

I- MEKAN

1.1. FİZİKİ MEKAN-----	5
1.1.1. FİZİK MEKAN BOYUTLARI-----	10
1.1.2. FİZİK MEKAN OLUŞUMU-----	10
1.1.2.1. MEKAN ve HAREKET-----	11
1.1.2.2. MEKAN ve ÇEVRE-----	13
1.1.2.3. MEKAN ve DİN-----	14
1.2. SOSYAL MEKAN-----	14
1.2.1. SOSYAL MEKAN NİTELİKLERİ-----	15
1.2.1.1. GÜVENLİK-----	16
1.2.1.2. FONKSİYONELLİK-----	16
1.2.1.3. TOPLUMSAL İLİŞKİ-----	17
1.2.1.4. SİMGE-----	18
1.2.1.5. DOYUM-----	19
2- KENTSEL MEKAN-----	21
2.1. KENTSEL MEKAN KULLANIM TÜRLERİ-----	25
2.1.1. ÖZEL MEKAN	
2.1.1.1. ÖZEL MEKAN-----	27
2.1.1.2. YARI ÖZEL MEKAN-----	27
2.1.2. KAMUSAL MEKAN	
2.1.2.1. KAMUSAL MEKAN-----	30
2.1.2.2. YARI KAMUSAL MEKAN-----	32
2.2. ZAMAN BOYUTU İÇİNDE KENTSEL MEKAN KULLANIMI---	35
2.2.1. GEREKLİ ZAMAN-----	35
2.2.2. ANLAŞMALI ZAMAN-----	35
2.2.3. SINIRLI ZAMAN-----	35
2.2.4. SERBEST ZAMAN-----	36
2.3. KENTSEL MEKAN KULLANICI GRUPLARI-----	36

2.3.1. BİRİNCİL GRUP-----	36
2.3.2. DENEYİMSEL GRUP-----	37
2.3.3. RASTLANTISAL GRUP-----	37
3- KENTSEL DIŞ MEKAN-----	38
II- KAPALI KENTSEL DIŞ MEKANLARIN DÜZENLENMESİ	
1- KKDM'ın DÜZENLENME AMACI-----	43
2- TASARIMA YÖNELİK KKDM'ın OLUŞUMU	
2.1. SINIRLAYICI YÜZEYLER-----	44
2.2. YÜZEYE BAĞLI MEKAN ÇEŞİTLENMESİ-----	50
2.2.1. YÜZEYİ OLUŞTURAN (SINIRLAYAN) ELEMENLARIN NİTELİĞİ-----	50
2.2.2. YÜZEYİN SINIRLAMA DÜZEYİ -----	51
2.2.2. YÜZEYİN BİÇİM KARAKTERİ-----	51
2.2.4. YÜZEYİN AKTİVİTE KARAKTERİ-----	51
2.2.5. YÜZEYİ OLUŞTURAN ELEMENLARIN DÜZENİ----	53
3- KKDM'ı DÜZENLEME İLKELERİ-----	53
3.1. SINIRLANMA-----	64
3.2. İNSAN ÖLÇEĞİ-----	71
3.3. STATİK VE DİNAMİK MEKAN DÜZENLEME-----	75
3.4. ZİT MEKAN DÜZENLEME-----	76
3.5. BİNA YÜKSEKLİĞİ VE MEKAN GENİŞLİĞİ İLİŞKİSİ---	78
3.6. MEKAN UZUNLUĞU-----	83
3.7. ARDIŞIK MEKAN DÜZENLEME-----	85
3.8. MEKAN FORMU-----	95
3.9. MEKANDA ÇEŞİTLİLİK-----	97
III- DEĞERLENDİRME ve SONUÇ -----	102
o KAYNAKÇA-----	105
o ÖZGEÇMİŞ-----	109

ÖZET

Kentlerimizde dış mekanlar, genelde kamuya ait olmalarına rağmen, gerektiği gibi tanımlanıp, değerlendirilmemektedirler. Hızla gelişen kentlerde, bu mekanların tasarımına dikkat edilmemekte, tesadüflere bırakılmaktadır. Planlama aşamasında belli boyut ve standartlara göre biçimlenmek üzere en son aşamada ele alınmaktadır. Bu alanlarda daha çok sezgilere dayanan bir yaklaşım sergilenmektedir. Kentsel mekan içindeki yerlerinin tam olarak belirlenememesi ve sınıflandırılmaması, onları belirsizliğe ve tesadüflere bırakmıştır. Bu ilgisizlik dış mekanların tasarımında özensizliğide beraberinde getirmiştir. İlkelerden yoksun bir düzenleme ise dış mekanlara karmaşık bir nitelik vermektedir.

Tez, kentsel dış mekanları ve onların genel düzenleme ilkelerini kapsamaktadır. Bu sınırlar içinde, kentsel dış mekanları tarif eden, onların düzenlenmelerine yardımcı genel ilkeleri incelemeye yönelik bir amaca sahiptir.

Bu amaç doğrultusunda tez, iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde, mekan-kentsel dış mekan ilişkisi kurularak; mekan, kentsel mekan, kentsel dış mekan akışı içinde kavramsal açıklamalar ve sistematik sınıflandırmalar yapılmıştır. Varılan sonuca göre ikinci bölümde, kapalı kentsel dış mekanların düzenlenmesi sırasında gözönüne alınabilecek genel ilkeler incelenmiştir. Bunların sonucunda kentsel dış mekanlara yaklaşım ve ilkelerin değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır.

The general principles which will be considerable during the arrangement of the urban out-space which is closed, were investigated. At the end of all stages, it was attempted to evaluate the principles and approaches to the urban out-spaces.

SUMMARY

Although they usually belong to the public, the out spaces in our cities couldn't be defined and evaluated as it is necessary. In the cities which have been developing speedily, the design of these spaces hasn't been taken care and let it the chances. This point has been taken up at the last stage for shaping up depend on some certain dimensions and standards, in the planning process. In these spaces, an approach which is more depend on the intuition, has been appeared. Their place in the city space couldn't be defined and classified exactly, so it caused to leave them in an uncertain situation. This indifference has brought in to the superficial on the design of out space. Eventually an arrangement without principles has given a complex characteristic to these spaces.

This thesis includes the urban out spaces and the general principles of arrangement. In these boundaries, it has an aim towards describing the urban out spaces and examining the general principles as a helper for their arrangements.

Paralleling to this aim, the thesis is formed by two parts. In the first part, the relation between the space and the urban space was taken up and then conceptual explanations and systematic classifications were taken place in the flowing of the space, urban space, urban out-space.

In the second part, according to the result which was attained,

the general principles which will be considerable during the arrangement of the urban out-space which is closed, were investigated. At the end of all stages, it was attempted to evaluate the principles and approaches to the urban out-spaces.

çeşitlilik içindeki kentsel mekan, kent insanı tarafından eylem-kullanıcı ilişkisi içinde değerlendirilir. Bunun sonucunda kentsel mekan, özel mülkiyet sınırları içindeki kullanımları ve bunun dışındaki kamusal kullanımları kapsar. Bu alanlar kentsel mekan içinde dolu ve boş alanlar olarak yapı ve yapılaşmış ortamda yer alır. Böylece kullanıcı sınırları belirlenmiş kentsel mekandan daha anlaşılır ve rahat şekilde faydalanılır.

GİRİŞ

Kentsel mekanın kullanımı ihtiyaçlarına bağlı olarak yapı- Mekan, farklı disiplinler tarafından farklı şekilde yorumlanarak; Coğrafi mekandan Psikolojik mekana kadar varan bir çeşitlenme içindedir. Fizik mekan tasarımına yönelik mimarlık ve planlama disiplinleri içinde bile mekana yönelik kavram farklılıkları bulunmaktadır.

Plancı için kent, fizik ve sosyal mekanları ile modern toplumların yerleşim düzenini belirler. Bu belirleyiş içinde kent, yarattığı kendine özgü yaşam tarzı ile karmaşık bir bütündür. Kent, kullanıcısı, eylemleri ve bunlara kap teşkil eden fizik mekanı ile bu bütünlüğü oluşturur. Kentte kullanıcı, eylemlerini karşılıklı ilişkiler şeklinde ortaya koyarken, bir mekan gereksinimi hissetmektedir. Eylemlerin, kendilerini tanımlayan mekanlara sahip olma isteği bunu doğurmaktadır.

Planlama açısından mekana kent ölçeğinde yaklaşılarak, bütünü kapsayacak şekilde kentsel mekan ve iç mimari mekan dışına ise kentsel dış mekan tanımlamaları getirilmiştir. Sosyo-ekonomik yapının gerektirdiği eylemler, fizik mekana yansyarak kentsel mekanı oluşturur. Kentsel mekan, toplumun kültüründeki değişime bağlı olarak dinamiklik ve çeşitlilik sergilemektedir. Mekandaki kullanıcı tipinin ve eylemlerinin farklılaşması ile değişim ve gelişim gösterir. Bu değişim süreci zaman içinde yığılımlarla devam etmekte; kentsel mekan gittikçe zenginleşmektedir.

Çeşitlilik içindeki kentsel mekan, kent insanı tarafından eylem-kullanıcı ilişkisi içinde değerlendirilir. Bunun sonucunda kentsel mekan, özel mülkiyet sınırları içindeki kullanımları ve bunun dışındaki kamusal kullanımları kapsar. Bu alanlar kentsel mekan içinde dolu ve boş alanlar olarak yapı ve uyarlanmış ortamda yer alır. Böylece kullanım sınırları belirlenmiş kentsel mekandan daha anlaşılır ve rahat şekilde faydalanılır.

Kentsel mekanın kullanım ihtiyaçlarına bağlı olarak yapılması, bütün içinde boş alanların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yapıların dışında kalan bu alanlar kentsel dış mekanlar adı altında genelleştirilip, kent içinde kullanıcının hizmetine sunulmaktadır. Kent insanının yoğun bir şekilde kullandığı bu alanların sınıflandırılması ve düzenlenmesi yaşam kolaylığı sağlaması açısından gerekmektedir.

ÇALIŞMANIN AMACI

Günümüzde kültürün gelişimine paralel olarak kentler büyük bir hızla büyümekte, boyutları artmaktadır. Bu boyutlar içinde kentin mekanlarını ve kullanıcılarını tanımlamak ise gittikçe zorlaşmaktadır. Tanımlamanın yapılamaması, beraberinde bu alanlarda uygun olmayan düzenlemeleri de getirmektedir.

Özel ve kamuya ait mekanlarda kullanıcı kente ilişkin eylemlerini gerçekleştirmektedir. Fakat eylem sınırlarının kesin olarak tarifinin zorluğu bu mekanları içiçe geçiren bir bütünlüğe götürmektedir. Bu zenginlik içinde kullanıcı, konu ile işyeri arasındaki dış günlük yaşantısını kamuya ait ortak alanlarda geçirmektedir. Oysa, kentte daire kapısının önüne kadar gelen ortak mekanlar ile kamusal kullanımlar çeşitlenebilmektedir. Kent mekanında yapılabilecek tasarım çalışmalarının altlıklarını belirlemek doğrultusunda; kentsel mekanın eylem-kullanıcı ilişkisi içinde ele alınıp, kullanım sınırlarının tespiti amaçlanmıştır.

Kentsel dış mekanlar adı altında toplanan, kent insanının kenti tanıyıp-kullandığı, kenti tarif eden bu mekanlar, yoğun kullanıma sahne olmalarına rağmen, yeterince tanımlanamamaktadır. Kamusal hayatın üzerinde geçtiği bu mekanların kavramsal yönüde yeterince açık değildir. Farklı yaklaşım ve kabullerin olduğu bu konunun daha net sınıflandırmalar içinde sunulması amaçlanmıştır.

Planlamalarda yoğun olarak yapılanmaya yönelik detaylı kararlar verilmesine rağmen, yapıların dışında kalan ve daha büyük alanı kaplayan dış mekanlar için aynı özen gösterilmemektedir. Genelde iki boyutlu ve standart ölçütlere göre biçimlenen alanlar, istenen anlatımı veremediği gibi başarılı düzenleme ilkelerininide yansıtamamaktadır. Aynı zamanda kentsel dış mekanlar, aynı düzenleme ilkeleri içinde alınmaktadır. Buradan hareketle dış mekanların kuramsal olarak ortaya konmasının yanında, pratikte nasıl düzenleneceğine ilişkin ilkelere araştırmak amaçlanmıştır.

"Kapalı Kentsel Dış Mekanları Düzenleme İlkeleri" adlı çalışmanın amacı, kentsel mekanı oluşturan kullanımları belirlemek; buna bağlı olarak kentsel dış mekanları daha doğru sistematik bir yaklaşım içinde ele alıp, yol gösterici düzenleme ilkelerini ortaya koymak şeklinde olmuştur.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Kentsel dış mekanların çeşitliliği bunların her birimde mekan elemanlarına kadar inen tasarımları beraberinde getirmektedir. Bu yelpazenin genişliği, konunun sınırlarınının daha dar tutulup; sert zeminle kaplanmalarına bağlı olarak, kapalı dış mekanlar düzeyine indirgenmesine neden olmuştur.

Araştırma, kapalı kentsel dış mekanların düzenlenmesine yönelik, genel ilkelerin incelenmesini kapsamaktadır. Bunun için mekandan-düzenleme ilkelerine kadar varan bilgi toplama araş-

tırması içine girilmiştir. Elde edilen verilere dayanılarak, çalışmada tümevarım yöntemi ile sonuca gidilme amaçlanmıştır. Çalışma iki aşamalı olarak ele alınmıştır. Birinci aşamada, mekan, kentsel mekan ve kentsel dış mekan kavramlarının açıklanması yapılmıştır. Bu aşamada çeşitli yaklaşımlar incelenip, kapalı kentsel dış mekanlara varan bir irdeleme izlenmiştir. Bunun sonucunda düzenleme ilkelerinin inceleneceği gerekli altlık elde edilmiştir. İkinci aşamada, bu altlığa göre kapalı kentsel dış mekanların tasarımını sağlayacak insana dayalı fizik mekan ilkeleri incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı tüm KKDM'in tasarımındaki yaklaşımı belirleyecek ilkelerin ortaya çıkarılmasıdır. Amaç bu olduğuna göre, çalışmada seçilmiş bir örnek mekana özgü ilkelerin saptanması yerine genel ilkeler aranmıştır.

I. MEKAN, KENTSEL MEKAN ve KENTSEL DIŞ MEKAN KAVRAMI

1. MEKAN

1.1. FİZİK MEKAN

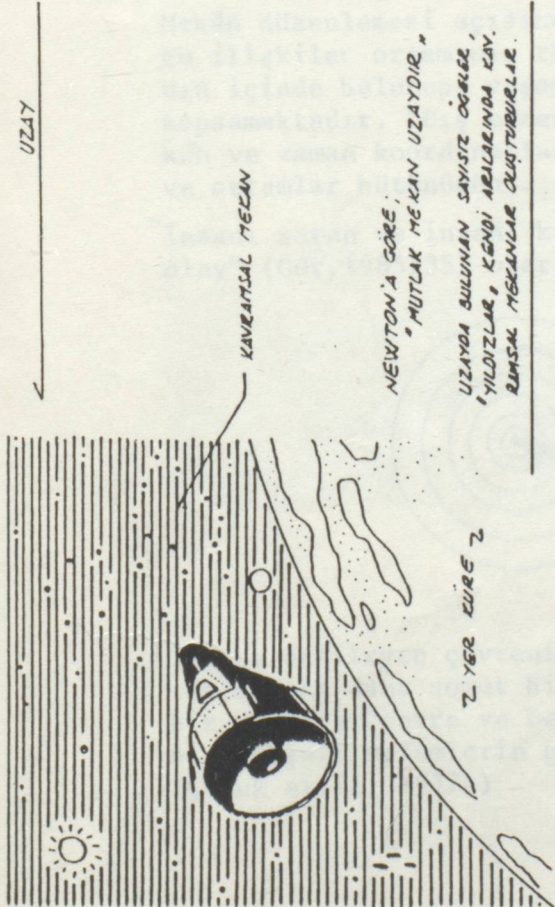
Mekân kavramı çok geniş kapsamlı olup, sonsuz bir çevre olan uzaydan, hücreye kadar inen geniş bir yelpaze içinde yayılım göstermektedir. Bu yayılım içinde kent mekanını oluşturan fizik ve sosyal mekândan, uyarlanmış yapay çevreyi direkt olarak açıklaması ve kapsamı bakımından fizik mekânı ele alıp, tanımlamaya çalışmak doğru olacaktır.

Mekân bir çok dilde kelime manası olarak "uzay" anlamı ile eş anlamlı kullanılmaktadır. Evrensel mimarlık dilinde ise çeşitli engellerin sınırladığı uzay parçasına mekân ve engeller arasında kalan her bir uzay parçasına da mekan elemanı denmektedir. (Çubuk et.al. 1977a)

"Fiziksel mekân, bir bütün olarak maddenin yayılımı olduğuna göre" (Castells, 1977:235; anan Gottdiener; çev. Keskinok, 1987: 36) fiziki bir varlık olarak varolmanın temeli, bu boşluğa ve içinde bulunmamıza bağlıdır. Bu boşluğun sınırlarını tanımlamak için somut bir örnek verirsek; sonsuz bir düzlemde yürürken bir (A) noktası ve (T) anında algısal bir olayla karşılaşmamızın sonrası, başka bir mekâna geçiştir diyebiliriz. Buda mekânda sınır kavramının nekadar göreceli olduğunu göstermektedir. (Gürel, 1970)

Uzay boşluğunu oluşturan ögeler bir araya gelerek, uzay diye tanımlanan sonsuzluğu olan mekânı oluşturmuşlardır. Uzay mekânının sonsuzluğu ise mekân kavramını evren ve boyutları bilinmesine kadar götürmektedir. Uzayın ögelerinden birisi

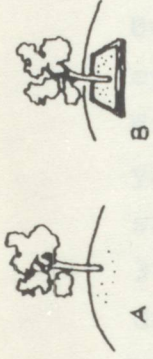
MEKAN KAVRAMI VE MEKAN TANIMI

NEWTON'A GÖRE:
"MUTLAK MEKAN UZAYDIR."

UZAYDA BULUNAN SAYISIZ ÖZGELER,
"YILDIZLAR", KENDİ ARALARINDA KAY.
RIMSAL MEKANLAR OLUŞTURURLAR.

YER KURE DOKALINA BAKTIĞIHZIDA ; TAŞ, TOPRAK, YESİL ÖRTÜ VE SULARI İLE
ÇEVRELER BULUNUR. ÇEVRELERİNDE, KENDİ ARALARINDA BUTUNLENEREK, DOKAL ME.
KANLARI OLUŞTURURKÜ GÖRÜLÜR.

DOKADA BULUNAN AGAC.

- A. SERBEST BİR OLGU.
B. ÇEVRESİNDEKİ BORDUR İLE BİR
MEKAN SINIRLAYAY GETİYOR.

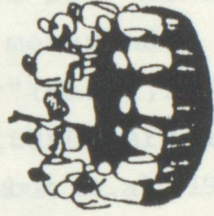
PIKNIKTE BULUNAN BİR AKE TOPLULUĞU.

YERE SERİLMİŞ ÖRTÜ İLE SINIRLANMIŞ,
KENDİLERİNE ÖZGÜ BİR MEKAN YARA.
TILMIŞTIR.

ŞEMSİYE ALTINDA İKİ KİŞİ.

ŞEMSİYENİN OLUŞTURDUĞU SEN VE
BEN MEKANI.

KONUŞAN KİŞİ VE ETRAFINDAKİ DİNLEYİCİLER

KONUŞMA ÖRTAMİ İÇERİNDE, DİNLEYİCİ,
LERLE SINIRLANMIŞ ALGUAL BİR MEKAN
DOĞMUŞTUR

olan dünyamızda taş, toprak, su, yeşil örtü, atmosfer gibi öğelerden oluşan doğal mekanlar tarafından belirlenmektedir. (Şensoy,1984)

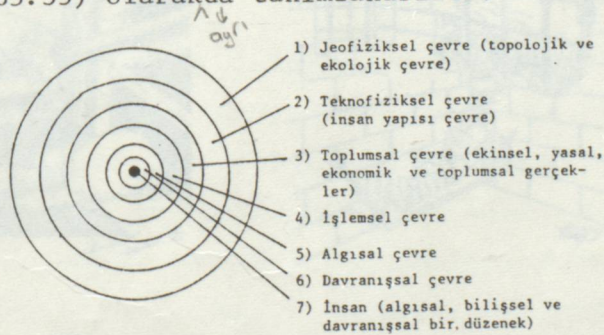
İnsan korunma içgüdüğü ve kendisine uygun bir çevre yaratma çabaları sonucunda kendisini bu doğal fiziksel çevreden soyutlamıştır. Bunun sonucunda doğayı kendi yararına uygun biçimde düzenleyerek, kendisine uygun yaşama koşulları veren sınırlı hacim parçaları olan mekânı yaratmıştır. (Balkan,1977)

Bunlar "insanı çevreden belli bir ölçüde ayıran ve içinde eylemlerini sürdürmesine elverişli olan boşluk, boşun"lardır. (Hasol,1979:344) Bunların üzerinde "Mimari bir mekân yaratmak, geniş anlamdaki doğadan veya peyzaj mekanından insanın kavrayabileceği bir bölümü sınırlamaktır" (Hasol,1979:344) Bu ise "çevrenin (*) insan ve toplum kültürü tarafından algılanan yaşama dönüştürülen görünümü" (Çubuk et.al, 1928) olarak nitelendirilebilir.

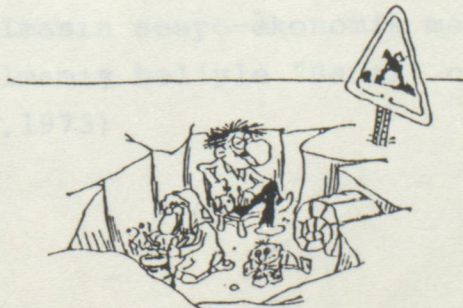
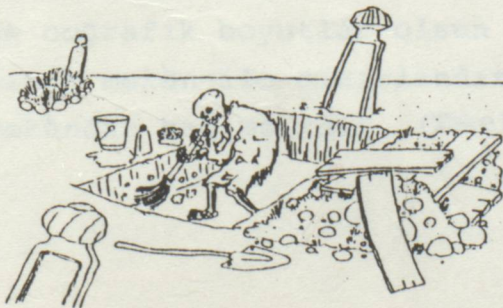
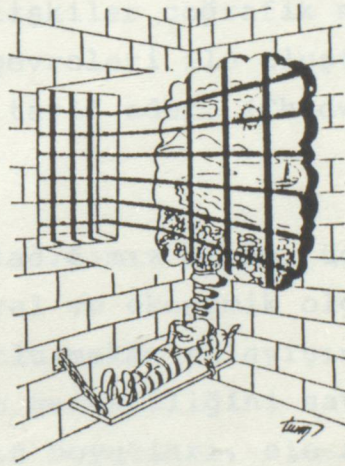
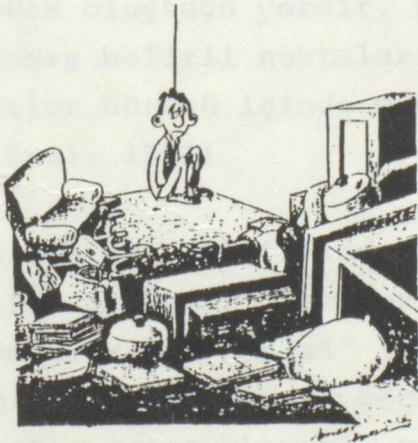
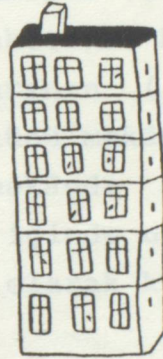
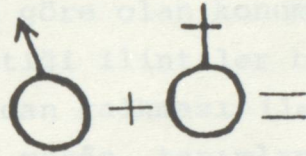
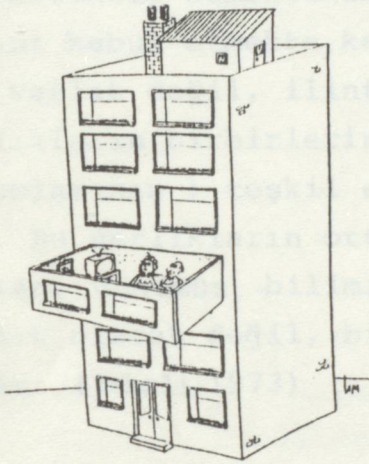
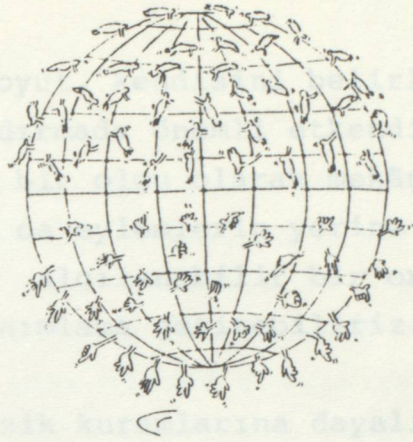
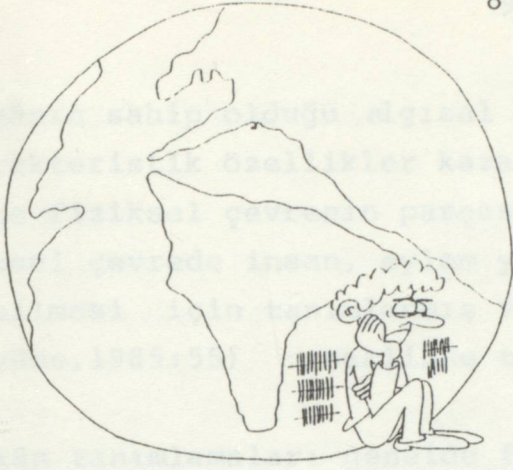
(*) Hemen hemen bütün disiplinlere konu olan çevre kavramına, farklı disiplinlerde farklı yaklaşımlara sahip tanımlamalar getirilmiştir.

Mekân düzenlemesi açısından baktığımızda "çevre, yaşamını oluşturduğu ilişkiler ortamının tümüdür". (Karabey,1980:22) Ortam ise insanın içinde bulunup, yaşamını üzerine kurduğu bütün dış etmenleri kapsamaktadır. "Dış etmenlerin tümü olan çevre, aynı zamanda mekân ve zaman koordinatlarının içinde, insanın yer aldığı ilişkiler ve ortamlar bütünüdür". (Konuk,1979:8)

"İnsanı saran ve insanı karşılıklı karmaşık ilişkilerle bütünleyen olay" (Gür,1985:35) olarak tanımlanabilir.

İnsanı etkileyen çevrenin, toplumsal ve ekonomik eylemler ile bütünleşmesi daha somut bir çevre kavramı oluşturmaktadır. Diğer bir deyişle "çevre ve beşeri eylemlerin incelenmesi, sonuç olarak bizi beşeri eylemlerin geçtiği kentsel çevreye götürmektedir" (Çubuk et.al, 1977b)

Mekânın sahip olduğu algısal boyut, kendisini belirlemede ve karakteristik özellikler kazandırmada önemli etkindir. Buna göre fiziksel çevrenin parçası bir olgu olarak mekâna; "fiziksel çevrede insan, eylem ya da eylemlerin yerine getirilebilmesi için tanımlanmış ve algılanabilir bir ortamdır." (Eyüce,1985:55) şeklinde tanımlama getirebiliriz.

Mekân tanımlamaları genelde fizik kuramlarına dayalı olarak yapılmaktadır. Newton'a göre mutlak bir mekân (uzay) vardır ve varlıktır demektedir. Leibniz ise mutlak bir mekânın varlığını kabul etmekte, kavramsallığını savunmakta ve mekânı bir varlık değil, ilinti olarak kabul etmektedir. Buna göre varlıkların birbirlerine göre olan konumlarının (Topolojik durumlarının) teşkil ettiği ilintiler bütünü mekânı oluşturur. Bu varlıkların ortadan kalkması ile mekânda ortadan kalkar. Günümüz bilimi mekân tanımları içinde uzayı bir varlık olarak değil, bir ilintiler bütünü olarak kabul etmektedir. (Tekeli,1973)

Alexandorff'a göre mekân, cisimlerin kendi iç ilişkileri ve çevreleri ile kurdukları ilişkiler bütünü içinde sürekli süreçlerin olduğu yerdir. Bu ilişkiler coğrafik mekânda tanımlanmış belirli noktalar ve çevreleri ile oluşturdukları ilişkiler bütünü içinde mekânı tarif eder. (Chadwich, 1977; anan Ünal, 1981)

Bizim günlük yaşantımızda algıladığımız mekân, üç boyutlu coğrafik mekândır. Perroux sosyal ve ekonomik olguları açıklarken coğrafik "Banal" 3 boyutlu mekân anlayışından (N) boyutlu mekân anlayışına geçmenin gerekliliğini savunmaktadır. Buna göre sosyo-ekonomik mekânın boyutları, ele alınan sosyo-ekonomik bağıntılar ile eş sayıdadır. Bu boyutların içinde coğrafik boyutlar olsun olmasın sosyo-ekonomik mekân, politik mekân ile sınırlandırılmamış haliyle "Banal" coğrafik mekândan bağımsızdır. (Tekeli,1973)

1.1.1.FİZİK MEKAN BOYUTLARI

Mekân denilen boşluğun yeryüzü ile çakıştığı yüzeyler, şehir planlamasında bizi ilgilendiren temel çalışma alanları olan; arsa, arazi, resmi parsel vb. gibi iki boyutlu yüzeyleri oluşturmaktadır. Mülkiyet belirten ve iki boyutlu tanıma sahip yasal belgeye (tapuya) ilave olarak yüzeyi çevreleyen ve kamu malı olan mekân eklenmelidir. Böylece yüzey kendisine anlam kazandıran bir üçüncü boyuta ulaşmış olur. (Aren, 1982) Bu ise kentsel tasarım çalışmalarında kullanılan temel altlığı oluşturmaktadır.

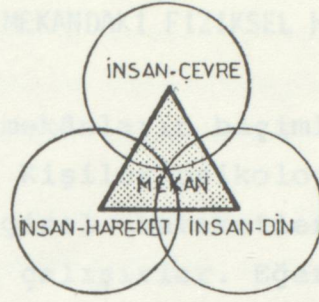
"Özde mekân, çevrenin bir parçası olarak yapıların oluşturduğu bir birim olarak, insanların yaşadığı ya da algıladığı tüm eylemlerin geçtiği üç boyutlu alan olarak ve zamansal içeriği de taşıyan (dördüncü boyut) birimler olarak gözlenebilir". (Konuk, 1979:46) Güzin Konuk bu tanımlama ile zaman boyutunun mekânın biçimlenişi sırasındaki temel unsurlardan biri olduğunu vurgulamaktadır.

Mekân, koşullu olarak herkesin kullanımına açık ve kullanımına sınırlama getirilen, üretilemeyen sınırlı bir kamu malıdır. Mekân bu özelliği ile, kullanıcı ile yaşam içinde boyutlandığı zaman uğradığı değişiklikler ile var olmuş bir üründür. Mekân, insan eylemlerinin içinde yer aldığı çalışmanın, iş bölümünün sonucunda biçimlenen bir sahne olarak ele alındığı zaman beşinci boyut olarak fonksiyonel olma boyutunu kazanır.

Bu boyutun doğal devamı olarak ulaştığı bir başka boyutta, fonksiyonel olmanın sonucu olarak eylemlerin amaçlarına ulaşmasında bir araç olarak kullanılmasıdır. (Çubuk et.al., 1977c)

1.1.2. FİZİK MEKAN OLUŞUMU

Mekanın oluşumu, çevre, hareket ve dinden oluşan 3 ana faktör üzerine inşa edilmiştir.

FİZİK MEKAN OLUŞUMU

İnsana direkt girdi veren bu üç ana faktör ve alt bölünmeleri birbirlerini tamamlayıp mekân denilen bütünlüğü oluştururlar. Bunlardan, birinin eksikliği insana yönelik mekân oluşumunda zincirin kopmasına neden olur. (Berke,1983)

1.1.2.1. MEKAN VE HAREKET

İç veya dış mekânda insanın, fizyolojik yapısından doğan fiziksel hareketi ve spontane algıları sonucu oluşan hareket sürekliliği olmak üzere iki tür hareketi bulunmaktadır.

1. İNSANIN FİZİKSEL HAREKETİ

İnsanın doğal ve yapay ortamlarla etkileşimi ile elde ettiği iç-güdüler sonucu oluşan tecrübe, hareketlerini yönlendirmiştir.

1.a. İNSANIN İÇ MEKANDAKİ FİZİKSEL HAREKETİ

Bu hareketi "Topos-Yer" kuramı ile beş ilkede açıklamaya çalışan Aristo, mekânın bir cismin sınırlayıcısı-tanımlayıcısı olursa bir biçime ulaşacağını söylemiştir. Fakat buna göre biçim ile mekân içiçe farklı sınırlama kavramlarına sahiptir.

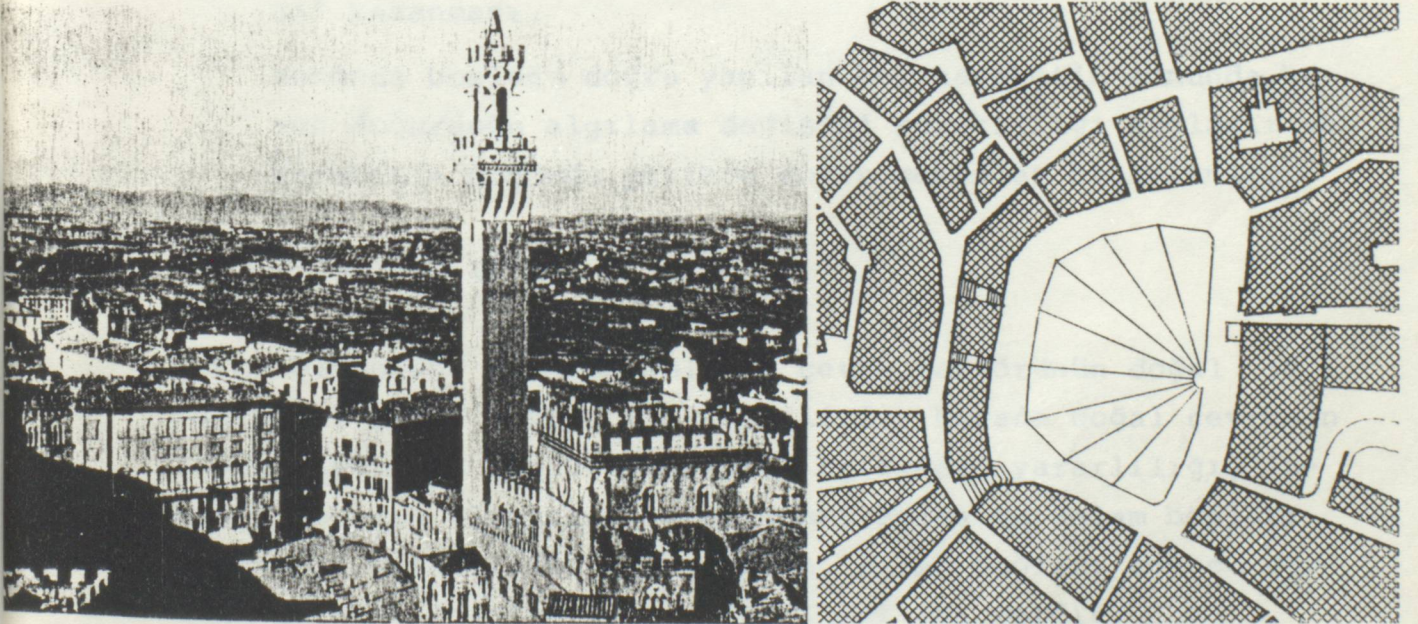
Mekân bir cismin sınırlayıcısı olurken, biçim de bu bütünün içindeki hareket sınırları belirlenmiş cismin kendi sınırı olmaktadır. Buna göre insanın lokal hareketi sırasında kendisini sınırlayan, koruyan hareketlerine kontrol getiren kapalı iç mekânlar olmalıdır.

1.b. İNSANIN DIŞ MEKANDAKİ FİZİKSEL HAREKETİ

Kişinin psikolojisi, mekânların biçimlenmesinde tasarımcıya girdi veren etkindir. Kişiler, psikolojik eğilimlerine bağlı olarak, içgüdüsel-sezgisel hareketler ile uygun mekânları seçip orada bulunmaya çalışırlar. Eğer kişi agorafobik duygulara sahip ise açık mekânlardan kaçmaya veya tam tersi klastropofobik ise uzaktaki ufuk çizgisini yakalamaya çalışır.

Böylece kullanıcının algılamasını etkileyerek, mekân içindeki hareketlerini yönlendiren, koşullandırıcı mekânlar tasarlıyabiliriz. Bu ise mekânlarda kapalılık ve açıklılık gibi iki tür mekân biçimlenmesini getirmektedir.

Dış mekânlara ilişkin ilk kuram 1889'da Camillo Sitte tarafından meydan ve dış mekânlara dayalı olarak ortaya konmuştur. Sitte'ye göre önemli olan bu mekânlarda kapalılık ve devamlılık duygusunun verilmesidir. Buna en iyi örnek olarak Siena'daki "Piazza Del Campo" meydanını göstermiştir. Kullanıcının bu tür mekânlarda korunmuş ve mutlu olacağını ileri sürmüştür.

Siena, Piazza del Campo

C.Martine göre ideal sokak kavramı, kişinin bakışlarını sonsuzluğa açmayan bir hedefe vardırken, hareketliliğe uğratan bir yaya ulaşım birimi olduğu doğrultusundadır.

Brinckman ise görüşü sınırlamamanın, bağımsız bırakmanın doğruluğu yaratıp, varoluşa doğru saf çizgiyi çekeceğini savunmaktadır.

2. SPONTANE ALGILAR SONUCU HAREKET SÜREKLİLİĞİ VE MEKAN OLUŞUMU

Bacon'a göre kentsel mekânlarda tasarımın amacı, kullanıcının duyumlarındaki izlenim akışının kesintisiz, sürekli olmasını sağlamak ve kişiyi istenen yöne yönlendirmektedir.

Bu yönlendirmenin hangi koşullarda gerçekleşebileceği hakkında Bacon şu kavramları geliştirmiştir.

o İnsan hareketinin şehirselleşen mekân içinde boşluk ve madde ilişkisi,

Burada kişinin bir maddeye yönelmesi sırasındaki en önemli faktör, içinde bulunduğu ve temel ögesi olduğu boşluğun, kendi hareketlerini ve ona bağlı olarak tasarımı yönlendireceğidir.

o İnsan hareketinin, şehirselleşen mekânda "deneyim sürekliliği" kazanması,

Mekânda boşluğa doğru yapılan her hareketin sonunda, bunun doğurduğu algılama değişimi sürekliliği sağlanır ve hareketin doğduğu yerlere doğru mekânlar biçimlenir.

1.1.2.2. MEKAN VE ÇEVRE

Mekân oluşumuna katkıda bulunan çevre faktörünün doğal ve toplumsal çevre olarak ele alabiliriz. Burada doğal çevrenin insan hayatının sürdürülebilmesi açısından yararlılığı, insanla doğanın elemanları arasındaki düzen ve anlam bağları açısından anlamlılığı ve bu düzen, anlam bağları sonucu verdiği estetik (biçim) değer olarak katkısı vardır.

Toplumsal çevrenin mekân oluşumuna etkisi, yönetim olarak fizik mekânı belirleyici kuralları koyması ve toplumun "kültürel yapısının" düzeyi ile olmaktadır.

1.1.2.3. MEKAN VE DİN

Din faktörü zamana ve insan topluluklarının kültürel yapısına, yaşam tarz ve koşullarına bağlı değişen oranlarda mekânların oluşumuna etken olmuştur.

Osmanlı mimarisinde yapı türlerinin %43'ünün cami ve yan tesisleri gibi din faktörü kaynaklı büyüklü, küçüklü yapı ve yapı gruplarına ayrılması ; dinin etki derecesinin yoğunluğunu vurgulamaktadır. Caminin, bir ibadet mekânı olmaktan daha geniş kapsamlı olarak, çevresinde bir sosyal ve fiziki alt birim olan mahalleyi ve giderek yerleşmeleri oluşturması; önemli bir etken olduğunu göstermektedir.

1.2. SOSYAL MEKAN

Şimdiye kadar yaptığımız fizik ağırlıklı mekân ve boyutları tanımlamasının yanında; mekânın insan eylemleri ile olan birlikteliğinin sonucu olarak beşeri ağırlıklı mekân tanımlamasını getirmeliyiz. "Çevrenin insan ve toplum kültürü tarafından algılanan yaşama dönüştürülen görünümü mekân olarak nitelendirilir" (Çubuk, 1982:28) deyişiyle insan faktörü ağırlıklı bir tanımlama getirilmiş olur.

Biz mekânı tanımlarken ve onu çözümlmeye çalışırken; fizik ve sosyal mekân bütününe, içiçe girmiş, birlikte çalışan bir sistem olarak bakmalıyız. Bu görüşü dahada açmak gerekirse, insan yapısı fiziksel elemanları ve doğanın insan ihtiyaçlarına uyarlanması amacıyla yapılmış yapay elemanlarda kapsayan fizik mekânın yanına; bu yapay mekânın içinde yaşayan ve onu kullananların oluşturduğu toplumsal yapının, mekân boyutu olan sosyal mekânda dahil etmek gerekir.

Sosyal mekân, kendisini çevreleyen fizik mekân içinde kişinin bu mekânla ve kullanıcıları ile girdiği etki ve tepki ilişkilerinin tümüdür. Karmaşık, homojen olmayan, belli sürekliliğide olmayan, fizik mekândan kesin farklılıklar gösteren ama onsuzda var olmayan mekândır. (Ünal,1981)

Kentsel mekânları inceleyebilmek ve onları tasarlayabilmek için fizik ve sosyal mekânları birlikte ele alıp, çalıştırmamız gerekir. Kentsel tasarım çalışması içinde bu mekânların ayrılmaz birliktelik ve etkileşimlerini gözardı edemeyiz.

Toplum, sahip olduğu dinamizm karakteri ile sürekliliği olan bir değişim içindedir. Bu değişim fizik mekâna yansiyarak mekândaki değişme ve gelişmeleri sağlar. Sosyal mekândaki ilişkilerin, fizik mekândaki insan yapısı yapay dokuya yansması sonucu, fizik mekânın nitelikleri ve örüntüsü değer kazanır ve biçimlenir. (Ünal,1981) Böylece somut fizik mekânlar ile soyut sosyal mekânlar arasında insan yararına en uygun olacak şekilde birleşimler sağlamak amaç olmaktadır.

İnsan-mekan ilişkileri sonucu ortaya çıkan çeşitli tip ve boyutlardaki mekânsal ihtiyaçlar listesi, insan yerleşmeleri içinde mekânı şekillendirmişlerdir. Bunun sonucu olarak doluluk ve boşluklardan oluşan inşa edilmiş yapay çevre oluşmuştur.

Mekân insan eylemlerine hizmet edecek şekilde düzenlenen fiziksel-sosyal bir çevre olduğuna göre, fizik özelliklerinin dışında insan faaliyetlerinin mekâna kazandırdığı mimari mekân, kentsel mekân özellikleri gibi karakteristik özellikleri de vardır.

1.2.1. SOSYAL MEKAN NİTELİKLERİ

Genelde dış mekânların düzenlenmesi esnasında, mekânın güzellik, uygunluk, rahatlık gibi teknik ağırlıklı niteliklerine ulaşılma amaçlanmaktadır. Mekân tasarımına bu yönden yaklaşan

ilkeler, araştırmanın ikinci bölümünde geniş kapsamlı olarak ele alınmıştır. Sosyal ağırlıklı niteliklerin düzenleme kriterlerini belirlemek ise zor olup, belli kalıplara bağlanamamaktadır. Aynı zamanda konumuzun kapsamı dışında kalmaktadır. Fakat mekânın bu niteliklerinin de düzenleme esnasında göz önüne alınması gereken girdiler olarak kabul edilip, incelenmesi gerekmektedir. Dış mekanın sosyal ağırlıklı niteliklerini güvenlik, toplumsal ilişki, simge, doyum, eğitcilik olarak sıralayabiliriz. (Gür,1987)

1.2.1.1. GÜVENLİK

İlkel insan ilk mekânı korunma amacıyla doğadan yararlanarak yaratmıştır. Mekân, günümüzde dahada gelişmiş komplike bir kavram içinde ilk kuruluş amacına uygun olarak kişiye güvenli bir ortam yaratma özelliğine sahiptir. Bu güvenlik, kişiyi zararlı ve istenmeyen fiziksel (soğuk, güneş vb) toplumsal ve psikolojik (gürültü ve meraklı bakışlar vb.) etmenlerden korumaya dayanmaktadır. Çıkamaz yolu bitiren bir meydan ve onu çevreleyen konutlardan oluşan mekân , orayı kullananlar için kontrollü, güvenli bir ortam yaratmaktadır. Birey, daima kendini güvende hissedebileceği bir mekân içinde yer almak isteyeceğinden; mekânın sahip olmasını istediğimiz en temel niteliğidir.

1.2.1.2. FONKSİYONELLİK

Bir mekanın kendisine yüklenen göreve uygun bir altlık oluşturmasıdır. Üzerinde geçmesi beklenen eyleme olanak sağlayabilmesi özelliğine, bir park mekânınının rekreatif faaliyetlere elverişli olması örneğini verebiliriz.

Eğer mekân yaratılış amacına gruplar tarafından hizmet vermiyorsa, o mekân kişi ve gruplar tarafından ya terk edilip, tahrip edilir ya da fonksiyon değiştirip, farklı fonksiyonlar için kullanılma değişimi içine girer. Tarlabası çağdışı konut ve konut alanı standartları yüzünden terkedilmişliği, tahriba-

ta uğramışlığı ve değişik fonksiyonlar için yataklık etmesiyle buna en çarpıcı örnektir. Yol mekânları, güvenlik ilkesine pek sahip olmaması yüzünden fonksiyonellik özelliğini gerektiği gibi yerine getirememektedir.

1.2.1.3. TOPLUMSAL İLİŞKİ

Mekanın, tamamlayıcı öğeleri (donatıları) ile birlikte, kullanıcılarının karşılıklı eylemlerde bulunmasını sağlayan bir kap olması özelliğidir.

Mekan içindeki sosyal davranışları, fiziksel çevre tasarım çalışmaları ile meydana çıkartır, yönlendirebiliriz. Böylece kentsel tasarımın konusu olan fiziksel nesnelere insan eylemlerini aynı mekân içinde en uygun şekilde biraraya getirme çalışması içine gireriz. O mekânda yer almasını istediğimiz eylemler ve ilişkiler düzenini, mekânın biçimlenmesi sırasında ortaya koyduğumuz donatı düzeni, göreceli yerleşim düzeni ve hareketlilik gibi fizik tasarım özellikleri ile yönlendirebiliriz.

o DONATI DÜZENİ

Mekân içindeki donatı elemanlarının niteliği ve düzenlenişi kişileri o mekâna çektiği gibi mekândan kaçtıran bir özelliğede sahip olabilir. Mekân, insan ile var olduğundan insan tarafından kullanılmayan mekân, görevini yerine getiremiyor demektir. Örneğin, iyi tasarlanmış bir parktaki içe dönük oturma grupları toplumsal çekim düzeni olurken, ana trafik yollarının yeşil bandlarındaki sıra sıra bankalar ise toplumsal itim düzenidir.

o GÖRELİ YERLEŞİM DÜZENİ

Mekânı oluşturan öğelerin, mekân içindeki yer alışı düzeni mekânın kalitesini ve insan ilişkilerini etkilemektedir. Ortak

yeşil alanlar, buldukları konum itibari ile bir toplu konut alanındaki alçak ve yüksek katlı yapı gruplarını mekân içinde birbirinden ayıran, bölücü bir nitelik taşıyabilir. Böylece aynı alan içinde farklı fiziksel ve sosyal yapıya sahip mekânlardaki insan ilişkilerini sınırlandıran ve ayırımı iyice belirleyen bir yerleşim düzeni tasarlanmış olur. Yapı gruplarının kurguları (aralarındaki mesafeler, yapılarıdaki hareketlilik, bir diğerine bakış yönü vb.) o mekânı kullananların ilişkilerini kolaylaştırmaktadır.

o HAREKETLİLİK

Kişilerin bir mekân içinde özgürce fiziksel hareketlilik gösterebilmesidir. Bir mahalle parkı, haftasonları ebeveynlerin ve çocukların yoğun kullanımına sahne olur. Çocuklar ve onların sayesinde ebeveynler kendi aralarında tanışır, ilişki kurarlar. Fakat bazı mekânlar sahip oldukları yoğun kullanımla insan ilişkilerini imkansız kılmaktadır. Buna örnek olarak, şehir merkezlerindeki ticaret alanlarının iletişim ve ilişki kurulmasını engelleyecek şekilde yoğun bir araç ve insan hareketliliğine sahip olması verilebilir.

]2.1.4. SİMGE

Mekânın bireye, topluma ve kullanıcılarına kendisi hakkında bilgi veren, tanıtıcı kimlik kartı niteliğindedir.

Buna en iyi örnek, şuanda güncel olan galeria alışveriş merkezidir. Mekân, formu, mimarisi, ışıklandırması, girişi, kullanıcıları, dükkanları, fiyatları vb. ile ülkemizdeki bu türden ilk yüksek standartlı alışveriş merkezidir. Artık GALERIA ülkemiz için bu tür mekânların ve buralardan alışveriş edenleri tanımlamak için kullanılan bir simge niteliği kazanmış olur.

Bazı mekânsal kararlar çok farklı olarak sırf simgesellik için alınır. Örnek olarak İstanbul Meydanlarının tasarım

yarışmaları aracılığıyla yeniden düzenlenmesi verilebilir.

1.2.1.5. DOYUM

Mekânın kullanıcıya verdiği haz duygusudur. Mekân kullanıcıya hizmet edip, ihtiyaçlarını karşıladığı sürece kullanıcının beğenisini kazanmış, üzerinde bir doygunluk sağlamıştır.

Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse; rüzgarın etkisinin hissedilmediği, insan-yapı boyutu dengesinin kurulduğu, pencerelerinden çeşit çeşit çiçeklerin sarktığı, canlı renklerle boyalı evlerin çevrelediği bir meydandaki, sakin bir kahvede oturma şansına sahip olabiliriz. Mekânın bizi soğuk havadan koruması, sosyal ilişkide bulunmamızı sağlaması ve mutluluk duygularımızı harekete geçirmesi ile bizde hoşnutluk ve beğeni duyguları uyandırır. Bu mekânın boyut, biçim ve karakter olarak kullanılma amacına olan uygunluğu, insan ve eylemlerine yönelik olması gibi özellikler sonucu sahip olduğu fiziksel güzellik, kullanıcı üzerinde doyum yaratmaktadır.

Fakat her mekânın bizde olumlu izler uyandırıp, doyuma ulaştıracadığı söylenemez. Mekân sahip olduğu şartlar ile insan üzerine ters tepkiler yaratıp, kullanıcıyı oradan uzaklaştırıcı rol oynayabilir. Bakımsız, karanlık, ıssızda kalmış, küçük meydanlar kullanıcının beğenmediği, üzerinde korku uyandıran, bir an önce oradan ayrılmayı istediği olumsuz mekânlardır.

Mekânın kişiyi doyuma ulaştırmaması, kullanıcının psikolojik durumu, kültürel yapısı gibi insan faktörü ile mekânın insana hitap eden algısal özellikleri gibi fizik mekân faktörlerine bağlıdır. Bu faktörler, kişinin doğrudan doğruya duyu organlarına hitap eden mekana ait renk, koku, ses, malzemenin yapısı, görünüşü, alanın rahatlığı vb. gibi özelliklerdir.

Kişinin o andaki psikolojik durumu mekânı farklı şekilde algılamasına neden olmaktadır. Kullanıcı sınırlı bir ruh haline

sahip şekilde farklı kotlarla düzenlenmiş bir meydana geçerken, her bir kot ve basamak ona atletizm engeli gibi gelir, böylece bu kotların oluşturduğu küçük dinlenme alanlarının zevkine varamıyabilir.

Kullanıcı, kültürel birikimine uygun mekânda bulunmaktan zevk alır. Buna toplum genelinde baktığımızda, kültürünü yansıtan ve orada yaşamaktan mutlu olacağı mekânlar oluşturulur. Örnek olarak, bir Avrupa Meydanı ile Türk Meydanı arasındaki benzemezliğin, her iki kültürdeki meydan nedir, nasıl olmasıdır anlayışındaki farkdan kaynaklanması verebilir.

1.2.1.6. EĞİTİCİLİK

Mekanlar, kullanıcılarına kendilerini izlemeleri sonucu değişim ve gelişmeleri anlamaları imkanını verirler. Fakat mekânın sahip olduğu kişilik, eğitimcilik özelliğine etki etmektedir.

Yeni gelişen bir konut alanı olan E-5 üzerindeki Kozyatağında aynı yükseklikte ve aynı tipteki beton bloklarının, aralarında hiçbir ortak donatı alanı olmadan, monoton bir yerleşim dokusu oluşturmasının ne gibi eğitimciliğe sahip olacağı şüphelidir. Fakat mekâna kent bütününde baktığımızda, metropolün konut alanlarındaki değişiminin en güzel belirtisi olarak, İstanbul Metropol mekânının eğitimcilik özelliği içinde izlenebilir.

Bu örneği Lynch'in "yapısı ve süreçleri kullanıcısı tarafından rahatça anlaşılabilir kentler hem kullanıcıya kenti rahat kullanma, hemde kendilerini tanıma olanağı verirler" tanımlaması ile destekliyerek kent mekânının eğitimcilik özelliğini vurgulayabiliriz. (Lynch,1968; anan Gür,1985:105)

2. KENTSEL MEKAN

Kentsel mekân, mekânın modern topluma özgü yerleşme biçimidir. Kent fiziksel olarak temelde, eylemleri barındıran yapılardan oluşmuştur. Bu yapıların dışında kalan tamamlayıcı alanlarla birlikte kentsel mekânın sınırları fiziksel olarak çizilmiş olur. Bu sınırlar içindeki payı ve dışındaki alanın oluşturduğu bütünlük, kentsel mekânın tanımlanmasında esas olarak alınır. Buna göre kentsel mekâna "yapıların oluşturduğu, kentlilerin algıladığı ve tüm kentsel olayların ilişkilendiği bir bütündür (Konuk,1979:46) tanımlama getirilebilir.

Fakat kentsel mekânı, yapıların arasında doğal veya yapay strüktürde elemanlarla belirlenen, üç boyutlu düzenleme alanı olarak tanımlamak; kenti sadece dış mekânlar dizisi olarak kabul etmektir. Kentsel dış mekân ise çok farklı bir kavram olup ilerde açıklanacağı gibi yapıların (dolu alanların) dışında kalan alanlardır. Eğer biz kentsel mekânı tanımlarken, yapıların oluşturduğu dolu alanı bir iç mekân olarak ele alıp dışlarsak, mimari ağırlıklı parçacıl bir yaklaşım içinde bulunmuş oluruz. Oysaki kentsel mekân dolu (yapılanmış), boş (yapılanmamış) alanları ile bir bütündür ve birlikte tanımlanması lazımdır.

Öyleyse kentsel mekân , özelden-kamusal mekân kullanımına kadar giden üç boyutlu dolu (yapılanmış) ve boş (yapılanmamış) alanları kapsayan içinde kentlinin yaşadığı çok fonksiyonlu bütünlük olarak tanımlanabilir. Kentli bir zaman boyutu içinde bu mekânda yaşlanmakta, eylemlerini sürdürmekte ve algılama yapmaktadır. Kentlinin toplu ve ortak yaşamı

Venedik Kentsel Mekanı

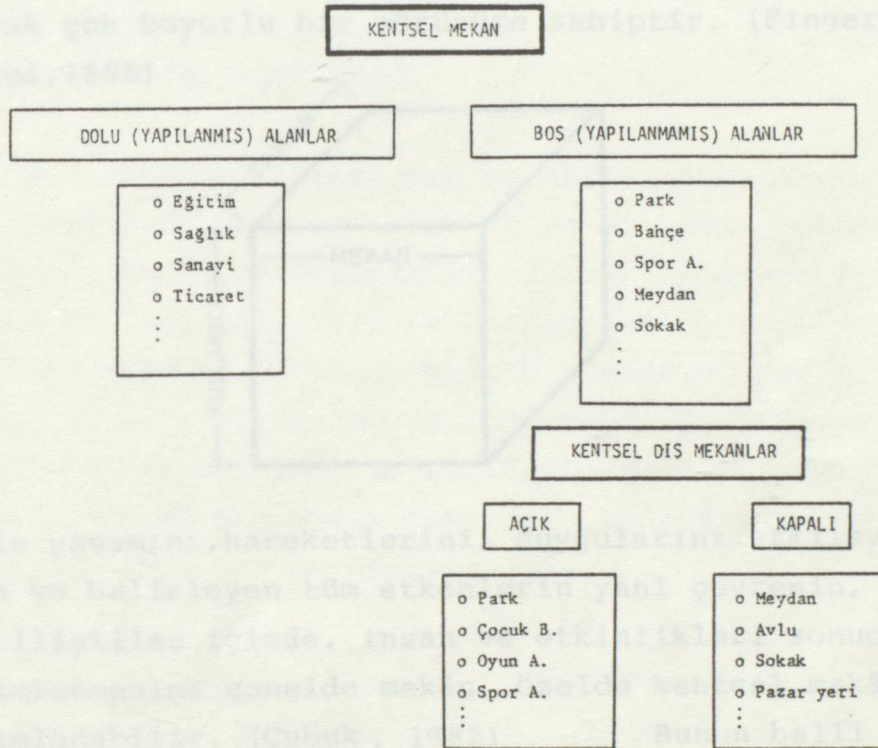
paylaştığı bu mekân üzerinde toplum, gelişmişlik düzeyine, ekonomik ve kültürel yapısına, yönetiminin etkinliğine kısaca uygarlığına koşut ihtiyaç gideren dolu ve boş alanlar yaratır. (Çubuk et.al., 1978)

Barınma, eğitim, dinlenme, ulaşım vb. gibi ihtiyaç giderici kentsel donatımlar doğuran dolu ve boş alanlar, kentsel yerleşik alan mozaiği içinde sistemin bir bütün olarak kentsel mekânı oluştururlar.

Kentsel mekân içinde yapılaşmış-dolu alanlar, yapıların üzerinde oturup, hacimsel doluluk yaratması sonucu oluşan alanlardır. Yapılaşmamış boş alanlar ise bunların dışındaki, kent

yüzeyindeki deliklerdir ve kentsel dış mekânlar olarak tanımlanırlar.

Bu delikler (boşluklar) doğal ya da yapay ögeler tarafından sınırlanmıştır. Bu sınırlanış sonucunda meydana gelen mekânlar, sınırlayıcı ögelerin cinsine ve zemin yüzeyinin kaplama türüne bağlı olarak, açık ve kapalı kentsel dış mekânlar olarak ikiye ayrılırlar.

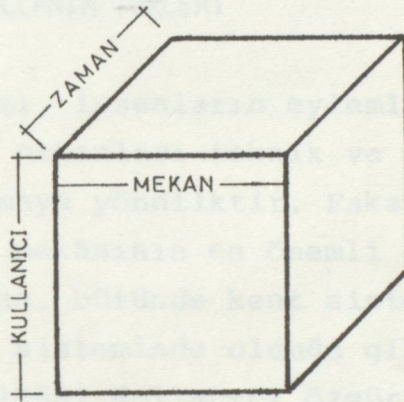

Kentsel mekân devingen, kendi iç dinamiklerine sahip, kullanıcıların etkinliklerine bağımlı olarak değişen, toplumdan topluma farklılık gösteren mekândır. Türk toplumunun aile yapısının dışa kapalı, içe dönük hali ve yöreden yöreye değişen doğal koşullar Türk yerleşmelerinde kentsel mekânı oluşturan ve biçimlendiren en önemli etkenlerdir. Eski Türk şehirlerindeki kentsel mekânların azlığı bu mekanlarda yapılabilecek eylemlerin bahçe, avlu gibi özel mekânlarda gerçekleştirilmesini doğurmuştur. Günümüzde insan ve kent ilişkileri farklı boyutlara ulaştığından yeni fonksiyonlara sahip ve daha fazla kentsel mekanlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Castells'e göre kentsel mekân, ekonomik, politik, ideolojik

sistem ve elemanlarının ve toplumsal ilişkilerin sonucu olarak tanımlanmaktadır. Bu oluşumda, ekonomik sistem en büyük belirleyici, politik sistem düzenleyici, ideolojik sistem ise simgesel mekânsal yapılar olarak yer almaktadır. (Keskinok, 1988)

Şehir planlamanın mekânsal, zaman ve işlevsel boyutları içinde, sistemler bütünü olarak kent, zaman, mekan ve kullanıcılar olarak çok boyutlu bir görünüme sahiptir. (Fingerhuth ; çev. Tüzel, 1986)

Kentlinin yaşamını, hareketlerini, duygularını etkileyen, sınırlayan ve belirleyen tüm etkenlerin yani çevrenin, bu çok boyutlu ilişkiler içinde, insan ve etkinlikleri sonucu oluşan biçimlenmesine genelde mekân, özelde kentsel mekân olarak tanımlanabilir. (Çubuk , 1982) Bunun belli mekân-insan ilişkilerinin belli zaman kesitlerinde oluştuğu yerler kentsel mekânlardır diye özetliyebiliriz.

Mekân oluşturan doğal ve insan ürünü yapay öğeler, kullanıcılar, kullanıcı grupları ve bunların toplumsal ve ekonomik eylemleri, zamanın sahip olduğu gelişim ve yığışım içinde mekânı şekillendirir, ona evrim geçirirler. Buna göre zaman boyutu, kentsel mekanların biçimlenmesinde 4. önemli faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kentsel mekânın yaratılış amacına uygun olarak biçimlenip, donanımla işlevselliğe sahip olması ona 5.boyut olarak işlevsel boyutu vermektedir. Belli bir geçmişe sahip olmanın, kül-

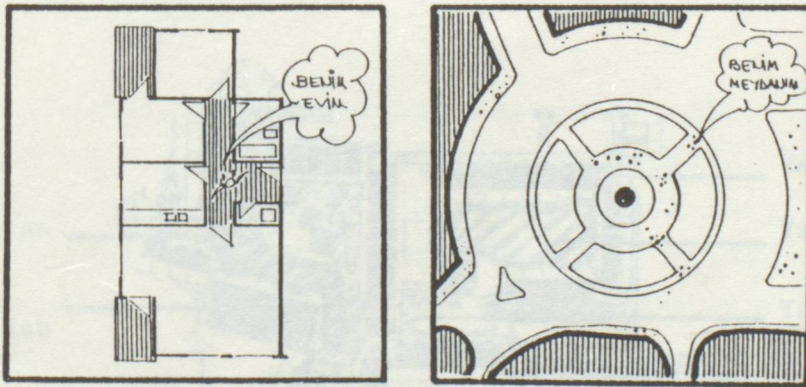
türel birikimin verdiği tecrübe ve oturmuşluk ile 6. boyut olarak tarihsel boyuta sahiptir. (Çubuk,1982)

İki boyutlu kentsel alan kavramından farklı çok boyutlu haliyle kentsel mekân, biraraya gelip topluluk oluşturmuş insanların mekâna bir biçim, işlev ve toplumsal anlam kazandıran ilişkileri sonucu ortaya çıkan maddi üründür. (Keskinok, 1988)

2.1. KENTSEL MEKAN KULLANIM TÜRLERİ

Fizik mekân tasarımı, insanların eylemlerini özgürce gerçekleştirebilecekleri mekanları teknik ve artistik yönden düzenlemeye ve yaratmaya yöneliktir. Fakat toplumsal etkinliklerin sürdüğü kent mekânının en önemli ögesi olan kentlinin davranış özgürlüğüne, bütünde kent sisteminin yararı için (kent taşıt ulaşım sisteminde olduğu gibi) sınırlamalar getirebilir. (Kılaç,1986) Kullanıcı özgürlüklerinin sınırlandığı kentsel mekân içinde kentlinin kullanımına açık mekanlar iki genel grup içinde toplanabilir.

- Özel mekânlar
- Kamusal mekânlar

Bu mekânlar birbirlerinden kesin hatlarla ayrılmazlar. Bu sınırlar geçiş mekânları ile daha esnek ve yumuşak hale getirilir. Böylece bu ana mekân bölüntüsünün, kullanım ve işlevler açısından birbirlerinden ayrılışları sırasındaki yumuşak ge-

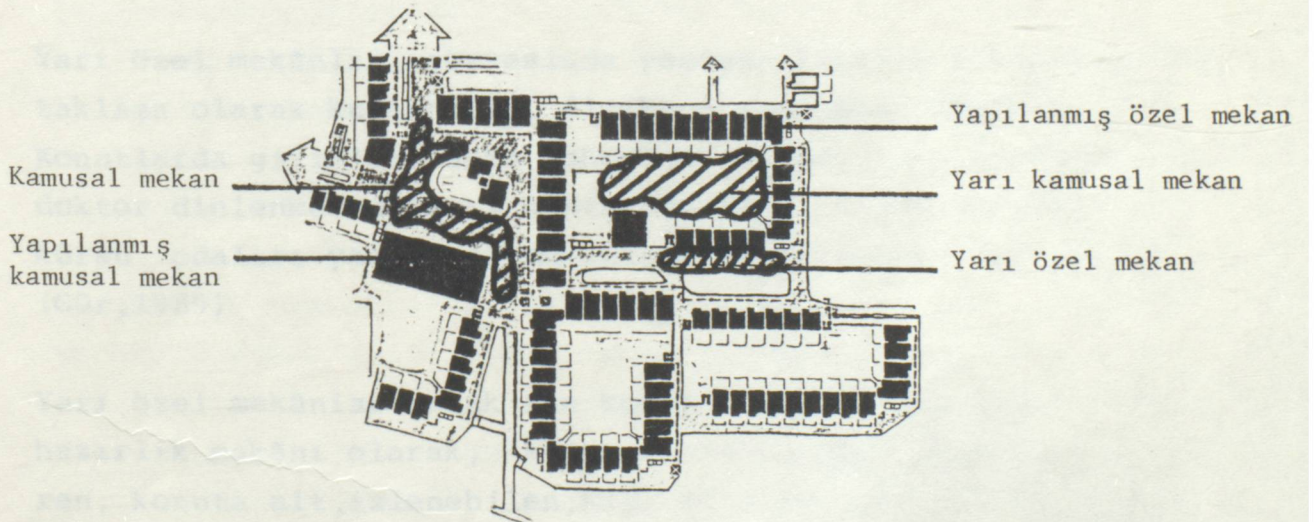
çişleri, tampon bölgeler sayesinde sağlanır. (Çubuk et.al., 1978)

Güzin Konuk, bu tampon geçiş bölgelerine, düzlem ve seri geçiş mekânlarından oluşmasına göre dallanabilen arayüz mekân tanımlamasını getirmektedir. Ara yüzleri, özel ve kamusal mekânları bir düzlem tarafından ayırıyorsa sert arayüz, mekân sıralanımından oluşan bir ayırım içinde ise kendi içlerinde de gene ikiye ayrılan yumuşak arayüzler olmak üzere ikiye dallandırmaktadır. (Konuk,1979)

Bu arayüzleri yarı özel ve yarı kamusal mekânlar olarak açabiliriz.

1. Özel Mekân
 - Özel Mekan
 - Yarı Özel Mekân
2. Kamusal mekân
 - Kamusal Mekân
 - Yarı kamusal mekân

Bu mekânlar, kent fizik mekânı içinde yapılanmış veya yapılanmamış olarak yer alabilirler.

KENTSEL MEKAN KULLANIMI

2.1.1. ÜZEL MEKAN

2.1.1.1. ÜZEL MEKAN

Bu mekânlar yapıların içinde yer alan, kullanıcısı tarafından belli oranda biçimlendirilen, karakter kazandırılan ve kendisinin denetimi altında bulunan mekânlardır. Buna en iyi örnek " My Sweet Home" deyiimiyle kendisini bulmaktadır.

Özel mekânlar, kullanıcıların kontrolü altında olmasıyla da yasallık (tapu, ruhsat, iskân gibi) kazanmışlardır. Bu yasallık, kişiye mekâna sahip olma ve özgürce kullanma hakkını vermektedir. (Kılağ,1986)

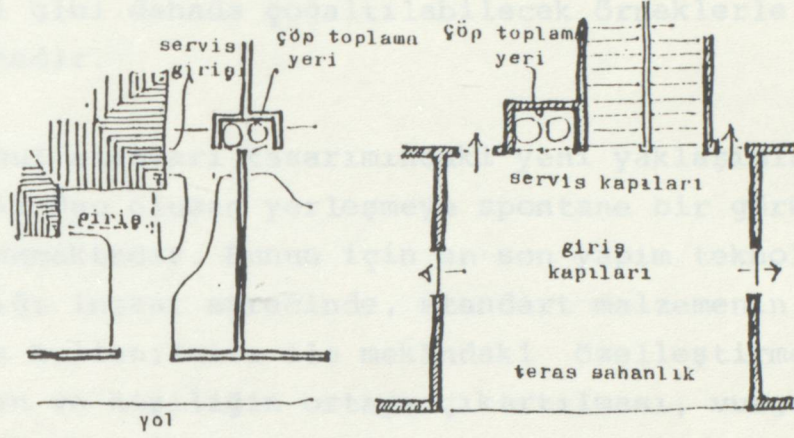
Her zaman tasarlama yöntemlerine göre değil genelde kullanıcı isteklerine göre biçimlendirilirler. Yapılanmış özel mekânlar içinde özellik unsurunun yoğun olarak bulunduğu yapılar olarak dizilirse, konut, işyeri, tarım, hizmet, sanayi yapıları olarak sıralanabilir. Bunların arasında yapı bulunmayan özel mekânlar arsa, arazi, bahçe ve kişiye özel mekânlar yapılanmamış özel mekânlar olarak nitelendirilir.(Bakan et.al., 1987)

2.1.1.2. YARI ÜZEL MEKAN

Yarı özel mekânlar, çevresinde yaşayan kişiler tarafından ortaklaşa olarak kullanılan, fiziksel toplumsal mekânlardır. Konutlarda girişler, arka bahçeler, iç avlular, hastanelerde doktor dinlenme odaları, hasta odaları, üniversiteler de kürsü odaları yarı özel mekânlara örnek olarak verilebilir. (Gür,1985)

Yarı özel mekânlar sokak ile konut arasında bir geçiş, bir hazırlık mekânı olarak, konutun kentle olan ilişkisini kuran, konuta ait,izlenebilen,kişi mülkiyetinde ancak kişinin tam olarak kullanma serbestliğine sahip olmadığı mekânlardır. (Bakan,et. al., 1987) Bahçeli konutlarda önbahçe, bahçe giriş

kapısına geçilen yer, apartmanlarda ise balkon, kapı önü gibi kişinin kullanımına ve mülkiyetine dahil fakat dışardan sınırlamaların getirilebildiği mekânlardır.

Bu mekânlar üzerinde toplumsal bir denetim söz konusu olup dışarıdan etkilenebilir ve gözlenebilir. Yarı özel bir mekâna giren kişi, artık kentin kamusal mekânından özel bir mekâna geçiş sırasında, kişinin bu mekân için hazırlandığı ve mülk sahibi tarafından izlenip, değerlendirildiği, sonuçta tam kontrollü özel mekâna girip girmeme izninin verildiği mekânlardır. (Konuk,1979)

Fakat bu mekânları, yukarıdaki tanımlamada ağırlıklı gibi gözüken, özel mülk sahibinin, şüphe analiz ve denetim duygularını harekete geçiren yüksek tansiyonlu, gerilim bölgeleri olarak ele almak yanlış olur. Kentlerde, özelde kişiler arasındaki ilişkinin, genelde kentsel düzenin kurulmasına yardımcı olan mekânlar olarak kabul etmek daha doğru olur.

Günümüzde çok büyüyen ve yakalanamayan boyutlara ulaşan kentsel mekân içinde kentliler tek başına yalnız kalmaktadır. Aynı çevrede oturanların çocuklarının birlikte oyun oynaması ve bunun aracılığı ile ebeveynlerin birbirini tanıyıp sosyal ilişkilerde bulunması, kişileri birbirine yaklaştırmakta, üzerlerinde güven duygusu yaratmaktadır. Bu gibi mekanlar kişinin kendisini tanıyıp, varlığını hissettirebildiği yerlerdir. Kişinin kent içindeki yalnız kalmama biçimi, milyonlarca herhangi bir kentliden biri iken ben buyum diyen kişiliğini,

varlığını hissettirebileceği mekânlar aracılığı ile sağlanır. Bu belirleyicilik ise en güzel yarı özel mekânlarda, evinin bahçesinin bakımı, biçimi, bitki çeşiti, kapısının rengi, zilin sesi gibi dahada çoğaltılabilecek örneklerle kendisini göstermektedir.

Toptan konut alanları tasarımındaki yeni yaklaşımlarda, benzer konutlardan oluşan yerleşmeye spontane bir görünüm vermek amaçlanmaktadır. Bunun için en son yapım teknolojisinin kullanıldığı inşaat sürecinde, standart malzemenin farklı biçimlerde kullanılması ile mekândaki özelleştirmenin, sahiplenmenin ve kişiliğin ortaya çıkartılması, vurgulanması amaçlanmaktadır. Böylece eğik çatılı, yanında garajı olan, avlu duvarı, girişi saçaklı gibi küçük farklılıklarla çeşitlenen bir yerleşme mekânı ortaya çıkmaktadır.

Danimarkalı kent tasarımcısı Jan Gehl'e göre fiziksel ve toplumsal çevrede yaşayanların kişilik ve kültürleri onlara ait şeylerle (evleri, giyisileri, yakınları) belirlenir demektedir. Buna göre yarı özel mekânları biz kişilik yansıması olarak kabul edebiliriz.

Geleneksel Türk konut alanları dokusunda olduğu gibi kentin hareketli hayatıyla bütünleşen, içinde mahalle dedikodularının anlatıldığı, arkadaşlıkların kurulduğu, düşünlerin vb. yapıldığı mekânlar oluşmuştur. Bunlar avlu, ön bahçe gibi buldukları bölgelere göre farklı isim, biçim ve görevler almışlardır.

Bu mekanlar boyut olarak genelde küçük olmakla birlikte yerine getirdiği görevler açısından, simgeselliği açısından büyük önem göstermektedir. Hele bizim iç yaşantı mekânımız, kentin dış mekânından ayıran 20 cm'lik duvardan daha geniş ve fonksiyonel bir sınır olması, mülk sahibi ve ziyaretçi için pratik ve simgesel bir rol oynamaktadır.

Günümüz kentsel yaşam düzeyinde bu tür mekânlar, aynı yerde

birden fazla kentlinin yaşaması zorunluluğu ve ortak kullanım mekânlarının artması sonucu giderek küçülmüş ve birleşik paspas boyutlarına kadar inmiştir.

2.1.2. KAMUSAL MEKAN

2.1.2.1. KAMUSAL MEKAN

İlk önce birbirine karıştırılmaması gereken kamu alanı ve kamusal mekan tanımlamalarını yapmak gereklidir.

Kamu alanı, toplum için planlanan düzenlenen veya kendiliğinden oluşmuş, 3 boyutlu insan ve insan eylemleri faktörü dahil edilmeden yapılmış genel bir alanı kapsayan soyut bir tanımlamadır. Kamusal mekân aynı amaçla fakat insan eylemleri faktörünün oluşturduğu çok boyutluluk içinde özel mülkiyet üzerinde yer alabilen ; fakat mülkiyetin ortak olduğu, ortak çıkar ve kullanıcılara ayrılmış daha özel bir alanı gösteren somut bir tanımlamadır. (Çubuk et.al, 1978)

Şengül Öymen Gür tasarımı biçimlendiren toplumsal ilişkileri, ortaya koyarken, kişinin toplumsal eylemlerini sergilediği mekânları "toplumsal davranış konumları" adı altında genellemektedir. Bu geneli , mekânların sahip oldukları nitelik ve niceliklerine göre kullanıcı türlerine, kullanılan zaman dilimine bağlı olarak göreceli farklılık gösteren kamusal, yarı kamusal ve yarı özel olarak açmaktadır. Bu açılım içinde kamusal mekânları örneklemek gerekirse alışveriş yerleri, sokaklar, ulaşım terminalleri, postaneler, duraklar meydanlar, parklar, gibi rastlantı sonucu biraraya gelenlerin kullandığı mekânlar verilebilir. (Gür,1985)

Kamusal mekânlar, bütün kullanıcı kesimlere sınırsız bir şekilde açık, kişilerin özgürce hareket edip kent içi demokrasinin varlığını gösterdiği, tarih içinde toplumsal dengelerin kurulup, bozulduğu ve bu yüzden simgesel önemleri olan ve toplumsal yasalarla kontrol edilen mekanlardır.

(Kılaç,1986) Kamu eliyle oluşturulur , düzenlenir, denetlenir ve ait oldukları toplumların kültürünü yansıtırılar.

Kamu ve özel mekân ayrımı temelde, bu mekânlara ait sorumluluk ve bakım açısından kullanma etkisinin elde bulundurulmasından kaynaklanmaktadır. Kamusal mekânların var olma amacı özel mekânlara hizmet etmektir. Bu hizmetin yolu inşaat ve işletmeden (idare ve bakım) geçtiği için kamunun yükümlülüğü geniş olmaktadır.

Buna ulaşım ile ilgili bir örnek verirsek, sirkülasyonu ve drenajı sağlayan yollar için projelendirme kaplama, onarım temizleme, aydınlatma, sinyalizasyon, akış emniyetinin kontrolü ve idare gibi en basitinden maliyetleri içermektedir. Temelde amaç özel mekânından çıkan kişiye hizmet olduğundan maliyetler bunlardan yararlanan özel kişilerin sırtlarından çıkmaktadır. (Tokman,1983) Özel alanın büyümesi, kamusal alanın büyümesine ve özel alanın yükünün artmasına neden olacaktır. Buna göre biz kamusal mekanlar ile özel mekanlar arasında paralellik gösteren anlamlı ilişkiler vardır diyebiliriz.

Kamusal mekânlar, hem bireysel hem toplumsal ihtiyaçlara cevap veren ve toplumsal değişme ile sürekli bir değişim evrim geçiren mekânlardır. Toplumdaki üretim ve sosyal ilişkilerin değişmesi sonucu, zamana ve mekâna bağlı olarak yorumlanabilen, esneklik gösteren bir sınırı özel ve kamusal mekânlar birbirinden ayrılır.

Bu ayrım da mülkiyet, sorumluluk, bakım, işletme, gibi faktörler kamusal mekânı tanımlamakta yetmemektedir. Buna örnek olarak özel liseleri verebiliriz. Özelleşmiş şekilleri ile kâr amacı güden ticari kurumlar, eğitim, sağlık, ulaşım, kültür, yönetim konularında, toplum yararına, toplumun maddi manevi hayatını kolaylaştıran, ihtiyaçlarını karşılayan kısaca topluma hizmet veren donatılardan oluşmuş alanlar üzerinde yer alabilirler. Buldukları toprağın mülkiyetinin

özel veya kamuya ait olmasına bakılmaksızın kamusal mekânlar olarak adlandırılır. (Çubuk et.al., 1978)

COVENT GARDEN, LONDON

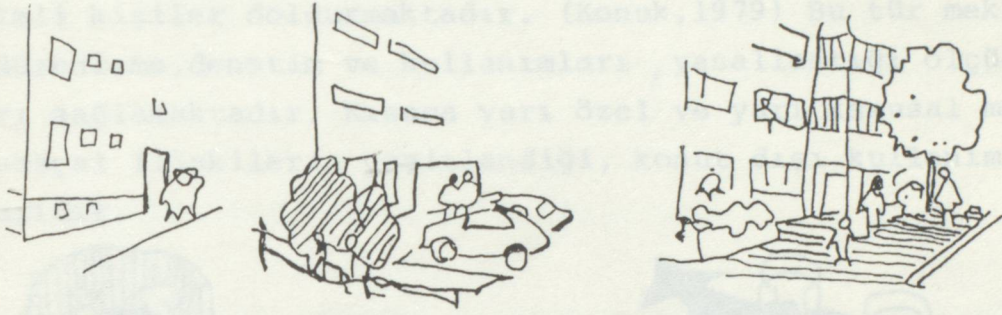
Yapılanmış kamusal mekânlar, özel mekânların dışında kalan kent yapılarını oluşturan hizmet, eğitim, sağlık, yönetim, dinlenme, eğlenme yapılarıdır. Caddeler, sokaklar, meydanlar, yaya yolları, yeşil alanlar, sular, kıyıları gibi açık dış mekânlar yapılanmamış kamusal mekânlardır.

2.1.2.2. YARI KAMUSAL MEKAN

Şengül Öymen Gür, yarı kamusal mekânları "deneyimsel olarak biraraya gelen kullanıcı gruplarının var olduğu, o mekânı sürekli kullanan iç kullanıcı ile gerektiğinde iç kullanıcı, dış kullanıcı ayırımının yapıldığı mekânlar" (Gür, 1985:63) olarak tanımlamaktadır.

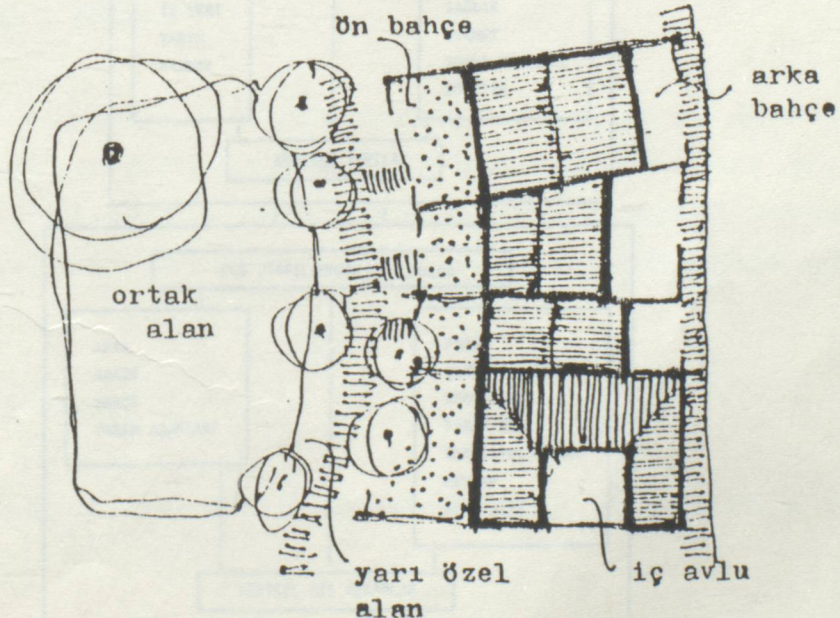
Bu mekânlar ortak kullanıcı grubuna sahip, bakım, kullanım

ve işletmesinden bu grubun sorumlu olduğu kentsel mekânlar-
dır. (Tokman,1983) Mülkiyetleri bir grub kentliye ait olabil-
diği gibi, kamu yönetiminin elinde de bulunabilen, konut düze-
yinde ele alındığı zaman avlu, ortak bahçe, otopark, merdiven
boşluğu gibi örneklerin verilebildiği mekânlardır.

Yarı kamusal mekânlar: girişler, otopark alanları kaldırımlar, ön avlular

Kullanıcılarına ortak işlevler sunan mekânlardır. Kullanıcı-
ları belirlenmiş ve böylece mekân üzerinde kontrol gücü ve
sahiplenme oluşmuştur. Bu mekânlar içine giren yabancıların
hemen tanındığı ve onlara eylemlerini düzenlemeye çağıran
kullanıcılarına ise farklı bir statü veren, mekânlardır. Bu
statü özelliği ile, yarı özel mülkiyet sınırlarının dışında
da sahiplenilip, yabancılar karşı savunulabilen ortak me-
kanlar olma özelliğindedir. Oscar Newman'ın "savunulabilir me-
kânlar" olarak tanımladığı bu mekânların, kişi ya da gruplar
tarafından sahiplenilmesi, o mekânların denetimini sağlayan
bir güç birliğinin oluşmasını sağlamaktadır. (Konuk,1979)

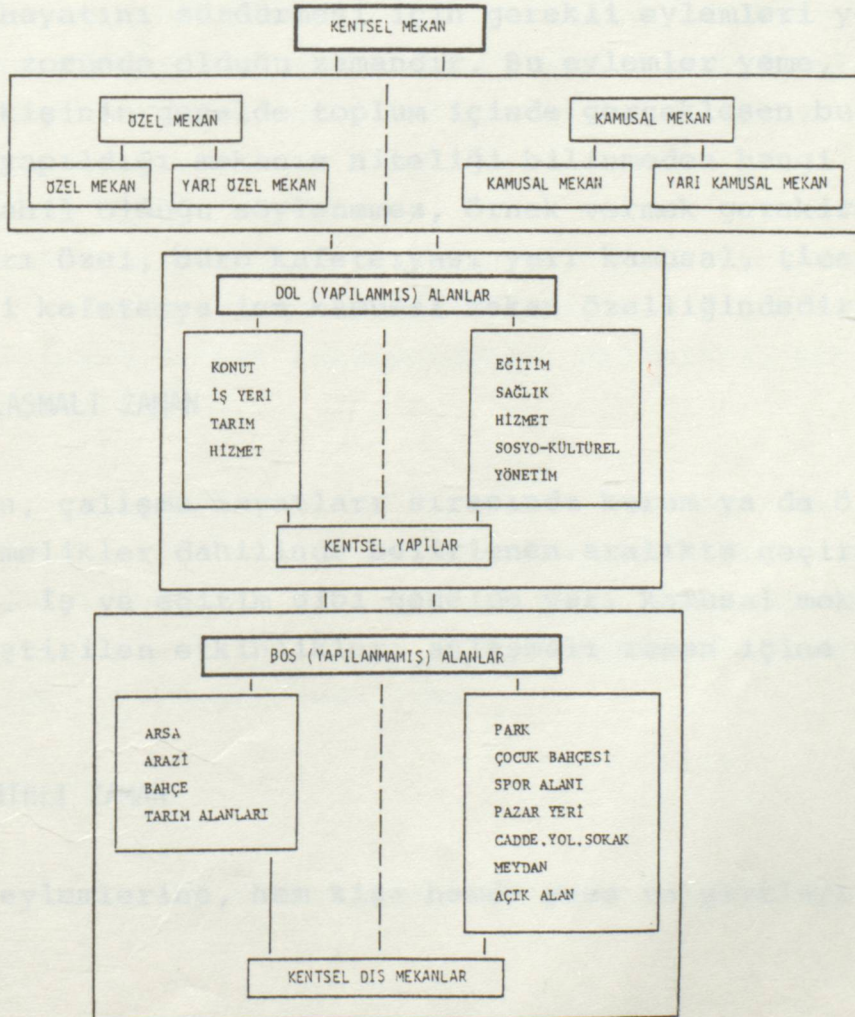
Kent içinde kamusal ve yarı kamusal mekânlar, tam olarak ayırtedilemediği ve rollerin birbirine karıştırıldığı mekânlar olarak karşımıza çıkabilirler. Bunun sonucu olarak, tanımlanamamaktan ileri gelen ve sahibinin belirsizliğinden doğan boşluğu, denetimsiz bu mekânlarda suç işlediklerinde tanınıp, gözlenemeyeceklerini, karıştırılabileceklerini bilen suça eğilimli kişiler doldurmaktadır. (Konuk,1979) Bu tür mekânların düzenleme, denetim ve kullanımları, yasallaştığı ölçüde başarı sağlamaktadır. Kısaca yarı özel ve yarı kamusal mekânlar sosyal ilişkilerin çeşitlendiği, konut dışı kullanım mekânlarıdır.

a. Özel mekânlar kişisel istekler içindir.

b. Sosyal temas kamusal mekânlarda oluşur.

Ekonomik ve sosyal sistemlere bağılı olarak kentsel mekan içinde kamu ve özel mekan ayrımı farklılaşabilmektedir. Bu farklılık kentsel mekanın alt dallanmasına kadar etki etmektedir. Buna bir örnek vermek gerekirse kapitalist sistemde sanayi üretiminin özel sektörün elinde olması, sanayi yapılarını ve alanlarını özel mekanlar haline sokmaktadır. Fakat üretimin niteliğinin devlet için önemi onu kolayca kamusal mekan içine sokabilmektedir. Buna karşın sosyalist sistemde üretimin devletleşmesi, sanayi yapılarını yapılanmış kamusal mekanlara dahil etmektedir.

2.2. ZAMAN BOYUTU İÇİNDE KENTSEL MEKAN KULLANIMI

Zamana bağılı olarak değişen eylemlere göre kentsel mekanlar gerekli, anlaşmalı, sınırlı, serbest zaman olarak 4 ana zaman diliminde farklılaşmaktadır.

2.2.1. GEREKLİ ZAMAN

Kişinin hayatını sürdürmesi için gerekli eylemleri yaparken geçirmek zorunda olduğu zamandır. Bu eylemler yeme, içme, uyku gibi kişinin genelde toplum içinde gerçekleşen bu nedenle eylemin yapıldığı mekanın niteliği bilinmeden hangi sosyal mekana dahil olduğu söylenemez, örnek vermek gerekirse yemek odası yarı özel, büro kafeteryası yarı kamusal, ticaret merkezindeki kafeterya ise kamusal mekan özelliğindedir.

2.2.2. ANLAŞMALI ZAMAN

Kişilerin, çalışma hayatları sırasında kurum ya da örgütlerle yönetmelikler dahilinde belirlenen aralıkta geçirdikleri zamandır. İş ve eğitim gibi genelde yarı kamusal mekanlarda gerçekleştirilen etkinlikler, anlaşmalı zaman içine girmektedir.

2.2.3. SINIRLI ZAMAN

Kişinin eylemlerine, hem kişi hemde yasa ve şartları tarafın-

dan getirilen zaman sınırlamasıdır. Alışveriş eylemi, kısıtlı zaman içinde kişinin bu eylem için para ayırabileceği en uygun zaman, alışverişe çıkabileceği zaman ve dükkanların yasalarla belirlenen açılış-kapanış saatleri ile sınırlandırılmış zaman içinde kamusal mekanlarda geçer.

2.2.4. SERBEST ZAMAN

Kişinin rekreatif amaçla kullanabileceği zamandır. Kişinin kendisi için kullandığı ve kamusal alanlarda, gerektiğinde özel mekanlardada geçirilen zamandır. İnsan boş durarak bile kendisini dinlendirecek bir eylem için girebiliyorsa ve zamanın boşu olmadığına göre boş zaman kavramı yerine serbest zaman kavramının kentsel mekan tasarımında kullanmak daha doğru olacaktır.

2.3. KENTSEL MEKAN KULLANICI GRUPLARI

Mekanlar insanlar için var olduklarından, kullanıcılarına hizmet etmedikleri sürece oluşturulma amaçlarına ulaşamamışlardır demektir. Buna göre kullanıcılarını tanımak, mekanı tanımak, tanımlayabilmek demektir.

Kentsel mekanlarda, birlikteliğin yarattığı bir yüzyüzelik esastır. Kullanıcılar bu yüzyüzelik içinde, yoğun tekrardan dolayı uğraşım olarak tanımlanabilen eylemlerle mekan içinde ilişki kururlar.

Bu mekanlar birden fazla kullanıcının bir araya gelip, iletişim içinde oldukları ve çevrelerine ortak tepki gösteren grup bilinci içindeki toplumsal gruplar tarafından kullanılır. Bu kullanıcılar birincil, deneyimsel, rastlantısal gruplar olarak ayrılırlar. (Gür, 1985)

2.3.1. BİRİNCİL GRUP

Yasalar tarafından korunan, bir ortak yaşam birliği içinde

yüzyüze fiziksel ilişkilerde, işbirliğinde ve ortak üretimde bulunan gruplardır. Aile, yapısı, özel ve yarı özel mekanları paylaşması özelliği ile örnek olarak verilebilir.

2.3.2. DENEYİMSEL GRUP

Simgesel bir mekan içinde, statü ve sorumluluklara dayanan ortak üretim deneyiminde bulunan, yarı-kamusal mekanlara sahip kullanıcılardan oluşur. Kürsünün profesörü ve asistanları, mağazanın sahibi ve personeli deneyimsel gruplardandır.

2.3.3. RASTLANTISAL GRUP

Birincil ve deneyimsel grup ve bireylerinden, rastlantı sonucu biraraya gelenlerin oluşturduğu kamusal mekan kullanıcılarıdır.

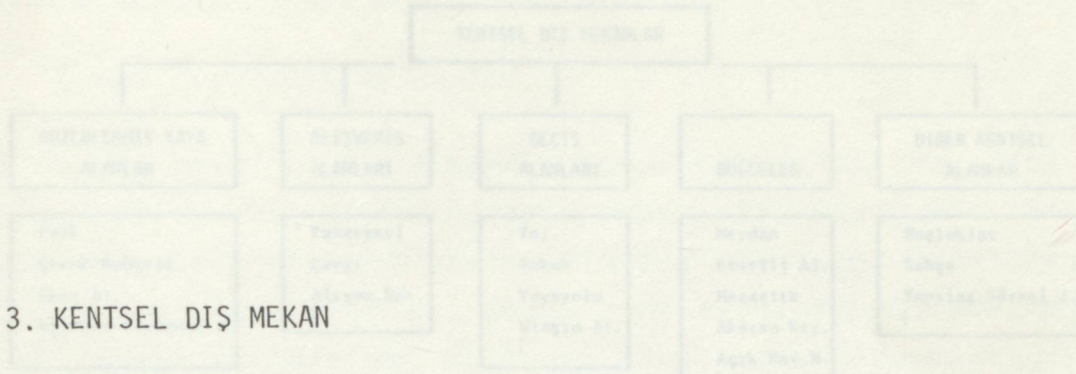
Bu kullanıcılar üç ana gruba ayrılırlar.

1. Yönerge için bir arada bulunan bilgi arayıcıları
2. Zevk için bir arada bulunan eğlence-dinlenme arayıcıları
3. Seyahat ve alışveriş sırasında birlikte olan "sınırlı zaman" kullanıcıları

Bütün bu kullanıcıların özellikleri,

- o Hiyerarşisi (bir toplumsal olayı yöneten, ortaya koyan, izleyen şeklinde)
- o Rollerini (ev sahibi, kiracı, alıcı, satıcı, kiracı gibi)
- o Statüsü (Nişantaşı alıcısı gibi)
- o Yaş ve cins düzeni (çocuk filmleri izleyicisi gibi)

olarak sınırlanabilir. Fakat tasarım açısından en genel iki klasifikasyon özelliği, dış kullanıcı-iç kullanıcı ayrımıdır. Cafeterya gibi bir dinlenme yapısından meydana gelen yarı kamusal bir mekanın, iç kullanıcı grubu ile rastlantısal kullanıcı grubu bulunmaktadır.

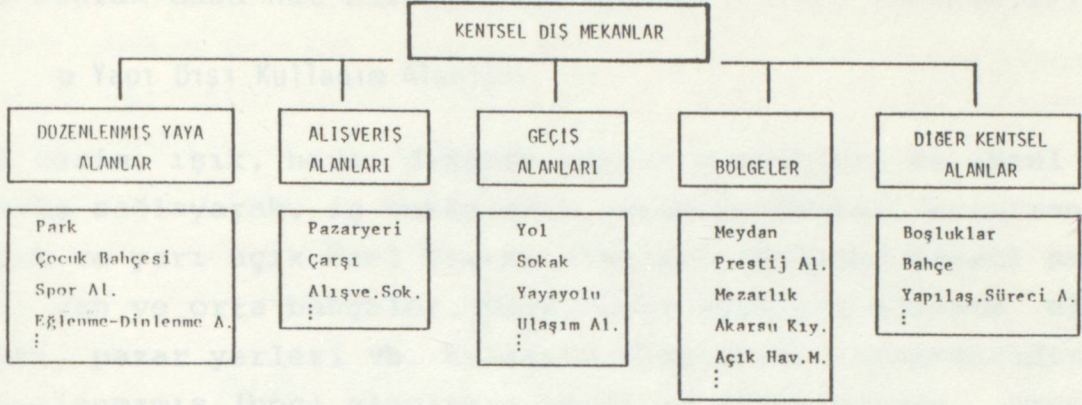
3. KENTSEL DIŞ MEKAN

Kentsel dış mekanlar, kentsel mekan içinde yapıların dışında kalan doğal, yapay veya karma elemanlı yüzeylerce sınırlanmış alanlardır. Bu alanlar, kentlinin yoğun olarak kullandığı ve kentsel eylemlerde bulunduğu yapılaşmamış mekanlar, delikler-bosluklar olarak tanımlanabilirler.

KDM'lar kullanıcının eylemlerini içeren, aydınlatma, havalandırma, mikroklima, ses düzeni, koruma ve sığınma olanakları gözetken, yapılar arasındaki hertürlü 3 boyutlu düzenlemedir. Ara mekanlar vasıtasıyla iç (mimar) mekanlarla ilişki kurarak, mekansal bir bütünlük sağlarlar. Dış mekanın, iç mekan ile bu içiçe geçişi tasarımcıyı globalde tek bir mekan anlayışına götürmektedir.

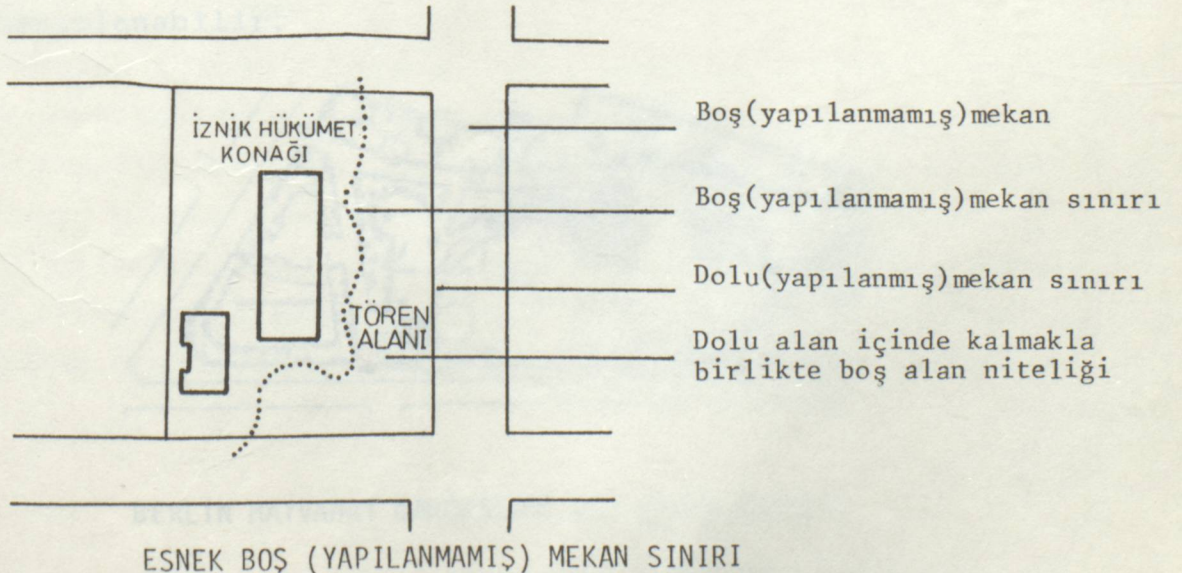
Bireysel yaşamdan farklı olarak toplumsal yaşamın eylemlerine sahne olan, her yaş, cins ve meslektan kullanıcıya açık alanlardır. Kent strüktürünün bütünlüğünü, işlevselliğini ve sağlıklı olmasını sağlarlar. (Bakan, 1978) Bu yüzden mülkiyetin ortak olduğu, toplumun ortak çıkar ve kullanımları için oluşturulmuş, düzenlenmiş veya kendiliğinden oluşmuş kamusal alanlar olarakda nitelendirilebilirler. (Bakan et.al., 1987) Kamusal alanlar olmalarına rağmen, kamusal alanın en belirgin özelliği olan mülkiyet ve sorumlusu açısından değişik kesimlerin (ana arterler, karayollarının, sokaklar, belediyenin, spor alanları, Gençlik ve Spor Bakanlığının gibi) elinde bulunurlar.

KDM'lar düzenlenmiş yaya alanları, alışveriş alanları, geçiş alanları, bölgeler ve diğer kentsel alanlar olarak beş gruba ayrılabilir.

Bu ayırım sonucu KDM'lar, fonksiyon alanları (spor alanları, parklar vb. ile bu alanları birleştiren tamamlayıcı alanlar (yollar, sokaklar, meydanlar vb.)ve bunların arasında kalan boşluklardan oluşan bir fiziksel birlik şeklinde üç esasta toplanabilir. (Bakan et.al.,1987)

Fonksiyon alanları ve tamamlayıcı alanlar net bir şekilde tanımlanırken, bunların arasında kalan boşluk alanlar ise çok esnektir. Boşluk alanlar yapının iç mekanı ile dış mekanı arasında bir ara mekan oluşturan ve yapının kullanımını,kalitesini arttıran alanlardır. Bunlar ön, yan, arka bahçeler, avlular, açık ve yarı açık alanlar vb. olarak tanımlanabilir. Resmi Kurum alanındaki Hükümet Konağı, yapısı ve önündeki tören alanı ile bütünlük içinde kimliğini vurgular. Buradaki tören alanı sınırları itibari ile yapılanmış (dolu) alanlar içinde kalmakla birlikte,yapının dışındaki alanlar kapsamına girip ana katılırlar. Okul bahçeleri, ön bahçeler gibi dahada çoğaltılabilecek örneklerdeki bu alanlar KDM'nın sınırları ve tanımı içindedir.

Öyleyse KDM, yapı dışı kullanım alanları ve dolaşım alanları olarak daha net bir biçimde gruplanabilir. (Reekie,1972)

o Yapı Dışı Kullanım Alanları

Bu terim, ışık, hava, dışarda yaşama olanakları ve güzel görünüş sağlayarak, iç mekânların yaşam kitlesini arttıran; açık ve yarı açık özel oturma alanları (balkon, hayat) avlu, ön, yan ve orta bahçeler, park, spor alanları eğlence alanları, pazar yerleri vb. kullanım alanlarını kapsamaktadır. Yapılanmamış (boş) alanların kendi iç düzenlerinde, üzerindediş mekândaki eylemlerin ceryan ettiği fonksiyon alanları niteliğindedir.

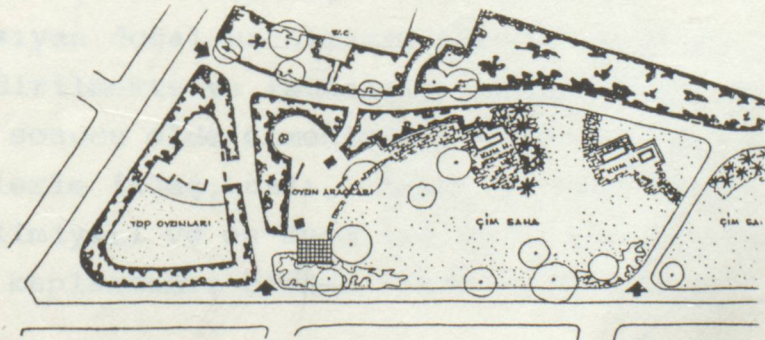
o Sirkülasyon Alanları

Yapı dışı kullanım alanları arasındaki ilişkinin yaya ve taşıtlar ile kurulmasını sağlayıp, birbirlerine yaklaştıran dolaşım ve haberleşme alanı niteliğindeki yol, sokak, cadde, meydan, avlu, otopark gibi kullanım alanlarıdır.

Fakat KDM'leri temelde sınırlayıcı öğelerine ve zemin yüzeyinin doğal örtü olan toprak ile kaplanmış olup, olmamasına bağlı olarak açık KDM ve kapalı KDM'ler olarak iki temel ayrım tutabiliriz.

o Açık KentSEL Dış Mekanlar

Kent içinde genelde kamu mülkiyetinde olup, kamu kullanımına açık alanlardır. Kamusal Açık KDM'ler "Büyük ölçüde yapılaşmaya gereklilik bulunmayan ve esas bakımından doğal durumunda korunan araziye ilişkin amaçlar". (Atalık,1984:240) olarak tanımlanabilir.

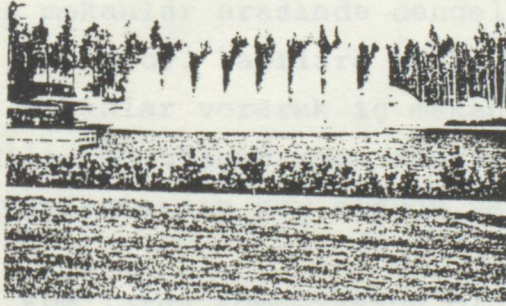

BERLİN HAYVANAT BAHÇESİNDE BİR ÇOCUK BAHÇESİ

Kent, tepeler, vadiler, çayır alanlar ve sulardan oluşan bir doğal mekan üzerine, coğrafyanın verdiği imkanlar doğrultusunda yerleşip; kendi yapay mekanı ile doğa arasında bir bütünlük oluşturur. Bu bütünlük içinden doğanın, kentin üzerine sardığı örtüyü yırtıp ağaçları, çimenleri, suları, tepeleri ile fıskırması sonucu oluşan delikleri kentli; çocuk bahçesi, spor alanı vb. türünden açık KDM'lar olarak değerlendirir.

KIR

PARK

Yerleşmenin içinde bulunduğu doğal peyzajın, kentsel mekân içine yansıyan doğal uzantıları olan bu alanlar, doğa ile ilişkilendirilmekte ve faunalarını doğal veya insan elinden düzenleme sonucu elde etmektedir. Bu alanlarda organiklik, doğal öğelerle (ağaç, calı, kaya, su vb.) sınırlanma, yataylığın hakimiyeti ve en önemlisi doğal mekanın fıskırdığı yer dokusunun kaplanmamış olması temel özelliklerdir. Kaplama

açık KDM içindeki insan hareketliliğine ve eylem çeşitlerine bağlı olarak sınırlı düzeyde kalmaktadır.

o Kapalı Kentsel Dış Mekanlar

Kapalı KDM'lar, yapıların arasında kalan, zemini sert malzeme ile kaplanmış ve hapsedilmişlik hissi veren üç boyutlu düzenleme mekanlarıdır. Kapalı KDM'ın insanı genelde yapay öğelerle sınırlaması ve bu alan içinde en ufak bir yağmur damlasının bile toprağa değmeden toplanıp atılması; tamamen insanın inşa ettiği bir kap şeklindeki mekanı göstermektedir.

Kapalı KDM içinde yapı ve onun sınırladığı boşluk, birbirlerinin varlıklarının sebebidir ve yoğun ilişki içindedir. Boşluklar yapıları , yapılar ise bu boşluklar tarafından ortaya çıkartılmıştır. Bu mekanlar büyük bir organizasyonun (kentsel mekanın) parçası olarak ele alınıp, yapılanmış mekanlarla bütünlük ve uyum içinde aynı organizasyonda yer almaları sağlanmalıdır.

İç içe geçen bu bütünün düzenlenmesi, detaylı bir çalışma gerektirmektedir. Bütünlük ise yapılanmış (dolu) mekanlarla, kapalı kentsel dış mekanlar arasında dengeli ve belirgin bir oranın kurulması ile olur. Yapılara ışık, hava, manzara, yaşayabileceği dış mekanlar vererek iç mekanın kalitesini arttıran kapalı KDM'lar, boyutlandırma , akustik, ışıklandırma, havalandırma vb. uygulamasının zor olduğu yerlerdir.

Bu açıdan Kapalı KDM'larda kompozisyon oluşturan düzenleme ilkelerinin belirlenmesinin önemi çok fazladır.

II. KAPALI KENTSEL DIŞ MEKANLARIN DÜZENLENMESİ

1. KKDM'İN DÜZENLENME AMACI

Kapalı kentsel dış mekanların düzenlenmesindeki amaçlar, toplumun gelişmişliğine, kültürüne, ihtiyaçlarına bağlı olarak değişmektedir. Bu amaç Margaret Mead'e göre kişinin yaşamı boyunca eylemlerini gerçekleştirebileceği mekanlar sunmak olabilmektedir. (Aru,1985) Kullanıcı ağırlıklı, onu dikkate alan, ön plana çıkaran bir yaklaşımı içermektedir. Nesnel bir yaklaşımla dış mekanı oluşturan öğelerin, tek başlarına veya birbirleri ile ilişkilerinin boyut, biçim, estetik, görsel vb. açıdan uyumlu olması zevk vermesi gibi bir amacı da kapsayabilmektedir. Ekonomiklik açısından yaklaşırsak, ulaşımı zorlayan dar bir yol mekanının yeniden düzenlenip , ekonomik mekan haline dönüştürülmesi gibi bir amaca; kazıklı yol örneğinde olduğu gibi sahip olabilir.

Mekandaki uygunluk, mekan öğelerinin nicelik (boyutlandırma, ölçek ilişkisi, oran vb.) ve nitelik (estetiklik, algısallık vb.) açısından yer alıftaki bütünlük olmaktadır. Eğer biz dış mekanın tasarımını sadece nicelik yönünden ele alırsak, karşımıza sadece inşa edilmiş doluluklu ve boşluklu mekanlar çıkar. Bunun engellenmesi, mekanın tasarımı esnasında niceliğin yanında nitelik kaygısının yer alması ile olur.

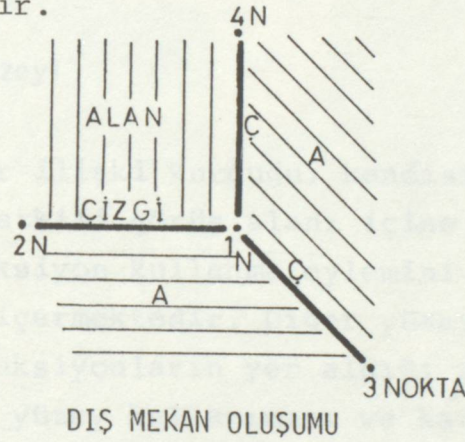
Kentsel dış mekanlarda nitelik, direkt insanı hedefleyen, insan ölçeğinde düzenlenmiş bir mekan tasarımı içinde; insanın yaşam kalitesini arttırmaya yönelik olmalıdır. Buna bağlı olarak geniş kapsamlı (yürüye bilmeden-haz duymaya kadar) ihtiyaçları doğru şekilde tespit etme ve en gelişmiş şekilde karşılama duyarlılığı, yaşam kalitesini doğurmaktadır. Tasa-

rimci yapacağı düzenleme ile yaşam kalitesini yakalayabildiği gibi yaşam kalitesinin düzeyi ve onun vereceği girdilerde mekan düzenlemesini yönlendirecektir. Dış mekan düzenlemesi tek başına değilse bile yaşam kalitesini yakalamada önemli rol oynayacaktır.

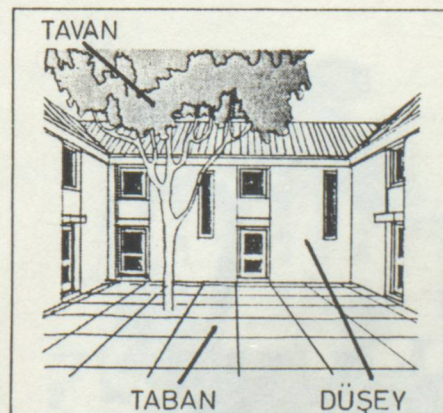
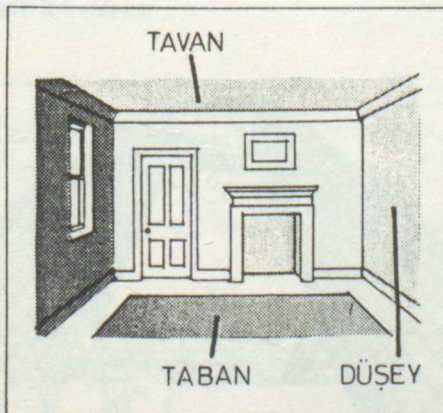
2. TASARIMA YÖNELİK KKDM'İN OLUŞUMU

2.1. SINIRLAYICI YÜZEYLER

Dış mekanlar nokta, çizgi, alan ve hacimden oluşan 4 görsel ögeye sahiptir. (Özdeş,1986) Nokta, çizgi ve alanlar farklı düzenlemelerde bir araya gelerek hacimleri oluştururlar. Dış mekan tasarımının temel çalışma alanları ise bu hacimleri oluşturan yüzeylerdir.

Üç boyutlu dış mekanı tanımlayan, oluşturan ve görsel öte olan bu yüzeyler, sınırlayıcı yüzeyler adı altında Tavan, a-ban, Düşey yüzeyleri olarak üç'e ayrılırlar. (Tunbiş,1987) Nasıl mimari bir iç mekan bu yüzeylerden kuruluyorsa, dış mekanın kuruluşuda temelde aynıdır. Ana fark ölçek farklılığından doğmaktadır.

İÇ MEKAN DIŞ MEKAN BENZERLİĞİ

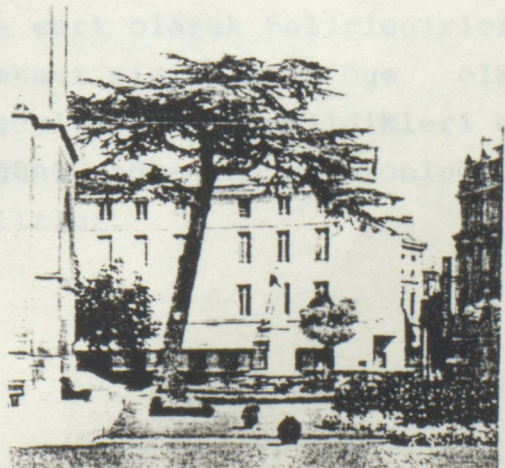
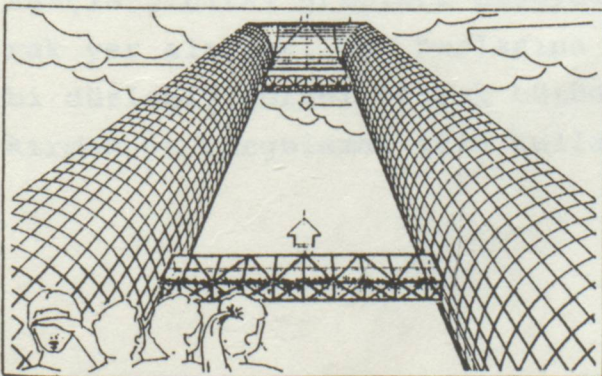
Yapı, boş alanlar üzerinde tek başına yer alırsa, mekan oluşturmaktan uzak dominant plastik bir kitle etkisi uyandırır. Fakat bu yapının mekan oluşturabilmesi için sınırlanmasının tanımı gereklidir. Yapı, önündeki döşemesi ve gökyüzü ile en, boy, yükseklik getiren sınırlayıcı yüzeylerden ibaret en alt dış mekan birimini oluşturur. Ancak bundan sonra algılaması sınırlandırılmış insan için yapı artık bir dış mekan parçası olarak yer alabilir. Mekanın bu öğeleri birbirleri ile çelişir, zıtlaşır veya bütünleşir, ama sonunda insan için gerekli yaşam armonisini oluştururlar. Dış mekan tasarımının amacı bu üç yüzeyi en uygun şekilde kullanarak, üç boyutlu zeminler yerine derinlikli, güzel ve uyumlu bütünlüğe sahip yaşanılır mekanlar yaratmaktır.

o Taban (zemin) Yüzeyi

Kullanıcının birebir ilişki kurduğu, kendisine ölçek itibari ile en yakın olan, etkili görüş alanı içine giren yüzeydir. Bu yüzey direkt fonksiyon kullanma eylemini ve buna bağlı tasarım ilişkilerini içermektedir. Diğer yüzeylerin üzerine oturduğu, farklı fonksiyonların yer aldığı ve bunların kapladıkları alan, uygun yüzey kullanımını ve karşılıklı fonksiyon ilişkilerinin kurulduğu temel yüzey niteliğindedir.

o Tavan Yüzeyi

Teknolojiye bağlı bir esnekliğe sahiptir. Doğal bir ortamda ağaç dalları ve tacı bu yüzeyi oluştururken, yapay bir ortamda ise yapıların üst sınırları saçaklar, çatılar, tavanı belirlemektedir.

Eski Türk Sokağında Tavan

Pan Am Binasına doğru bakış, New York

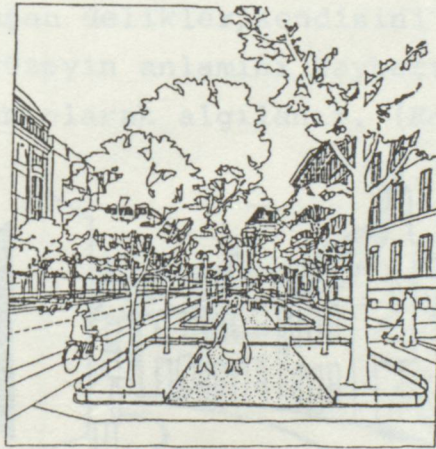
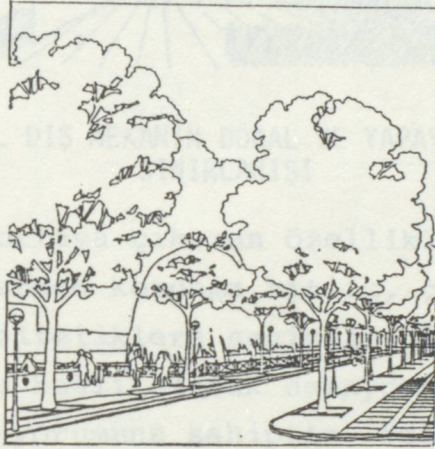

Gökdelen Mekanında Tavan

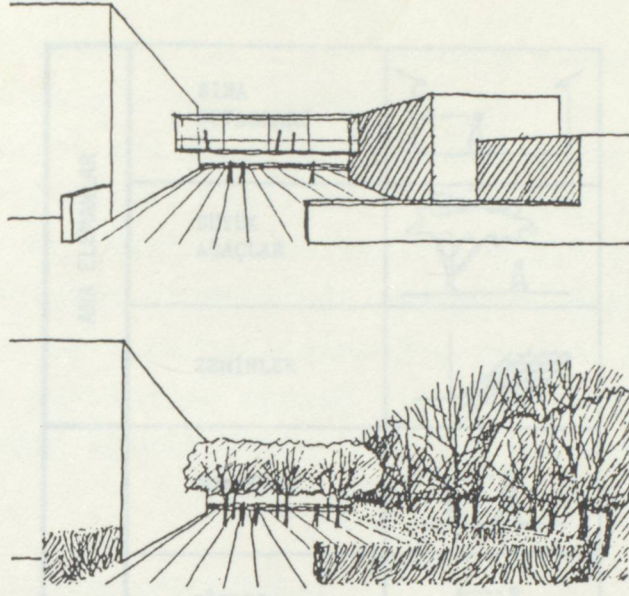
o Düşey Yüzey

Mekânı yere dik olarak belirleyen, oluşturulması ve denetlenmesi en kolay yüzeylerdir. Doğal öğeler tarafından daha yumuşak, mimari öğeler tarafından daha sert olarak belirlenirler. Ağaçlar, bitki grupları düşeyde mekânı sınırlayıcı öğe olarak yer alırlar. Tek başlarına düşeylik oluşturabildikleri gibi düzlemin görsel olarak bütünlüğünü sağlamak, monotonluğunu kırmak ve vurgulamak için kullanılırlar.

Görsel açıdan mekanın uçup gitmemesi için nasıl yatayda ölçekli bir sınırlama gerekliyse; üst yatayda da (tavanda) böyle bir sınırlama getirilmelidir. Böylece mekanın vurgulanması, darlık-genişlik, uzunluk-kısalık, ferahlık-sıcaklık vb. etkiler uyandırması sağlanır. Mekanı dış etkenlerden koruması, sıcaklık, soğukluk, gölge, toplanma mekanı vb. oluşturması özellikleri vardır. Örnek olarak araç yolunun kenarındaki düzgün formlu, geniş yapraklı ağaçlar, yol mekanının düşeyde sınırlandırıp üstten bitirip tanımlarken, oto kullananları eğik güneş ışınlarından korumaktadır.

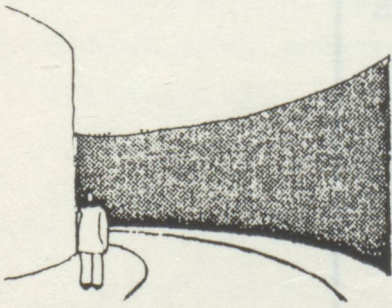

Eski sokak dokusundaki tavan yüzeyi sokağa korunaklı, ölçekli bir perspektif kazandırmaktaydı. Oysa Manhattandaki gökdelenlerin sıralandığı bir sokaktaki tavan yüzeyini kıyaslanması gereksiz bir farklılık, boşuculuk, ölçeksizlik vb. yaratmaktadır.

KENTSEL DIŞ MEKANIN DOĞAL VE YAPAY ÖĞELERLE SINIRLANIŞI

Mekanın varlığını ortaya çıkaran özelliklerinin yanısıra, mahremiyet, dış etkenlerden korunma, zıtlık, çekicilik, uygunluk, dekoratiflik gibi niteliklere sahiptir. İnsan yürürken görsel algılama özelliğine bağlı olarak detaydan yüzeye doğru indirgeyen bir algılama yorumuna sahiptir. Yüzeyin sürekliliği esnasında arada oluşan delikler, kendisini parçalayacak oranlara ulaşmadığı ve yüzeyin anlamını kaybettirmediği sürece düşey yüzey bir bütün olarak algılanır. (Konuk, 1979)

DÜŞEY DÜZLEMİN BOTANOLOĞU

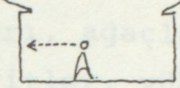

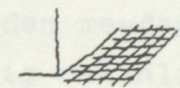
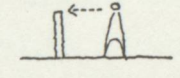
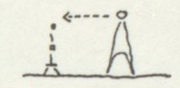
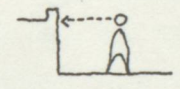
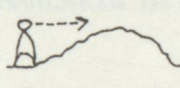

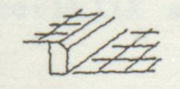

YAPI DÜŞEY DÜZLEMİ BELİRLER

AĞAÇ DÜŞEY DÜZLEMİ TAMAMLAR

Dış mekanı kapatıp, oluşturan bu kapatıcı, bitirici yüzeyleri belirleyen elemanlar ikiye ayrılır. Bu ayırım birincil mekan yaratan ana elemanlar ve mekan içinde mekan (ikincil me-

ANA ELEMANLAR	BİNA DUVARLARI	
	BÜYÜK AĞAÇLAR	
	ZEMİNLER	
İKİNCİL ELEMANLAR	DUVARLAR	
	ÇİTLER PARMAKLIKLAR	
	YÜKSELTİ DEĞİŞİMLERİ	
	YER BİÇİMLENMELERİ	
	ÇALILAR	
	KÜÇÜK AĞAÇ GR.	
	DÖŞEMELER	
	BORDÜRLER	
	KENTSEL MOBİLYALAR	
	ALTYAPI	

MEKAN OLUŞTURAN ELEMANLAR

2.2.3. YÜZEYİN SINIRLANMA DÜZEYİ

kan) yaratan, insancillaştıran ikincil elemanlar düzeyinde olur. Ana elemanlar yapı duvarları, ağaçlar ve zeminden ikincil elemanlar ise duvarlar, çitler, yükselti değişimleri, yer biçimlenmeleri, çalılar, küçük ağaç grupları, döşemeler, bordürler, kentsel mobilyalar ve alt yapılardan oluşur. Bu elemanların oluşturduğu yüzeyler, tamamen doğal ya da yapay veya bunların birleşiminden meydana gelebilir. Genelde yapay elemanlardan oluşan dış mekanlardan, doğaya doğru bir uzaklaşma içinde hakim unsurlar doğal elemanlar olur. (Tunbiş,1987)

2.2. YÜZEYE BAĞLI MEKAN ÇEŞİTLENMESİ

Sınırlayıcı yüzeylere bağlı olarak dış mekanlar değer kazanıp, çeşitlenebilmektedir.

2.2.1. YÜZEYİ OLUŞTURAN (SINIRLAYAN) ELEMANLARIN NİTELİĞİ

Doğal ya da yapay elemanlardan meydana gelmelerine göre yumuşak ve sert mekanlar olarak ikiye ayrılır.

o Yumuşak Mekan

Kendisini belirleyen yapı duvarları, sert zemin gibi yapay elemanların yanında ağaç, çimen gibi canlı ve doğal elemanlardan oluşur. Bu tür mekanlar, içinde bulunan kişiyi rahatlatmakta, mekanın katılığını kırıp, doğaya yaklaştırmakta, böylece bütünlüğü olan bir estetiklik sağlamaktadır.

o Sert Mekan

Tamamen yapay elemanlardan meydana gelmiştir. Bu mekanlarda yapaylığın getirdiği soğukluk, katılık ike kişiyi sert bir disipline sokma ve bir kap gibi saran korunmuşluk hissi hakimdir.

2.2.3. YÜZEYİN SINIRLAMA DÜZEYİ

Sınırlanmanın az ya da çok oluşu mekanın dışa doğru akışını kontrol etmektedir. Sınırlanmanın bu nicel özelliği mekanları serbest ve kapalı diye ikiye ayırmaktadır.

o Serbest Mekan

Sınırlanmanın azlığından dolayı oluşan süreklilik kesintisi karakteridir. Bu mekanlar tek başlarından çok, açıldıkları diğer mekanlar ile birlikte algılanırlar. Bu bütünlük içinde serbest mekanlar, kapalılık karakterini yırtıp, kullanıcıya daha geniş bir perspektif veren özgür mekanlardır.

o Kapalı Mekan

Sınırlanma düzeyinin yüksek olduğu ve süreklilik kazandığı mekanlardır. Başarılı ve güçlü bir mekan yaratımı, onu kesin olarak tanımlamakla olmaktadır. Kişi bu kararlığın okunduğu, sosyal aktiviteleri içinde toplayan, korunaklı, kontrollü mekanlarda güvenli ve mutlu olmaktadır.

2.2.3. YÜZEYİN BİÇİM KARAKTERİ

Dış mekandaki düşey yüzeyin biçimsel olarak içe (concav) veya dışa (convex) doğru yönelmesi, sonuçta negatif ve pozitif mekanları doğurur.

o Negatif Mekan

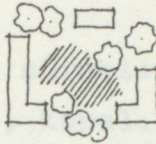
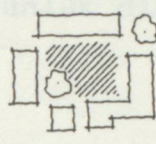

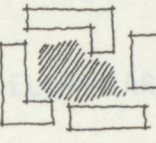
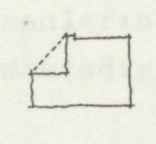
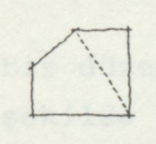
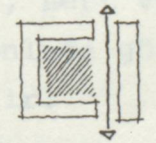
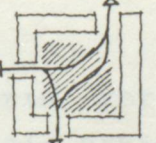
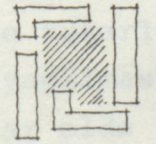
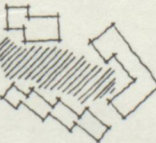
Dışa doğru açılmayı teşvik eden biçimin yakalanamadığı, algılanması zor olan dış bükeylik gösteren mekanlardır.

o Pozitif Mekan

İçe dönük, kapanma eğiliminde, algılanabilirliği olan, rahat mekanlardır.

2.2.4. YÜZEYİN AKTİVİTE KARAKTERİ

Mekan, ikinci boyut düzeyinde oluşan yatay hareketlere bağlı olarak durağan ve devinçen mekanlara ayrılır.

YOZEYİ OLUŞTURAN ELEMANLARIN NİTELİĞİ	YUMUŞAK MEKAN		<ul style="list-style-type: none"> . DOĞAYA YAKINLIK . BÜTÜNLÜK . YAŞAMA . MEVSİMİ ALGILAMA . RAHATLAMA 										
	SERT MEKAN		<ul style="list-style-type: none"> . STRÜKTÜR . KENTSEL MEKAN . KORUNMA-GİZLENME . DİSİPLİN 										
YOZEYİN SINIRLAMA DOZEYİ	SERBEST MEKAN		<ul style="list-style-type: none"> . ÖZNEL MEKAN HİSSİ YOK . ÖZGÜRLÜK . GENİŞ BAKIŞ AÇISI 										
	KAPALI MEKAN		<ul style="list-style-type: none"> . ÖZNEL MEKAN . KISITLI VANDALİZM OLASILIĞI . SOSYAL AKTİVİTE . KOLAY TANIMLANABİLİR, ALGILANABİLİR BÖLGE-GÖZETİM OLANAĞI 										
YOZEYİN BİÇİM KARAKTERİ	NEGATİF MEKAN		<ul style="list-style-type: none"> . BİÇİMSEL BELİRSİZLİK . RAHATSIZLIK . KULLANIM RAHATSIZLIĞI 										
	POZİTİF MEKAN		<ul style="list-style-type: none"> . BELİRGİN, NET HATLAR . RAHATLIK . KULLANIM UYGUNLUĞU 										
YOZEYİN AKTİVİTE KARAKTERİ	STATİK MEKAN		<table border="0"> <tr> <td>AKTİF</td> <td>PASİF</td> </tr> <tr> <td>. OTURMA OLASILIĞI</td> <td>. SİRKÜLASYON</td> </tr> <tr> <td>. DİNLENME</td> <td>. CANLILIK</td> </tr> <tr> <td>. MEKAN ALGISI</td> <td>. UYARICILIK</td> </tr> <tr> <td>. BÜTÜNLÜK</td> <td></td> </tr> </table>	AKTİF	PASİF	. OTURMA OLASILIĞI	. SİRKÜLASYON	. DİNLENME	. CANLILIK	. MEKAN ALGISI	. UYARICILIK	. BÜTÜNLÜK	
	AKTİF	PASİF											
. OTURMA OLASILIĞI	. SİRKÜLASYON												
. DİNLENME	. CANLILIK												
. MEKAN ALGISI	. UYARICILIK												
. BÜTÜNLÜK													
DİNAMİK MEKAN		<table border="0"> <tr> <td>. SİRKÜLASYON</td> <td>. OTURMA OLANAĞI</td> </tr> <tr> <td>. CANLILIK</td> <td>. DİNLENME OLANAĞI</td> </tr> <tr> <td>. UYARICILIK</td> <td>. OYUN OLANAĞI</td> </tr> <tr> <td></td> <td>. MEKAN ALGISI</td> </tr> </table>	. SİRKÜLASYON	. OTURMA OLANAĞI	. CANLILIK	. DİNLENME OLANAĞI	. UYARICILIK	. OYUN OLANAĞI		. MEKAN ALGISI			
. SİRKÜLASYON	. OTURMA OLANAĞI												
. CANLILIK	. DİNLENME OLANAĞI												
. UYARICILIK	. OYUN OLANAĞI												
	. MEKAN ALGISI												
YOZEYİ OLUŞTURAN ELEMANLARIN DOZENİ	DÜZENLİ MEKAN		<ul style="list-style-type: none"> . DİSİPLİN . TEKDÜZELİK OLASILIĞI . KARARLILIK 										
	DÜZENSİZ MEKAN		<ul style="list-style-type: none"> . İLGİNCİLİK . CANLILIK . GİZEM 										

SINIRLAYICI YÜZEYLERE BAĞLI MEKAN ÇEŞİTLİLİĞİ

o Durağan Mekan

Dolaşım sirkülasyonu sürekliliğinin olmadığı, kare ve daireye yakın forma sahip, kapalı mekanlardır. Bu mekanlar aktivite yoğunlaşması, bütünlük dinlenme etkisi ve yüksek mekan duygusuna sahiptir.

o Devingen Mekan

Sirkülasyonu teşvik eden ve yönlendirici özelliği olan, koridor tipli, uçları açık çizgisel mekanlardır. Durağan mekan akıcılığı, canlılığı, ilgi sürekliliği olan mekanlardır.

2.2.5. YÜZEYİ OLUŞTURAN ELEMANLARIN DÜZENİ

Yüzeyi oluşturan elemanların yerleşim düzeni, mekanı düzenli veya düzensiz kılmaktadır.

o Düzenli Mekan

Elemanlarının belli bir düzen kaygısı içinde birbirlerine dik açı oluşturacak şekilde düzgün yerleşmesinden doğar. Organiklikten uzaklığı, sert ve kesin hatlara acılara sahip oluşu, mekanı monotonluğa götüren, biçimsellik yüklü bir düzen kaygısına sahiptir.

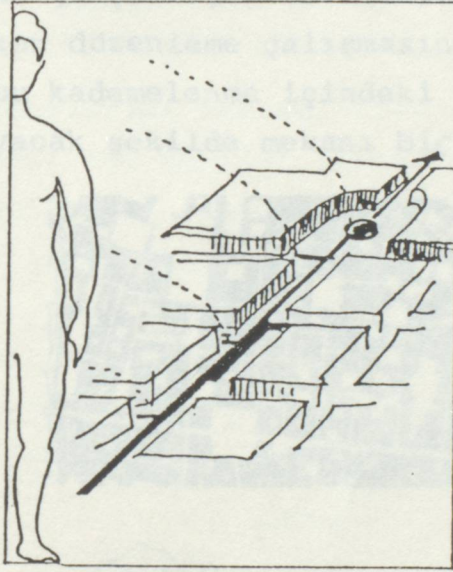
o Düzensiz Mekan

Sınırlayıcı elemanların yerleşiminde belli bir esasın gözletilmediği, organikliğin hakim olduğu, rasgele olmakla birlikte kendi iç düzeninde tutarlılığa sahip yerleşim düzenidir. Düzenlemenin bilinçli yapılması ile doğanın formuna yakın, ilginç ve canlı mekanlar elde edilir.

3. KKDM'İ DÜZENLEME İLKELERİ

Kentsel dış mekanları belirleyen ögeler, yol, meydan bunların oluşturduğu doku ve yapıların oluşturduğu blok dizisi, blok birimleri (yapılar) ile bunların arasında kalan açık

alanlardır. (Karaman, 1988) Blok dizileri ile sınırlanmış alanlar, aralarına açık alanlarında katılması ile bir doku oluştururlar. Bu dokuyu oluşturan ögeler içinden açık alan ögesi dışındakiler, düzenleme ilkelerini koyacağımız kapalı kentsel dış mekanları meydana getirirler. Ögeler ise bir bütünlük ve kurallı bir düzen içinde bir arada bulunurlar. Bu birlikteliğin iç düzenini insanın fizyolojik yapısı ile ilişkilendirip; insanın başı meydan, omurgası cadde, kolları ise bu caddeye ve meydana açılan yollar benzetmesine gidebiliriz. (Bakan et.al.,1987)

İNSAN VÜCUDU-DIŞ MEKAN BENZETMESİ

Vücut kendisini sınırlayan yapılarla birlikte bir bütün oluşturur. Bu ögeler bütününe belli kurallar düzeni içinde tasarlanması düzenlenmesi gereklidir. Dış mekanları (bundan sonra kapalı kentsel dış mekanlar olarak kullanılacak) düzenleyici, düzenleme ilkeleri aşağıdaki başlıklarda toplanabilir.

- o Sınırlanma
- o İnsan ölçeği
- o Statik ve Dinamik mekan düzenleme
- o Zıt mekan düzenleme
- o Bina yüksekliği ve mekan genişliği ilişkisi
- o Mekan uzunluğu
- o Ardışık mekan düzenleme

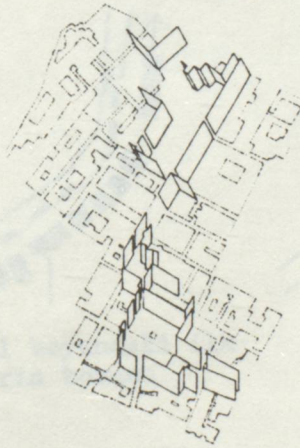
o Mekan formu

o Mekanda çeşitlilik

Düzenleme ilkelerini tek bir çatı altında toplayan bir genel ilkedен söz edebilir. Bu ilke, dış mekanların kamusal mekandan, yarı kamusal mekana, yarı özel mekana, özel mekana doğru akan bir hiyerarşi içinde vurgulanmasıdır.

o Mekan Kullanım Hiyerarşisi

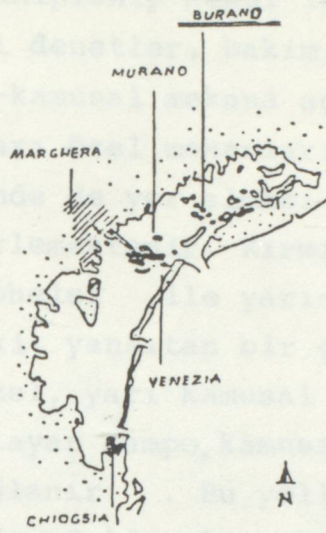
Kentte çok belirgin bir şekilde fark edilen mekan kullanımının, yerinin belirlenmesi ve özelliklerinin iyice tanımlanması tasarım sonucunda gerçekleşebilmektedir. Bu doğrultuda yapılacak her bir mekan düzenleme çalışmasında temel tasarım ilkeleri, mekanın bu kademelenme içindeki yerini vurgulayacak ve bütünlüğü sağlayacak şekilde mekanı biçimler.

PARMA KENTİ KENTSEL DOKU OLUŞUMU

Mekan kullanım hiyerarşisi, Venedik lagoon'unda yer alan Burano adasının kentsel dokusunun oluşumunda önemli rol oynadı.

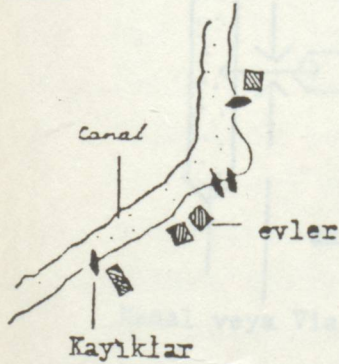
yan, mekanlar arası farklılaşma üzerinde örneklenebilir.

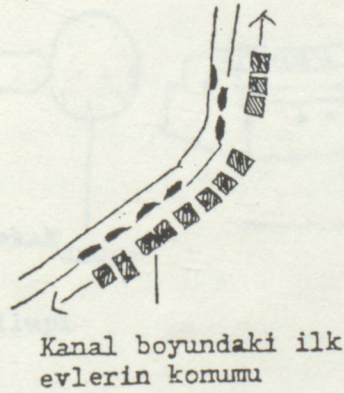
BURANO ADASININ VENEDİK LAGOONUNDAKİ KONUMU

Yerleşme balıkçı teknelerini korumak için açılan kanalların çevresinde gelişirken; tek yapılar zamanla ufak komşuluk birimleri halinde gruplaşarak "Campo" denilen ortak mekanları oluşturmuşlardır. Bu mekanlar, içinde özel mülkiyet sınırlarının olduğu ve bazı ihtiyaçlar için belli yerlerinin kontrol edildiği yarı kamusal mekanlardır. Genelde 400 m² civarında, yapıları dışa açık ve dışarıyı ile eylemsel olarak bütünleşmiş kapalı mekanlardır.

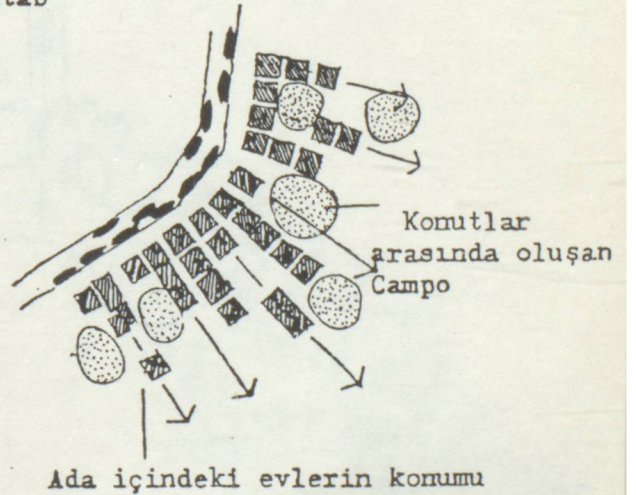
1.ETAB

2.Etab

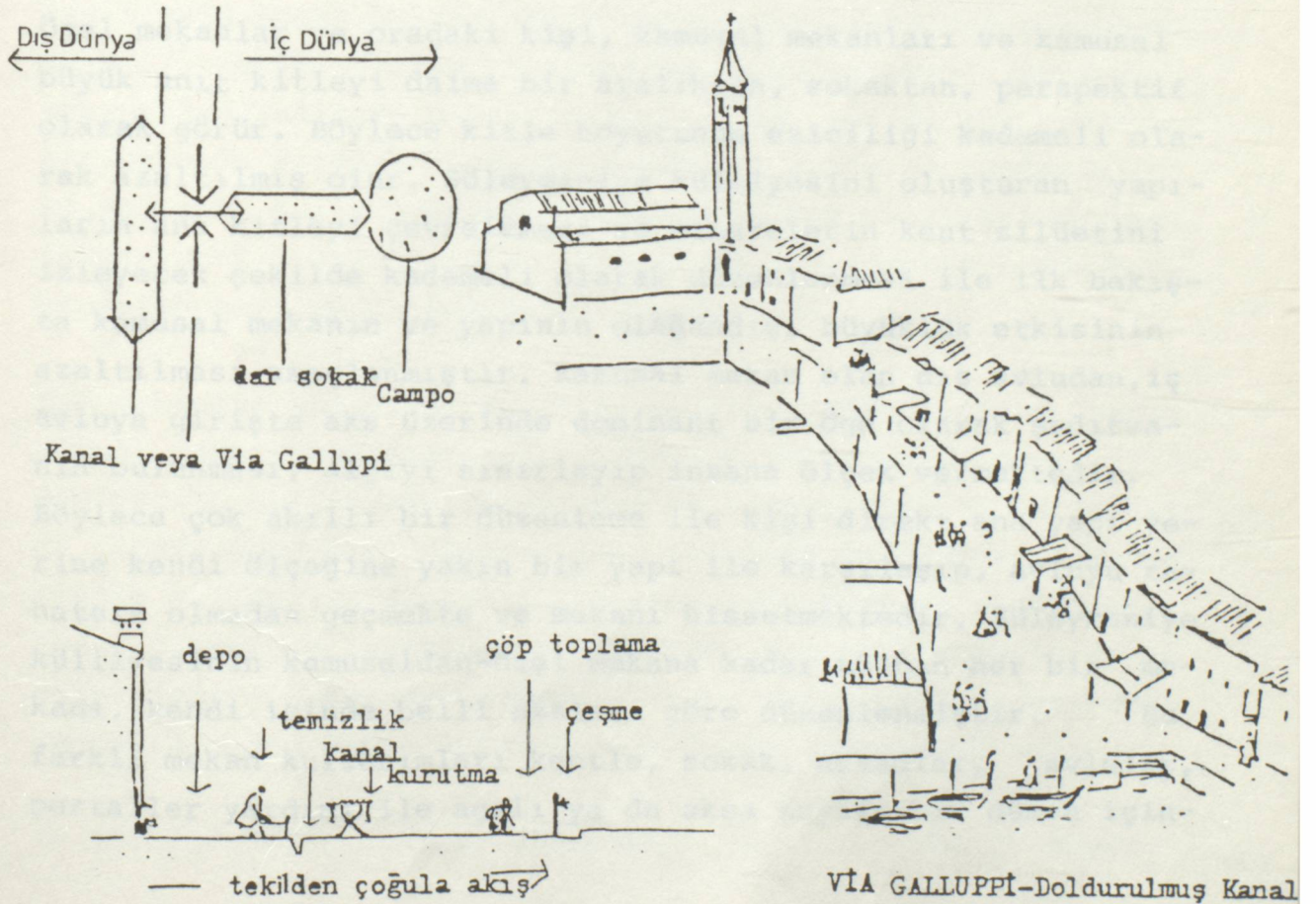
3.Etab

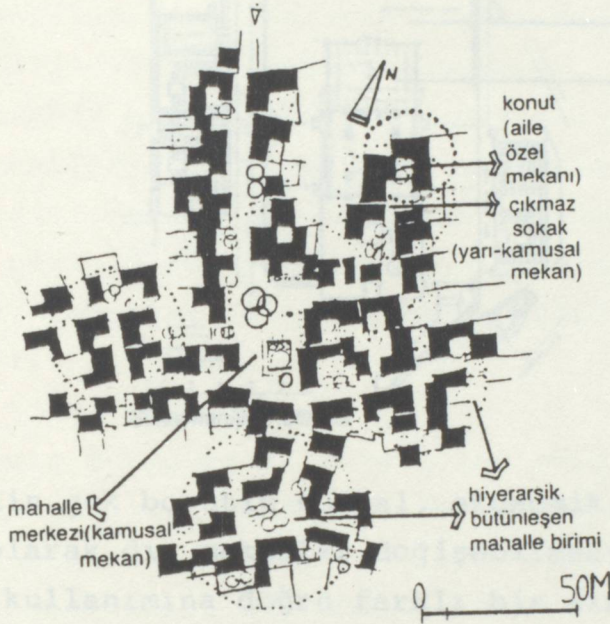
BURANO ADASI KENTSEL DOKU OLUŞUMU

Bu mekanlar kişinin eski eşyalarını attığı, çamaşırını yıkayıp, kuruttuğu, çocuğunun top oynadığı kısaca dışarıyı ile birlikte yaşadığı, canlı bir sosyal hayatın olduğu yerler-

dir. Kişi burasını sahiplenip kendi ihtiyaçları için kullanır ve giriş çıkışını denetler, bakım, işletme sorumluluğunu yüklenir. Bu yarı-kamusal mekana açılan yapıların giriş katındaki yapı içi yarı özel mekanların (mutfak, yemekyeme, oturma) eşik çevresinde de yer alması özel ve yarı özel mekan kullanımını belirlemektedir. Kırmızı, mavi, yeşil, vb. renklerle boyanan cepheler ile yarı-özel mekanlarda bireyselleşmeyi ve zevki yansıtan bir çeşitlenme vurgulanmıştır. Bu özel, yarı özel, yarı kamusal mekan sıralaması içindeki mekanları toparlayan Campo, kamusal mekanlar olan yollara ve kanallara bağlanır. Bu yolların içinde en önemli bir kanalın sonradan doldurulması ile oluşan 15 m. genişliğinde, 150 m., uzunluğunda, 2-3 katlı yapılarla çevrili "Villa Gallopi"dir. Bu yol kamusal mekan kavramına uygun, yerleşmenin ana caddesi niteliğinde, bir ucunda dini ve idari yapıların olduğu alışveriş yoludur. Böylece tekilden çoğula yani özelden kamusal mekana doğru bir kullanım akışı sağlanmış olunur. (Dosio, Feddersen: 1978, Çev.Vefkioğlu,1985)

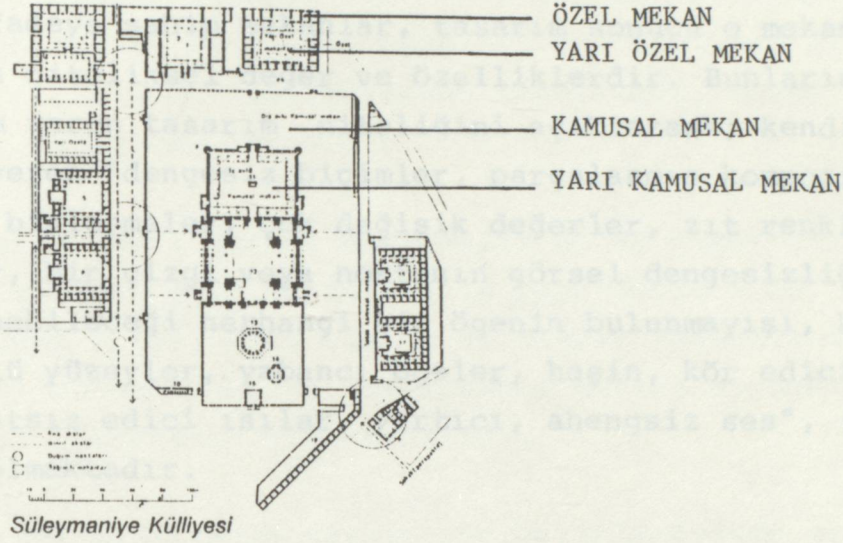
Osmanlı kent mekanları bu ilke çerçevesinde yer alıp, birbirine geçiş vermiştir. Özel mekanlardan kamusal mekana geçişte daima dengeli bir yumuşaklık hazırlayıcılık, kademelenme vardır.

Mahalle/Anadolu'da eski konut dokusu, Kayseri. (Kaynak: KARAMAN, A., «Anadolu Konut Mimarisinde Yöresel Farklılaşmalar: Ekolojik Bir Analiz II», *Büyükşehir Dergisi*, Sayı 8, İstanbul, 1986, sh. 22)

Özel mekanlar ve oradaki kişi, kamusal mekanları ve kamusal büyük anıt kitleyi daima bir aralıktan, sokaktan, perspektif olarak görür. Böylece kitle boyutunun eziciliği kademeli olarak azaltılmış olur. Süleymaniye külliyesini oluşturan yapıların ana kitleyi çevrelemesi ve minarelerin kent silüetini izleyecek şekilde kademeli olarak düzenlenmesi ile ilk bakışta kamusal mekanın ve yapının olağandışı büyüklük etkisinin azaltılması amaçlanmıştır. Kamusal mekan olan dış avludan, iç avluya girişte aks üzerinde dominant bir öge olarak şadırvanın bulunması, algıyı sınırlayıp insana ölçek vermektedir. Böylece çok akıllı bir düzenleme ile kişi direkt ana yapı yerine kendi ölçeğine yakın bir yapı ile karşılaşır, avluyu rahatsız olmadan geçmekte ve mekanı hissetmektedir. Süleymaniye külliyesinin kamusaldan-özel mekana kadar uzanın her bir mekanı, kendi içinde belli akslara göre düzenlenmiştir. Bu farklı mekan kullanımları kentle, sokak, arkadlar, avlular, portaller yardımı ile açılı ya da aksa dayalı bir düzen için-

de belli bir disiplin ile birleşirler. (Karaman,1988)

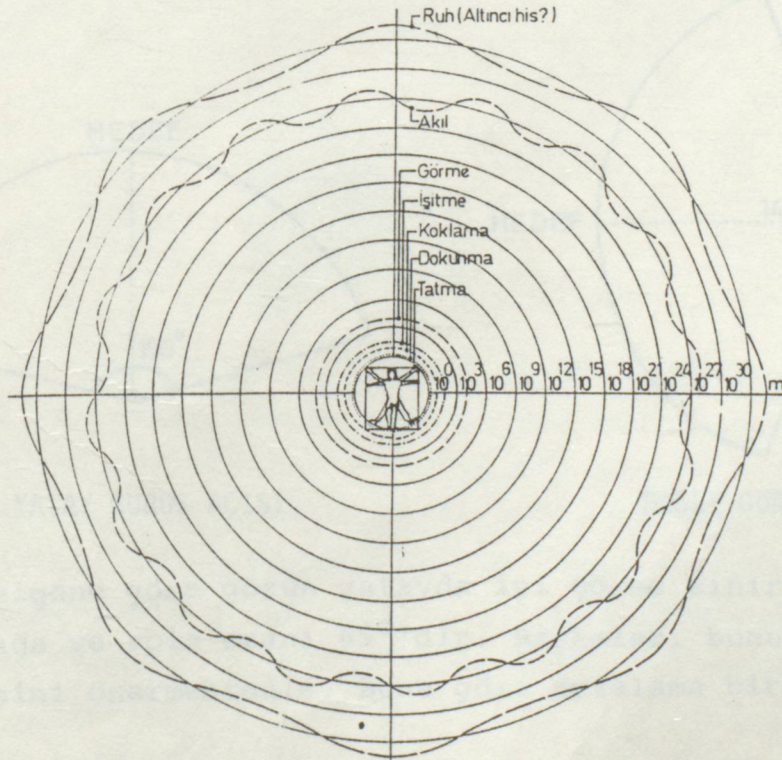
Kentin çok boyutlu sosyal, ekonomik, fiziki etmenlerine bağlı olarak dış mekanlar değişebilmekte, özelden-kamusal mekan kullanımına doğru farklı bir sıralanma içine girebilmektedir. Bu sıralanma, 16. yy.daki Anadolu kentinde oda/sofa/hayat/avlu/ortak bahçe/çıkılmaz sokak/sokak/cami önü-çeşmebaşı iken 17. ve 18. yy.'da oda/sofa/hayat/avlu/çıkılmaz sokak/sokak/meydan şeklinde gerçekleşmiştir. 19. yy.'da ise konut/sokak/mahalle merkezi/cadde/kent merkezi ayrımına dönüşmüştür. Bu değişimi Muğla üzerinde incelediğimizde konut/avlu/çıkılmaz sokak/sokak/meydan sıralanması yerini konut/sokak/cadde/bulvar/alan şekline bırakmıştır. (Yenen,1980)

Dış mekanlar toplumun yarattığı kültüre, teknolojiye bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Değişen toplumun değişen ihtiyaçlarının karşılanabileceği dış mekanlar, kültürün sürekliliği içinde yeni bir düzene girer. Geçmişte meydanlar yoğun olarak kullanılan dış mekanlar iken, artık metro mekanı en yoğun olarak kullanılan bir dış mekan olarak karşımıza çıkabilmektedir. Fakat değişmeyen ilke, bu yeni ögeninde özelden-kamusal doğru giden sıralama içinde yerini alacağıdır.

Bu ilkeler doğrultusunda düzenlenen mekanın, insanın duygu-

larına ve psikolojisine hitap eden mekansal etkiyi yaratması; tasarımın nitelikleri sonucu gerçekleşmektedir. Kişi için gerilim, rahatlık, korku, neşe, saygı, hayranlık, gibi olumlu-olumsuz ifadeye sahip mekanlar, tasarım sonucu o mekana kazandırılan niteliksel değer ve özelliklerdir. Bunların içinde gerilim veren tasarım niteliğini açıklarsak; kendisine bu özelliği veren "dengesiz biçimler, parçalanmış kompozisyon, mantıksız birleşmeler, çok değişik değerler, zıt renkler, koyu renkler, bir çizgi veya noktanın görsel dengesizliği, gözün dinlenebileceği herhangi bir ögenin bulunmayışı, katı, kaba, pürüzlü yüzeyler, yabancı ögeler, haşın, kör edici, titreşik ışık, rahatsız edici ısılar, yırtıcı, ahengsiz ses", (Tunbiş, 1987:10) olmaktadır.

İnsanın duyu ve psikolojisine yönelik olarak düzenlenen mekanların algılanması içinde işitme, koku, tutma (temas) duyu-ları olmasına rağmen, ağırlıklı olarak görsel algılama ön plana çıkmaktadır. Dış mekanlara ilişkin düzenlemeler genelde görsel (optik) bazlı olduklarından, düzenleme ilkeleride görsel algılamaya dayanmaktadır. Bu bağlamda duyu organı olarak gözün algı özelliğini incelemek gerekmektedir.

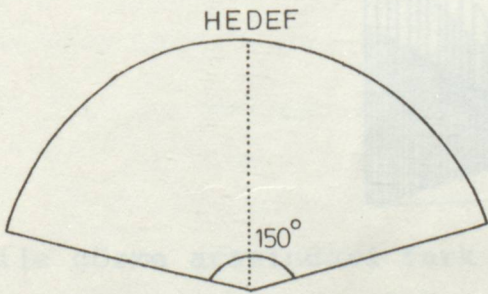
İNSANIN ALGILAMA SINIRLARI

o Gözün Algı Özelliği

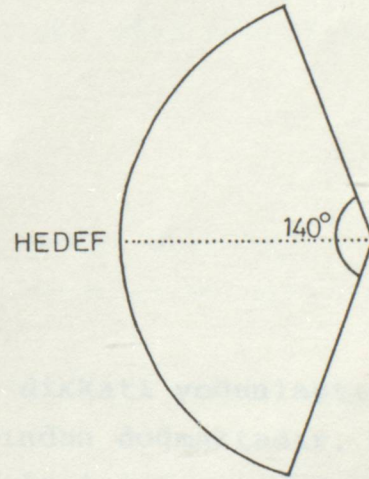
Dış mekanda dolaşırken ilk defa karşılaştığımız bir alan ise onu bütünde; kanıksadığımız bir mekan ise onu detayda kaldırmanın yüksekliğini, girişini, ağaçını, yol kaplamasını vb.yi algılarız. Kişinin bu algılamasında temel amaç, mekan içindeki yerini belirleme isteğidir.

Fakat bunların hepsi görsel algılamaya hitap etmektedir. Algılamamız içindeki duyu organlarının payı görme 0,70, işitme 0.125, dokunma 0,125, koku alma 0,05 olarak dağıtılabilir. (Özdeş,1986) Bundan mekansal algılamada görsel duyunun yeri tartışılmazdır,sonucunu çıkartabiliriz.

Kişinin görsel algılamaya dayalı yer belirlemede,uzaklığa bağlı olarak göz seviyesi, mekanı algılamada ve mekansal etkinin oluşmasında röper olmaktadır. Bu röper noktasının (göz seviyesinin) oluşturduğu değişik açılar, dış mekânlarda anlamlı ilişkiler kurulmasına neden olur. Araştırmacılara göre, gözün fizyolojik yapısından kaynaklanan bu algılama özelliğinin sınırları,kişi hareketsiz konumda iken yatayda 55° - 150° , düşeyde 60° - 140° arasında değişmektedir.

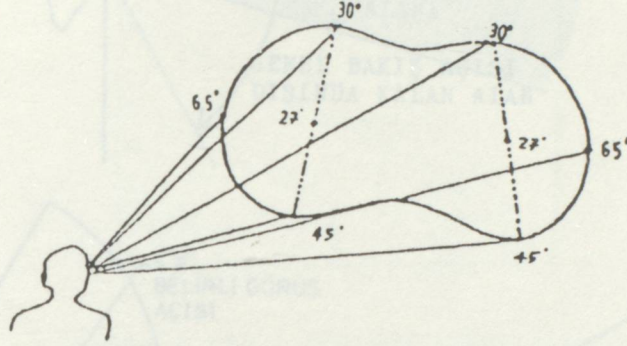
YATAY GÖRÜŞ AÇISI

DÜŞEY GÖRÜŞ AÇISI

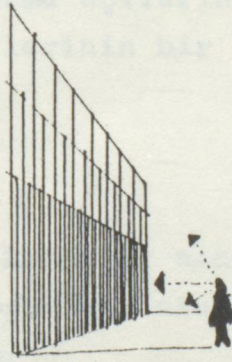
Paul D.Spreigene göre gözün yatayda iyi görme sınırı akstan itibaren sağa ve sola oranı 65° 'dir. Başkaları bunu 55° 'ye kadar inmesini önermektedir. Buna göre ortalama bir değer

olarak 55° - 60° alınmaktadır. Bu yataylığın üst ve alt sınırı olan 30° ile 45° 'nin or.'sı olan 37.5° verilirken genelde 35° - 40° arası olarak kabul edilir. (Karaman,1989)

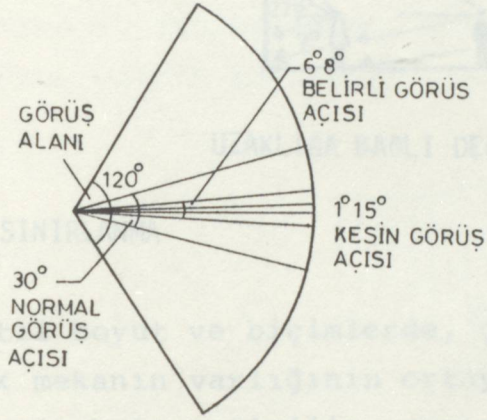
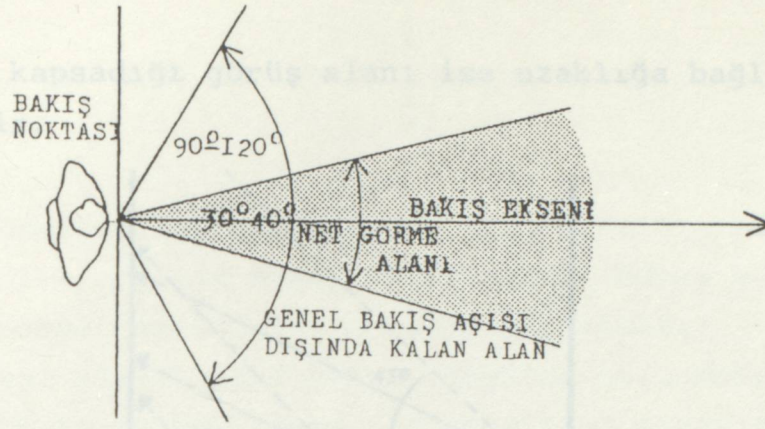

Nesne çevresi ile birlikte daha ayrıntılı olarak görülebildiğinden, dış mekan tasarımında bu yatay görüş açıları kullanılır.

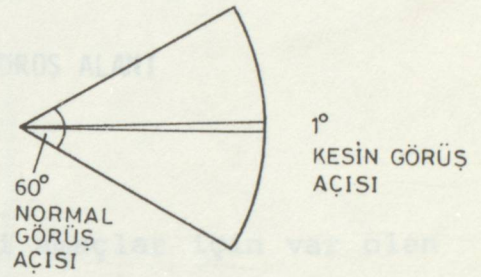
Düşey görüş açısı ise nesnenin yüksekliği ile aradaki mesafenin 1:1 olduğu zamanki 45° ile max. 1:3 olduğu 18° arasında oynamaktadır. Gözün düşeydeki görüş açısının üst sınırına yaklaşıldıkça, kişi detayları net olarak algılayamaz.

Bakma ile görme arasındaki fark optik dikkati yoğunlaştırmayan ve netlik yaratmayan görüş açılarından doğmaktadır. Netliğin saptanmasının zorluğu farklı görüşleri ortaya çıkarmıştır. GUSIEW düşeyde kesen görüş açısını 1° - $1,5^{\circ}$, belirli görüş açısını 6° - 8° , normal görüş açısını 30° ve görüş açısını 120° ; ASHIIHARA düşeyde kesin görüş açısını 1° , normal görüş açısını 60° , FOVEA ise yatayda net görüş açısını 30° - 40° olarak belirlemiştir. (Özdeş,1986)

GUSIEW KABULÜ

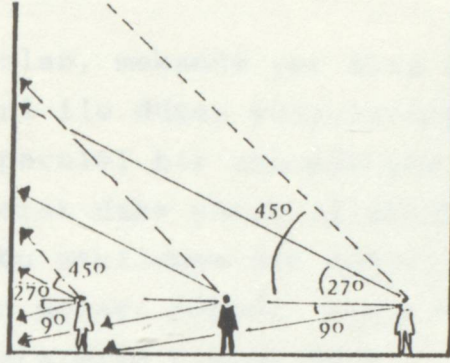
ASHIHARA KABULÜ

Gözün açısı genişledikçe deformasyonlar meydana gelir. Bu açı büyümesi düşeyde yukarı doğru açılırsa, detay algılama daha zorlaşır. Gözün etkin görme açılarından başka etkin uzaklık sınırları, algı özelliklerinin bir başka yönü olarak karşımıza çıkmaktadır.

Frederic Szozot'a göre

2.10 - 3.60 m.	Konuşan insanlar arasındaki uzaklık
9 m.	Kişisel görüşme olanağının kaybolmaya başladığı mesafe
12 m.	Bir yüz ifadesinin anlaşılabilen maksimum uzaklık
24 m.	Bir yüzün tanınabileceği maksimum mesafe
135 m.	Herhangi bir eylemin farkedilebileceği uzaklık sınırı (Ortaçağ şehirlerinde meydanların ortalama boyutları 57 x 140 m. dir.)
1200 m.	Bir insan silüetinin farkedilebilme sınırı
4500 m.	1.65 m. yükseklikteki göz için ufuk mesafesi (Özdeş, 1986:5)

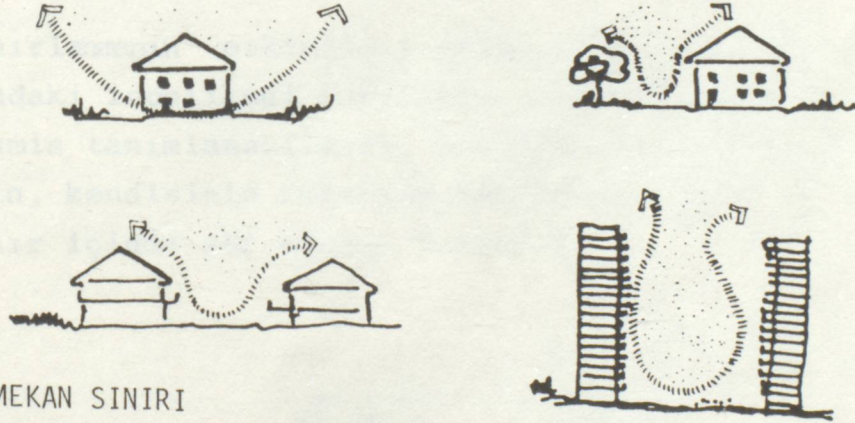
Bu açıların kapsadığı görüş alanı ise uzaklığa bağlı olarak değişmektedir.

UZAKLIĞA BAĞLI DEĞİŞEN GÖRÜŞ ALANI

3.1. SINIRLANMA

Çeşitli boyut ve biçimlerde, çeşitli amaçlar için var olan fizik mekanın varlığının ortaya konması, tanımlanması ancak belirgin hale getirilip, sınırlandırılması ile olur. Mekanın sınırlandırılması ise sınırlandırıcı yüzeylerin varlığı ile olmaktadır. Mekanın algılanması, ancak kendisini tanımlayan bu çerçeveye içindeki sınırlandırılmış hali ile gerçekleşmektedir.

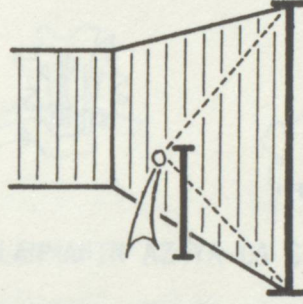
MEKAN SINIRI

Bu sınırlandırıcı yüzeyler dış mekanların düzenlenmesinde ana konu olarak yer alırlar.

Taban düzlemi, mekanın var oluşundaki ilk adım olduğundan her dış mekanda bulunmaktadır.

Taban yüzeyi, yer alma kesinliği olmayan bazen olabilen yüzeydir.

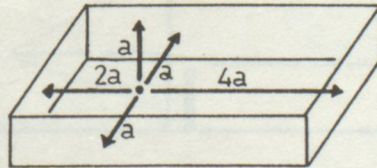
Bizim için önemli olan, mekanda yer alış sıklığı, boyut, biçim gibi nitelikleri ile düşey yüzeylerdir. Düşey yüzeyin mekanda içinde insana paralel bir konumda yer alması, insanın onunla, algısal olarak daha yakın ilişkide bulunmasını sağlamaktadır. İnsan bu etkilenme ile kendisini sınırlanmış hissetmektedir. Bundan dolayı mekanda sınırlanmasındaki en etkin yüzey olarak karşımıza çıkmaktadır.

İNSAN-DÜŞEY YÜZEY İLİŞKİSİ

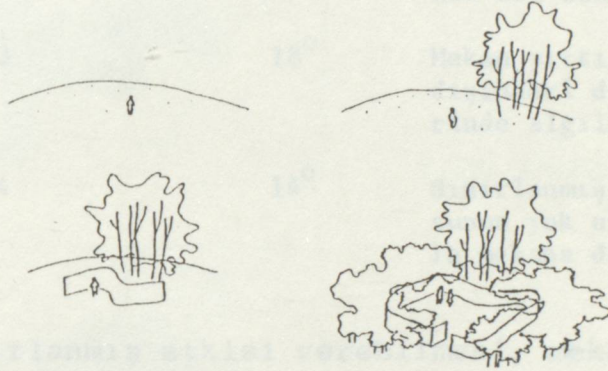
Sınırlanmanın etkinliğini belirleyen faktörlerin aşağıdaki gibi sıralayabiliriz. (Tunbiş,1987)

- o Sınırlanmanın etkinliği, düşey yüzey öğelerinin kullanımındaki inceliksel özellikler ile değişmektedir. Bir cismin tanımlanabilmesi, konumunun belirlenebilmesi için, kendisinin referans noktaları alınabilecek bir sınır içinde yer alması lazımdır.

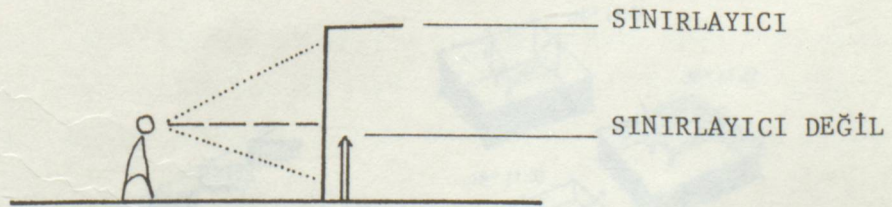
CİSMİN TANIMLANABİLMESİ İÇİN SINIRLANMASI

Bunu b Kısaca cismin sınırlanması lazımdır. Bu sınırlanmış kişinin mekanı algılamasını sağladığı gibi kendisi ile sınırlayıcı ögeler arasında ölçülebilen ilişkiler kurmasını sağlar. Düşey yüzey ögelerinin bir yerde alış miktarları o mekânın kuvvetli olarak belirlenip, belirlenmemesini etkilemektedir. Bu ögelerin az ya da çokluğu sınırlanmanın etkinliğini dolayısıyla mekânın tanımlanmasını ortaya koymaktadır.

SINIRLANMANIN AZ YA DA ÇOKLUĞU

- o Kullanılan düşey yüzey ögelerinin niteliği ve özelliklerinin farklılığı ile ortaya çıkan sınırlanmanın belirli veya belirsiz hali, sınırlanmanın etkinliğini belirleyen faktör olmaktadır.
- o Düşey yüzeylerin insanın bakış doğrultusundaki ufuk noktasına göre olan yüksekliği kişi üzerinde sınırlayıcı etki uyandırmaktadır. Düşey yüzey bu yüksekliğin çok altında olursa kişi için sınırlayıcı olma özelliğini kaybedilmektedir.

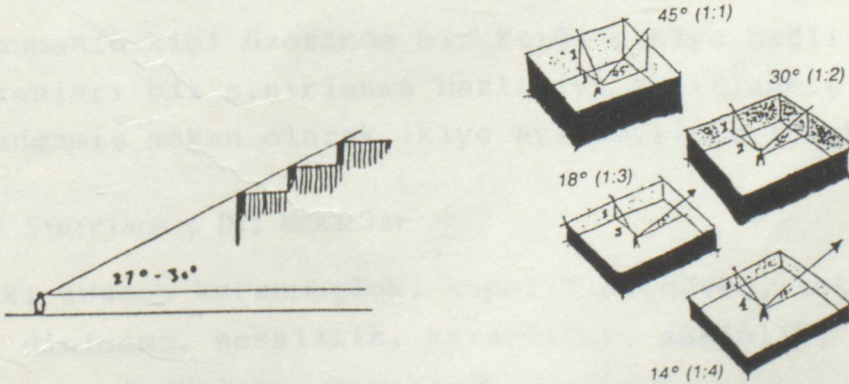

- o Düşey yüzey yüksekliği; mekânın genişliği ve kişinin bakış açısı arasındaki orantılı ilişkilerin sonucu sınırlanmanın etkinliği farklılaşmaktadır.

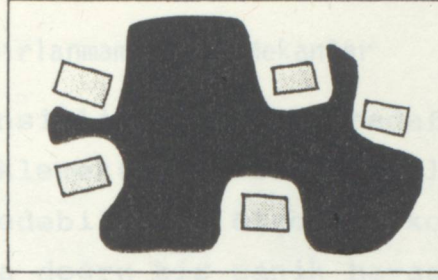
Bunu bir tablo ile açıklayabiliriz .

Düşey yüzey h. arasındaki mesafe	Düşey yüzey-kişi	Bakış açısı	Algılama sonucu
1	1	45°	3 boyutlu mekan bakış açısının üst sınırı, iyi sınırlanmış hissi
1	2	30°	İyi sınırlanmış hissinin alt sınırı
1	3	18°	Mekan yırtılması, mekan dışındaki diğer öğelerinde algılanabilmesi
1	4	14°	Sınırlanmış olma duygusunun yok oluşu 2 boyutlu mekana dönüş

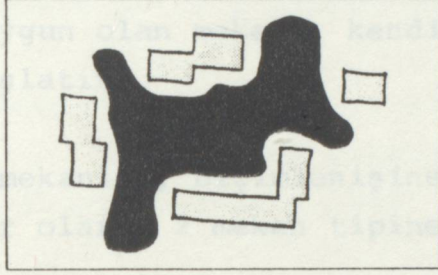
Dış mekanların sınırlanmış etkisi verebilmesi, mekanın orta noktasına olan uzaklığın yapı yüksekliği ile aynı olmasına bağlıdır. Bu ise 45°'lik bir bakış açısına sahiptir. Bu uzaklık 1 kat artarsa bakış açısı 27° olur ve kapalılığın sınırlanmışlık etkisinin etkin sınırına gelinir. 2 kat artarsa, bakış açısının 18°'lik açısı içinde sınırlanmış minimum seviyede olur. Eğer 3 kat artarsa bakış açısı 14° ile iyice yataylaştığından dış mekanın sınırlanmışlık etkisi yok olur. Kapalılık yerini açıklığa terk eder. Çünkü insanın bakışları ufuk çizgisini yakalama eğilimine girmiştir. Bu ise mekan sınırlarını parçalayan tehlikeli bir gelişimdir. Mekanı algılamaya bağlı olarak etkin şekilde tarif edebilmek için 27° ile 45° arasında bakmak gerekir.

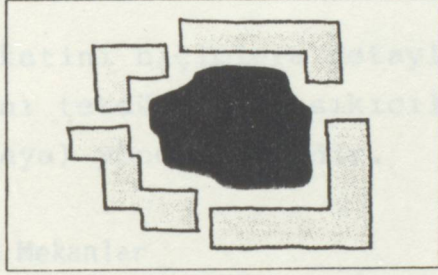
MEKANI ALGILAMA SINIRI

ZAYIF SINIRLANMA

KİSMİ SINIRLANMA

GÜÇLÜ SINIRLANMA

Güçlü sınırlanmanın avantajlarını;

- . Güçlü bir lokasyon ve tenhalık hissi
- . Mekan güvenliği ve kontrol edilebilirliği
- . Vandalizm azalması
- . Sosyal ilişki arttırımı

olarak sıralarken; dezavantajı zıtlık yaratmayan tek tip mekanlar doğurmasıdır.

Sınırlanmanın kişi üzerinde bir kısıtı etkiye bağlı olarak dış mekanları biz sınırlanma bazlı iyi sınırlanmış veya iyi sınırlanmamış mekan olarak ikiye ayırabiliriz. (Tunbiş,1987)

o İyi Sınırlanmış Dış Mekanlar

İçindeki insana korunmuşluk, kapalılık, güven, tek başına kalma, dinlenme, sessizlik, kararlılık, sakinlik, ilgi odaklanması vb. duyguları vermektedir.

o İyi Sınırlanmamış Dış Mekanlar

Kişiyi güvensizlik, açıklık, hedefsizlik, ilgisizlik mesajları ile yüklemektedir. Dolayısıyla kişi acele kendi konumunu kontrol edebileceği ölçekli, korunaklı, hareketli ve canlı mekanlara doğru bir panik havası içinde yöneltir. Kişi aramak isteği mekanlara ulaştığında arayış sürecini keser. Kendisine uygun olan mekanı, kendi çıkarları için kullanıma sürecini başlatır.

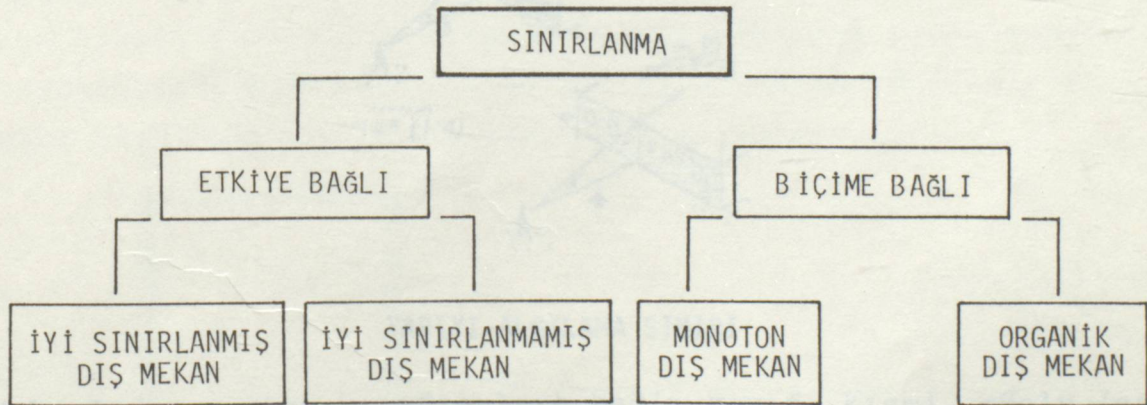
Sınırlanan mekanlar, biçimlenişine göre de monoton ve organik mekanlar olarak 2 mekan tipine ayırabiliriz.

o Monoton Mekanlar

Kişinin dikkatini biçimlere detaylara çekerken; kişi duygu ve algılarını tekdüzeliğe, sıkıcılığa, uyarı eksikliğine (uyarlanmamaya) yöneltmektedir.

o Organik Mekanlar

Kişinin duygu ve algılarını uyarmakta, heyecan, değişiklik, merak, süreklilik, çekicilik gibi etkiler uyandırmaktadır.

SINIRLANMA SONUCU OLUŞAN DIŞ MEKAN TÜRLERİ

Bakış açıları, mekanı sınırlayan yapıyı tanımlaması açısından incelensek ;

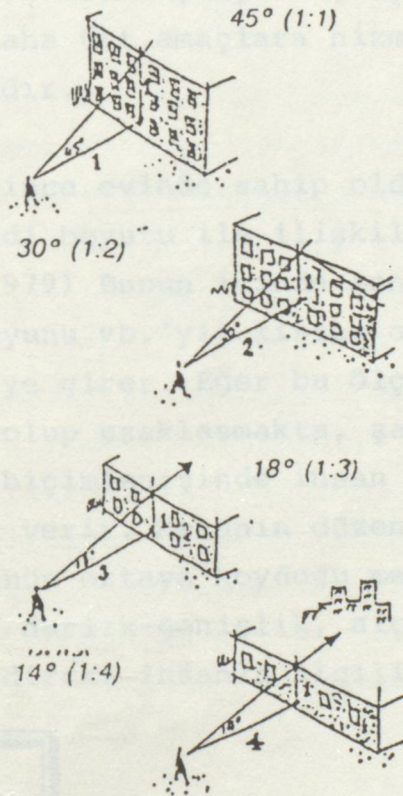
45°'lik bakış açısı , yapının detaylarını ortaya koyar.

27°'lik bakış açısı , yapının konturlarını ve detaylarını birlikte gösterir

18°'lik bakış açısı , yapıyı çevresi ile birlikte algılatır

14°'lik bakış açısı , yapıyı genel görünüş içinde ön plana çıkarır

özelliklere sahiptir. (Özdeş, 1986)

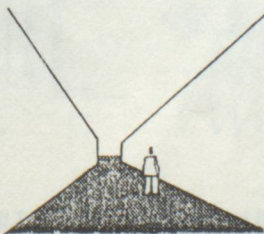
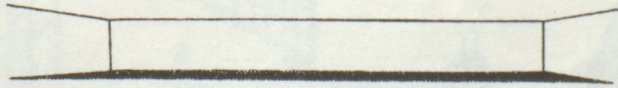
YAPIYI ALGILAMA SINIRI

Mekanlar, sınırlayıcı yüzeylere bağlı zayıf, kısmi, güçlü (etkin) olarak tanımlanabilen bir derecelenme içinde bulunurlar. (GLC, 1978)

3.2. İNSAN ÖLÇEĞİ

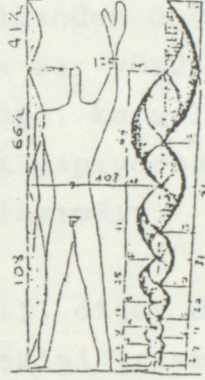
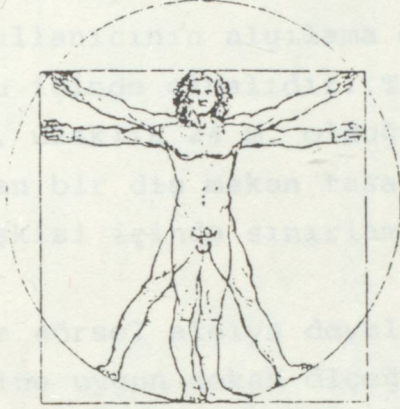
Direkt insana yönelik bütün üretimlerde insana adapte etme, uydurma çabası bulunmaktadır. Bu bir terzinin belli vücut hatları olan müşterisine, uygun beden numarasına sahip elbiseyi dikip vermesi gibi bir olaydır. Bizim o bedene uygun elbise yerine yanlış numaralı küçük veya büyük beden elbise dikmemiz, elbisede kişinin ölçüsünü kaçırdığımızı gösterir. Mekan, insanı sınırlayan fiziksel olarak giydiren varlık olduğuna göre, bir terzi hassasiyetinde insana, insan boyutlarına uygun mekanları biçip ortaya koymamız lazımdır. İnsanı saran mekanın, insan ölçeğinden uzaklaşmaması onu benimseten, yaşatan, çekici hale getiren en büyük özelliğidir. Eğer mekan insan ölçeğinden uzaklaşmaya başlıyorsa insanın direkt kendisine değil, daha üst amaçlara hizmet etmeye yöneldiğinin kanıtı olmaktadır.

İnsan elden geldiğince evinde sahip olduğu boyutsal ilişkiyi, dış mekanlarda kendi boyutu ile ilişkilendirilmiş şekilde görmek ister. (Konuk, 1979) Bunun içinde kendi fizyolojik yapısını (boyunu, kol boyunu vb.'yi) kıstas alarak çevresi ile ölçeğe dayalı ilişkiye girer. Eğer bu ölçek ilişkisi olumsuz ise kişi tedirgin olup uzaklaşmakta, şaşırmakta, benimsememektedir. Mekanın biçimlenişinde insan ölçeği vardır ve bu mekanın ölçülerini verir. Mekanın düzenlenişi sırasında insan ölçeği faktörünün ortaya koyduğu mekansal biçimlenmedeki büyüklük-küçüklük, darlık-genişlik, alçaklık-yükseklik vb. gibi ölçülendirme direkt insanla ilgilidir.

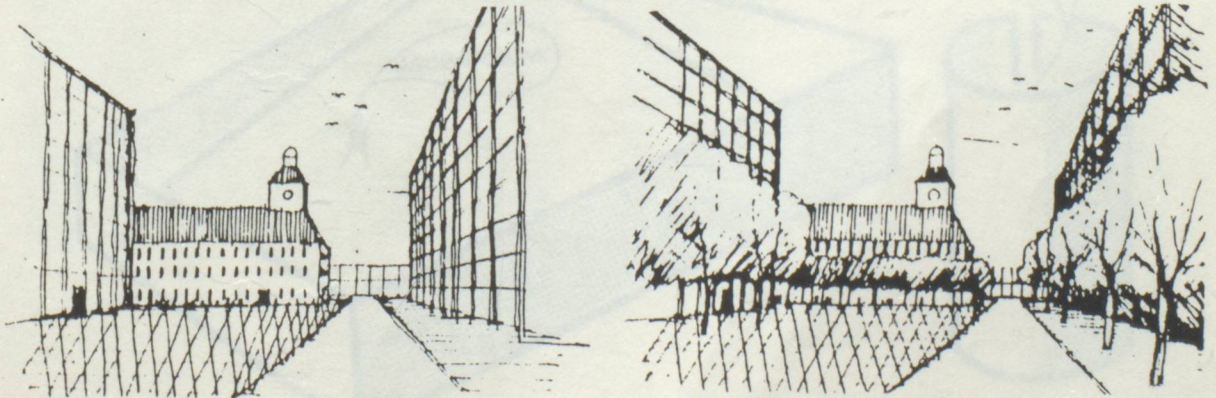

İNSAN ÖLÇEĞİ-MEKAN İLİŞKİSİ

Bu amaçla Leonardodan-Le Corbiseurye'ye kadar , insanı oransal olarak tanımlamaya çalışan, altın oran gibi oransal çözümler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu oransal çözümler dış mekan düzenlemelerine yansıtılarak, insan ölçeğine uygun mekanlar yaratılmalıdır.

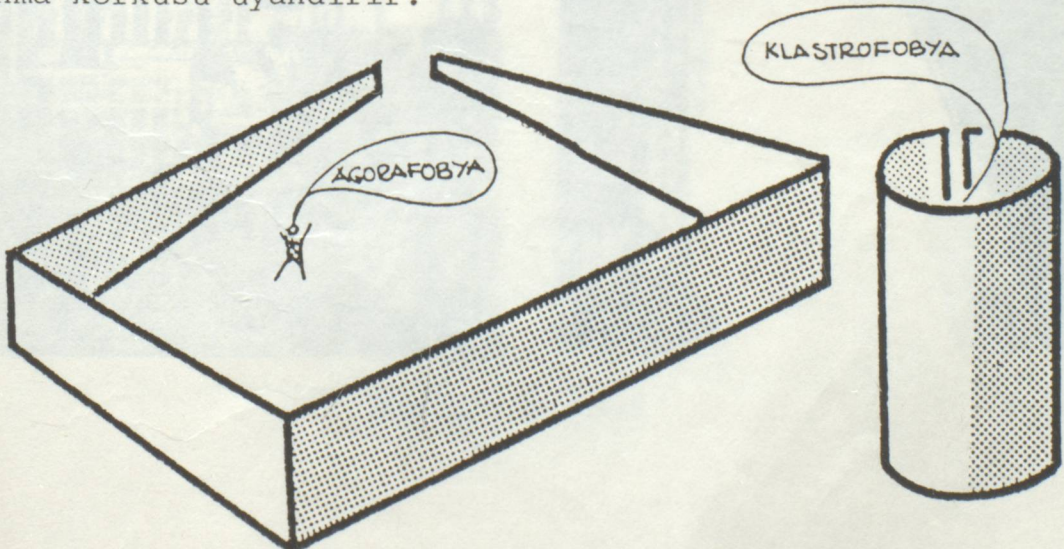
Doğal veya yapay şekilde oluşturulmuş büyük mekanların, olumsuz etkilerini silmek için bir geçiş kademelenmesi, ögesi olmalıdır. Moskova'daki Kızıl Meydanın ortasında bir ögenin olması meydanı değişik hacimlere bölüp insan ölçeğine yaklaştıracakken, olmaması ona azametli boyutları ile insan üzerinde kuvveti, saygıyı, itaatı simgeleyen politik mekan etkisi uyandırmaktadır. Yapılarla kurulabilecek bir ölçek ilişkisinde aynı ilke geçerlidir. Süleymaniye caminin avlusuna girişte aks üzerindeki şadırvan boyutu ile ters orantılı olarak ana yapının azametini insan ölçeğine indirgeyen bir etki vermektedir. Ağaç yapı ile insan arasında ölçek sağlamada en etkin canlı ögedir. Uzaklığa bağlı olarak büyük bir kütle olarak algılanan ağaç, yakınında bulunan insanı dalları, tacı altına alarak onu saran ve ölçek veren bir özelliğe sahiptir.

AĞAÇLARIN ÖLÇÜ DEĞİŞTİRMESİ

Kişi kendisini etrafındaki olaylarla, nesnelere ilişkilendirip, kontrol etmekte ve değerlendirme sonucuna göre davranış çeşitlemesine girmektedir. Burada önemli olan kişinin benimseyebileceği, kendi ölçeğine yakın mekanlar yaratmaktır. Böylece kişi kendi fizik yapısına uygun bulunduğu bir mekanda normal eylemlerini sürdürebilecektir. Kentsel dış mekanlar kullanıcının algılama özelliğinden doğan bir algılama boyutu içinde olmalıdır. Tanıdık bir yüzün farkedilebileceği max. uzaklık 24 m. olduğuna göre, karşılaşma fırsatları doğuran bir dış mekan tasarımını yapıyorsak, bu algı boyutu ilişkisi içinde sınırlamamız lazımdır.

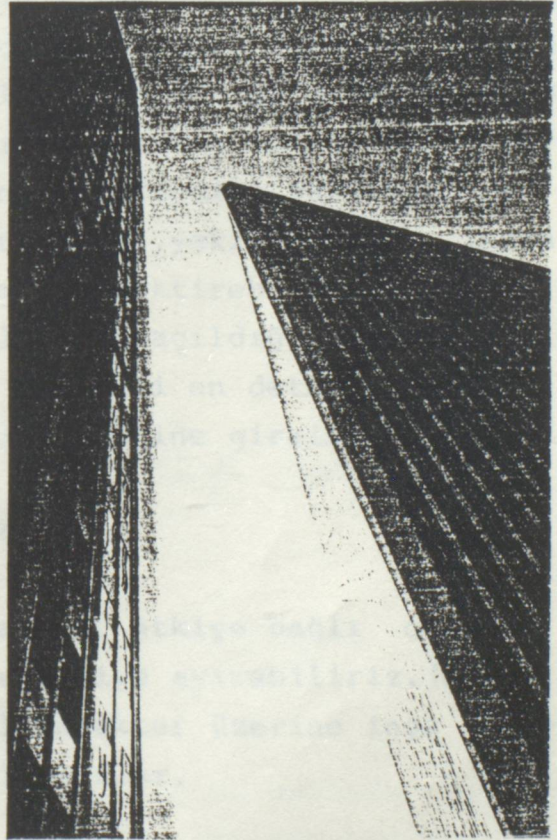
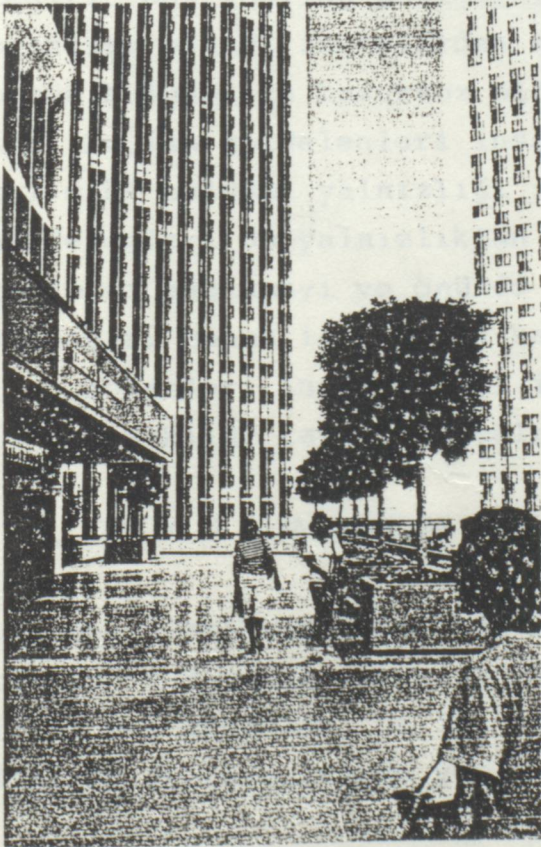
Kişi sadece görsel algıya dayalı değil, diğer duygularına, psikolojisine uygun mekan ölçeği ilişkisi isteminde bulunur. Mekanlar bilinçli olarak kullanıcı üzerinde belirli duygular üretmek için tasarlanabilir. Yakalanamayan boyutlu, geniş açık mekanlarda bulunan insan "AGORAFOBIA" adlı açık yerlerde bulunmadan korkma duygusuna kapılmaktadır. (Konuk, 1979) Buna örnek vermek gerekirse; gelişme alanındaki bir mahallenin ticaret alanı, konut gruplarından kopuk bir şekilde yeşil açık alanların üzerinde konumlandırılabilir. Bu ise ıssızlarda yer alan, ölçek ilişkisini kuramadığından dolayı insana içinde kendisini kaybettiği, güvenliksiz, tedirgin edici alanlar olduğu kabulünü getirmektedir. Kişi bu mekan içine olumsuzluklardan etkilenmemiş halde girip kullanmamaktadır. Aynı şekilde çok dar uzun, tünel anlatımlı mekanlar ise kişi üzerinde "KLAstroFOBI" kapalı yerlerde bulunma korkusu uyandırır.

İnsanlar farkında olarak ve bilinmeden yaşadıkları bir şehir

San Fransisko, Kaliforni

GÖKDELEN VE MEKAN

İnsanlar farkında olarak veya olmayarak çevresi ile bir dizi alışveriş ilişkisi içindedir. Bunun sonucunda kişi gene bilinçli veya bilinçsiz olarak tecrübeler kazanır. Yerleri geldikçe bu tecrübelerinin yardımı ile mekan içindeki kendi konumunu ve o mekan hakkındaki eğilimlerini belirler. Bunu en güzel bir mekana girdikleri zaman giriyorum, girdim, içindiyim, tam orta yerindeyim gibi kendisini bulan bir anlatım tarzı içinde belirlerler. (Konuk,1979) Burada en önemli eleman insan olduğuna göre, mekan onların kullanışı için boyutlandırılmalıdır.

Manhattan'daki gökdelenlerin oluşturduğu dehliz gibi, boğucu, karanlık, teknolojinin insan unsuruna baskın geldiği, insanı ezen mekanlarında bile artık insan ölçeğine saygınlık bir ölçüde tekrar kurulmaya çalışılmaktadır. Bunun için yeni yapılan gökdelenlerin ilk katlarının tasarım ve sahip olduğu fonksiyon kullanımı ile insan boyutuna uygunluk sağlaması istenmektedir. Yeni yapılan gökdelenlerin insan ölçeği ile olan ters orantısı onları insanlardan soyutlamaktadır. İnsanlar onun dibinde bulunmakta huzursuz olduklarından yanına gelmemektedirler. Bu ise gökdelenleri insansız bir mekan içinde bir heykel gibi bulunma yalnızlığı içine itmektir. Tasarımcılar gökdelenleri bu yalnızlıktan kurtarmayı, yakınlarına insan çekimini sağlamayı ve önünde insan biriktirebilmeyi amaçlamaktadır. Bunun için giriş kapılarının açıldığı meydanları, Dış mekanları insan ölçeği ile ilişkili en detaylı, cazibeli bir şekilde tasarlama çalışmaları içine girmişlerdir.

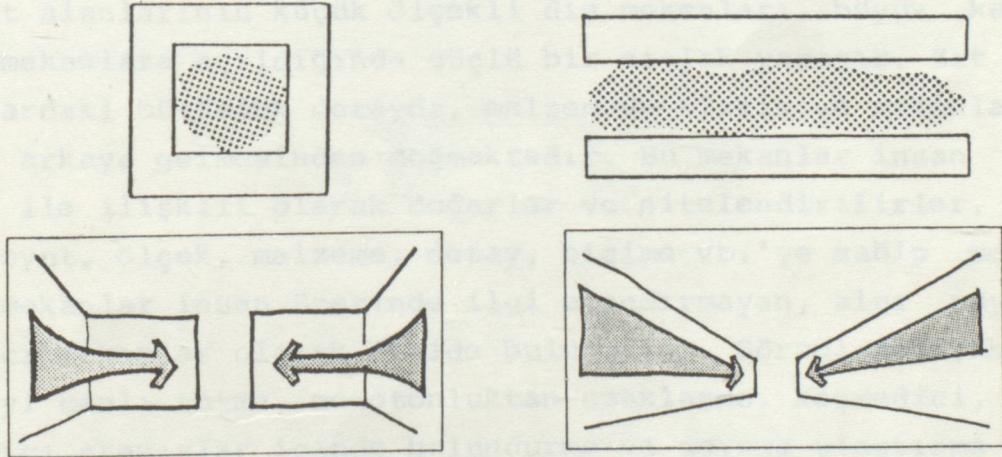
3.3. STATİK VE DİNAMİK MEKAN DÜZENLEME

Dış mekanları kişi üzerinde bıraktığı etkiye bağlı olarak, statik ve dinamik mekanlar olarak ikiye ayırabiliriz. (Konuk, 1979) Dış mekanlar, bu iki temel karakter üzerine inşa edilip; bu çerçeve içinde yerlerini alırlar.

Dış mekanlar içinde meydanlar, avlular sahip oldukları kapa-

lılık, sınırlandırma, eylemleri ve eylemcileri bir havuz gibi toplama özellikleri ile statik bir karakter sınırlar. Meydan hareket doğrucu değil, toplayıcıdır. Bu özelliği ile odaya benzer ve görsel olarak hareketsiz bir mekan oluşturur. Statik mekanların olumlu yanları ilişki arttırma, dışarıdan soyutlanma, uygun fizik şartlar ve mikro-klima, getirmesidir. Bunların içindeki tek olumsuzluk, dışarıdan soyutlanmanın kapalılık etkisinin getireceği fazla içe dönüklüktür. Bu statik durum kendi içindeki hareketliliklerle kırılmaya çalışılıyorsa, dış sınırları ile hakim karakter genede statiklik olur.

Buna karşın yol mekanı sahip olduğu süreklilik, akıcılık ve yönlendiricilik ile hem fiziksel hemde görsel olarak dinamik mekan karakterine sahiptir. Görsel olarak algının, cephelelerin (düşey yüzeyler) yönlendirmesi ile ufku yakalamasına çalışılır. Bu mekanlardan yapıların kolay giriş alabilmesinin yanında, mekan düzeninde çeşitliliğin sınırlı olabilmesi gibi olumsuz yönler vardır. (GLC, 1978)

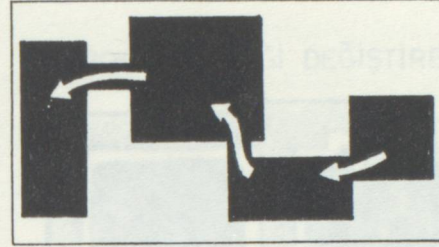
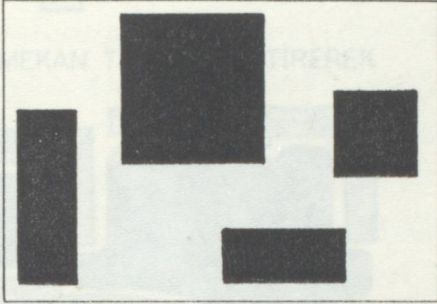
STATİK MEKAN

DİNAMİK MEKAN

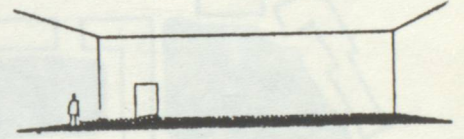
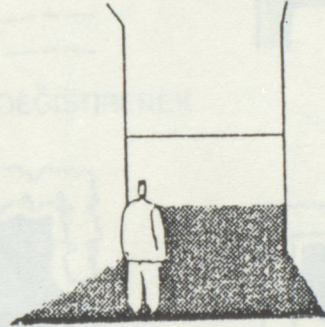
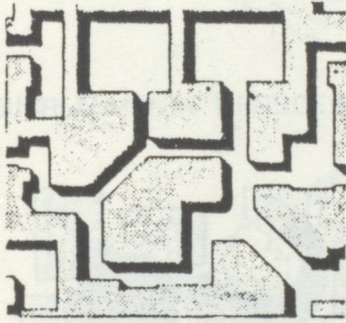
3.4. ZIT MEKAN DÜZENLEME

Mekanın çalışması, kendisinin sürekliliğine bağlıdır. Mekanlar birbirlerine geçiş vererek, ardarda bağlanan bir dizi oluşturabilirler. Mekanlar arası geçişler ya derece değiştirme ya da ani değişim yolu ile olabilir. Dizi ise parklar,

otoparklar, yollar, vb. ile parçalandığında süreklilik kopar. Bu süreklilik, monoton bir havada sürdüğü gibi buna zıt şekilde de sürebilir.

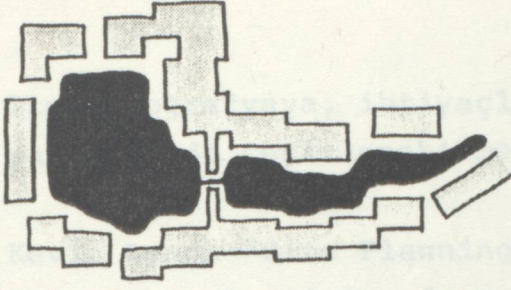

MEKANIN SÜREKLİLİĞİ

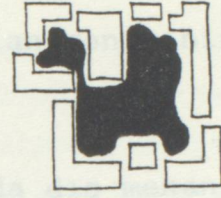

ZIT MEKAN DÜZENLEMESİ

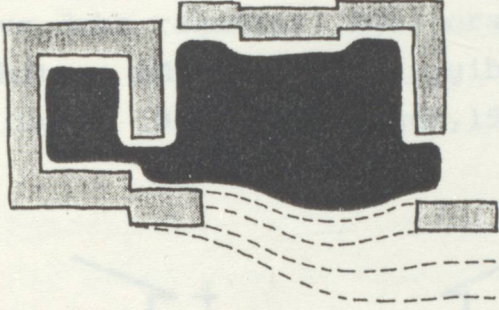
Konut alanlarının küçük ölçekli dış mekanları, büyük kamusal mekanlara açıldığında güçlü bir zıtlık yaratır. Zıt mekanlardaki bütünlük detayda, malzemede birlik ve mekanların arka arkaya gelmesinden doğmaktadır. Bu mekanlar insan ölçeği ile ilişkili olarak doğarlar ve nitelendirilirler. Aynı boyut, ölçek, malzeme, detay, biçime vb.'ye sahip monoton mekanlar insan üzerinde ilgi uyandırmayan, algı zayıflatıcı mekanlar olarak etkide bulunurlar. Görsel değişiklik, ilgiyi canlı tutma, monotonluktan uzaklaşma, keşfedici, şaşırtıcı arayışlar içinde bulundurma ve doyuma ulaştırma zıt mekanlar yolu ile de olabilmektedir. Böylece dış mekanlar arasında sağlanan çeşitlilik ile farklı açılımlara sahip kapanmış mekanlar elde edilebilir. Bunun sonucunda süreklilik kurulmuş olur. Süreklilik içinde zıt mekan düzenlemesi mekan tipini, boyutu, ölçeği, ev tipini, formu, sınırlanmanın derecesini, sınırlayan elemanları, yapı yüksekliklerini değiştirerek yapılabilir. (GLC,1978)

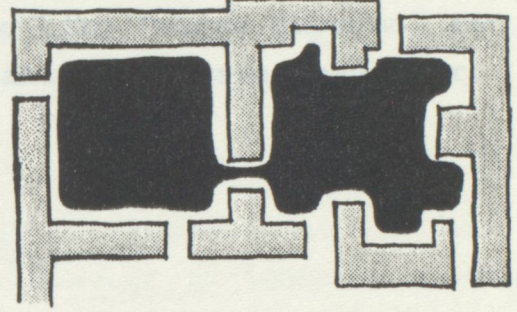
MEKAN TİPİNİ DEĞİŞTİREREK

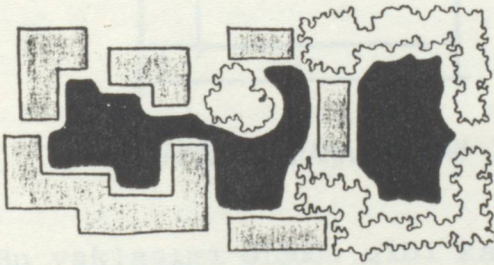
BOYUTU_ÖLÇEĞİ DEĞİŞTİREREK

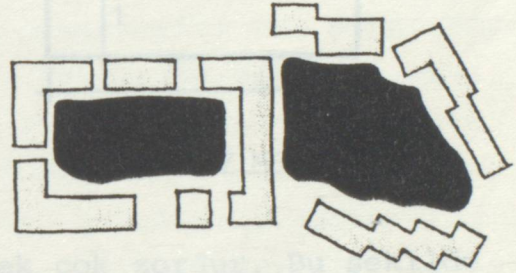
SINIRLANMANIN DERECESİNİ DEĞİŞTİREREK

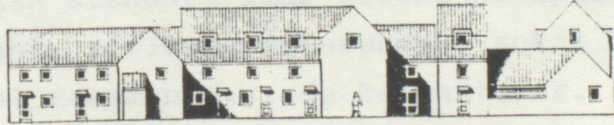
EV TİPİNİ DEĞİŞTİREREK

SINIRLAYAN ELEMANLARI DEĞİŞTİREREK

FORMU DEĞİŞTİREREK

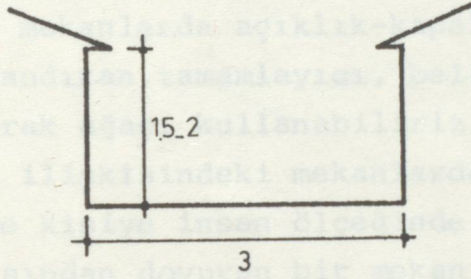
YAPI YÜKSEKLİKLERİNİ DEĞİŞTİREREK

3.5. BİNA YÜKSEKLİĞİ VE MEKAN GENİŞLİĞİ İLİŞKİSİ

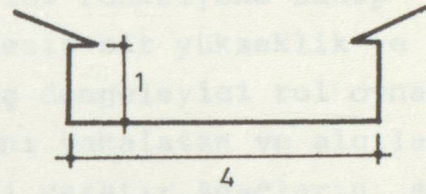
İnsan ölçeği ile direkt ilgili statik, dinamik, zıt mekanlar oluşturulmasındaki en önemli etken boyut ve oranlardır. Boyut ve oranlar insanın fiziksel özellikleri ile ilişkilendiği oranda başarılı olabilmektedir. Dış mekan düzenlenmesindeki önemleri gözönüne alınırsa; insana ölçek, referans vermeleri açısından taban ve düşey yüzeyler ön plana çıkmaktadır. Bu yüzeyler arasındaki oran ve boyutlar konusu, subjektif olup, kültürlere, akımlara, tasarımcı yaklaşımlarına, ik-

lime, coğrafyaya, ihtiyaçlara kadar yayılan geniş bir yelpaze içinde çeşitlenebilmektedir.

Kevin Lynch "Site Planning" adlı kitabında dış mekandaki boyut ve oranlar için, duvarların yüksekliği, mekan genişliğinin yarısı ya da üçte biri kadar olursa mekan kapanmıştır ve daha rahattır. Eğer oran dörtte birerse kapanma rahatsız edici olacaktır; gibi bir yaklaşım ortaya koymuştur. (Lynch 1962; Anan, Konuk, 1979)

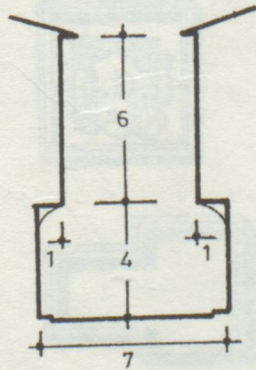

KAPANMIŞ RAHAT MEKAN

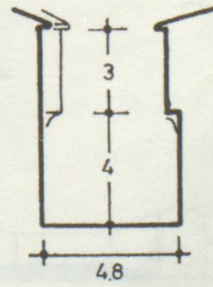

RAHATSIZ MEKAN

Bu yaklaşımı olduğu gibi kabul etmek çok zordur. Bu şekilde şabloncu bir yaklaşım bizi ülkemizde her yerde uygulanma yaygınlığı bulan standart imar düzeni kalıplaşmasına götürür. Eski Osmanlı yerleşme dokusundaki sokak boyutu tamamen bu kaba oransal tanımın dışında kalmaktadır. Kendi içlerinde oranlara sahip tutarlı olan bu doku yerleşmeden yerleşmeye hatta mahalleden mahalleye faktörlere bağlı bir çeşitlilik göstermekte

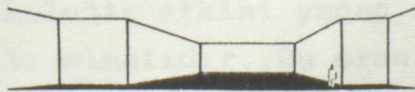
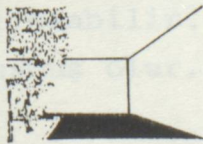
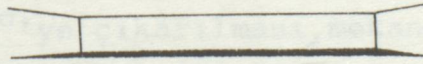
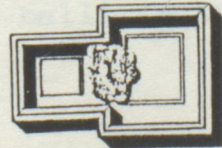
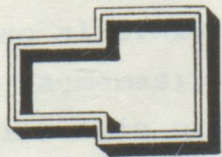
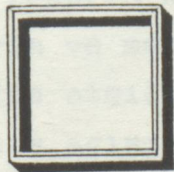

TÜRK EVİNİN SOKAK OLUŞUMUNA KATKISI

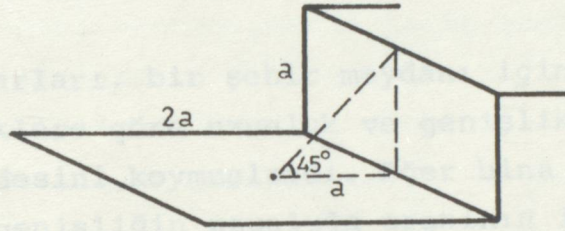

Mekanların yüksekliği ve genişliği arasındaki oranı kaçırmamak, mekanı ne fazla açmak, nede fazla kapamak lazımdır. Aradaki mekansal ilişki konfor duygusu ile direkt ilişkilidir. Fazla kapanmış mekanlar, insanı boğan, yapıların insan üstüne yıkılacakmış hissini veren, insan üzerinde baskı uyandıran, sıkışmış gereğinden fazla mekan olmuş, mekanlar niteliğindedir. Fazla açık mekanlar ise kişiye verdiği yalnızlık, ortada kalmışlık, izlenme, kaçma gibi duygularla, mekan olmaktan uzaklaştırmaktadır.

Ağacın, düşey yüzey oluşturan mekan ögesi olmasının yanında, dış mekanlarda açıklık-kapalılığı dengeleyen boyut ve oran kazandıran, tamamlayıcı, belirleyici fonksiyona sahip öge olarak ağacı kullanabiliriz. Dengesiz bir yükseklik ve derinlik ilişkisindeki mekanlarda, ağaç dengeleyici rol oynar. Böylece kişiye insan ölçeğinde mekanı yakalatan ve algılaması açısından doyuran bir mekan hissi yaratır. Ağaçların sahip oldukları doku, çizgi, boyut vb. özellikler, onları buldukları mekanda farklılık oluşturup, arkalarını gizlemelerine ve mekanda derinlik yaratmalarına neden olmaktadır. Bunun sonucunda küçük mekanlar, sınırların geriye itilmesinden dolayı olduklarından daha büyük görünürler. Dar mekanların, meydanların, avluların; algısal ferahlık, büyüklük, aydınlık ve olumlu hisler doğurmasını sağlarlar.

Dış mekanların oluşturulmasında bakış açısından yararlanarak, bina yüksekliği ile mekan boyutları arasında doğrusal ilişkiler kurulabilir. Camillo Sitte, bir meydanın boyutlandırılmasında bu ölçüden yararlanarak, bir yaklaşım ortaya koymuştur. Buna göre Meydanın kısa kenarının hakim bina yüksekliği ile aynı olması, uzun kenarının ise, biçim amaç ve yapı özellikleri farklılık getirmediği sürece bu yüksekliğin 2 katına denk olması şeklinde bir öneri getirmiştir. (Özdeş, 1986)

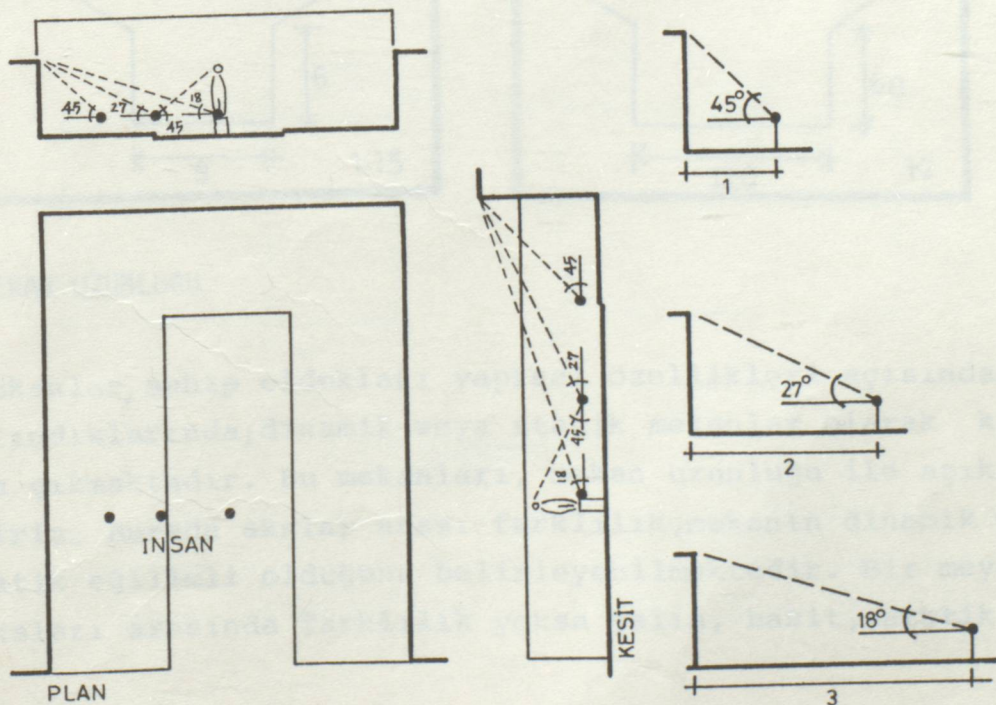

Burada mekanın sınırlanışını ve yapıların detayda algılanışını, tam kapalılık (kapanmışlık) duygusu içinde verebilmek için max.45°'lik bakış açısına denk olan, kişinin algılama noktasının binaya uzaklığı, bina yüksekliğine eşit tutulmuştur. Meydanı kanal mekan haline sokup, içindeki aktiviteyi uzunluğu boyunca yönlendirip dağıtan bir mekan şekline getirilmesi 27°'lik bakış açısı ile elde edilmiştir. Bu bakış açısı, kısa kenarın kontur ve detaylarının, ona doğru uzanan eylemlerin ve mekanın sınırlanışının, kapalılık sınırında en iyi şekilde algılanmasını sağlaması açısından seçilmiştir. Fakat bu bakış açısının 18°'ye çıkarılması, mekanda zemini ve gökyüzünüde katan bir bütünlük içinde daha anlamlı bir boyut yaklanmasına yardımcı olabilir. Böylece dış mekanlar belli referanslara göre oluşmuş olur.

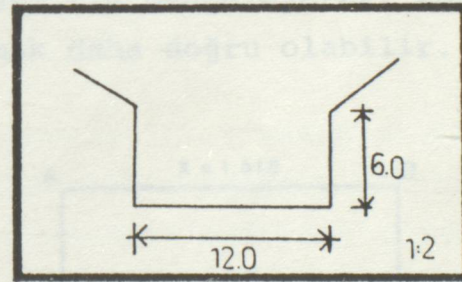
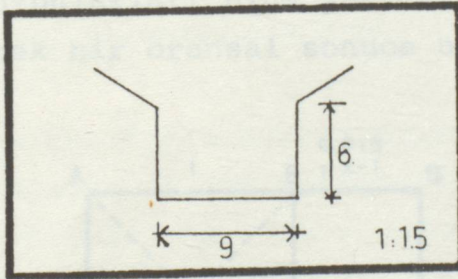
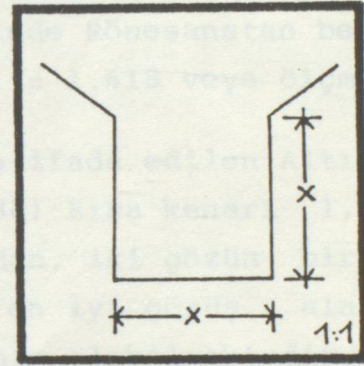
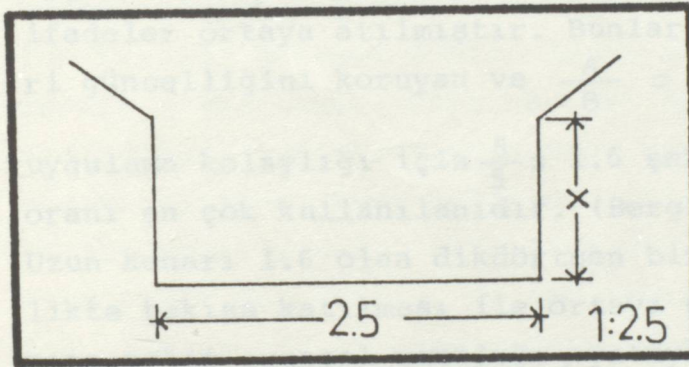
Kent merkezlerindeki yaya alışveriş yollarının genişlik ve yüksekliği ise alıcının dikkatini vitrinlere yöneltmesi, mekanın dışına kaçmaması, psikolojik etkisi yoğun alışveriş ortamı yaratımı için orantılı olmalıdır. Bu oranlar monotonluğu bozmak, belli yerleri vurgulamak, işlevin değiştiği yer-

leri, meydanları, avluları ortaya çıkarmak için değişebilmektedir. Ticaret meydanlarının ölçü düzeninin belli bir orana sahip olmaması, onları toplayıcı olmaktan uzak, itici ve anlamsız mekanlar haline getirir. (Kunt,1979) Meydanlar genelde kare ve kareye yakın 15-25 m. arası ölçülerde ve yüksekliği 6-10 m. arasında değişebilmektedir. Bu boyutlar ise kişinin karşısındakinin mimiklerini gördüğü 12 m. ve tanıdık bir yüzün seçildiği 24 m. yi içermektedir. Böylece kişilerin birbirini gördüğü ve karşılıklı vitrinleri kontrol ettiği orantılı mekan boyutu oluşmaktadır.

"Rönesans mimarları, bir şehir meydanı için o zamanki ortalama yüksekliklere göre uzunluk ve genişlik oranı olarak, başparmak kaidesini koymuşlardı. Eğer bina yükseklikleri hep aynı ise genişliğin uzunluğa oranının 1/3'ü geçmemesi gerekmektedir. Aksi takdirde küçük kenardaki bina çok alçak olup mekan dışarı çıkar" (Özdeş,1986:11) Rönesans ve Barok dönemlerinde bu üçlü bakış açısını dikkate alan oranlama ilginç ve güzel mekanların oluşmasında etken olmuştur. Mekanın boyutu büyüdükçe heykel, çeşme, havuz ve anıtlar gibi dominant elemanlarla, meydanların ölçeği dengelenmeğe çalışılmıştır.

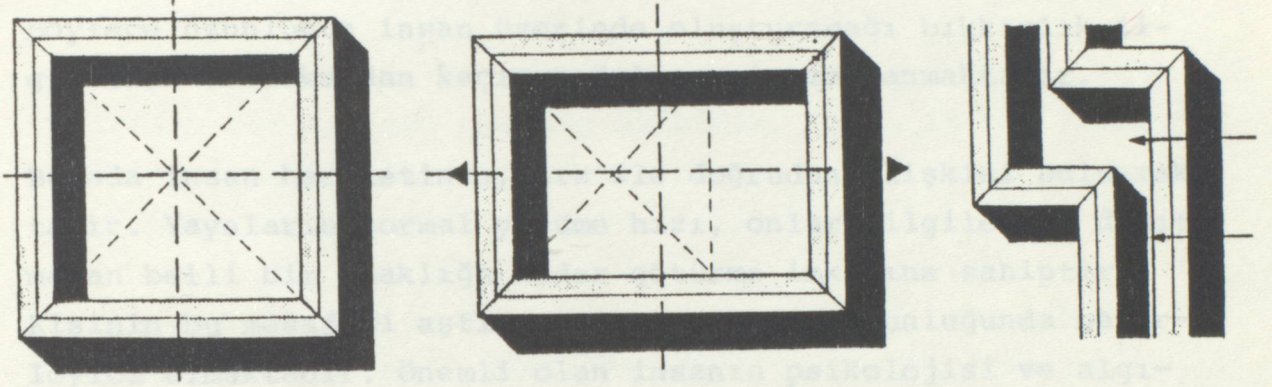
Fakat yükseklik, genişlik oranları mekanın dinamikliği ve statikliği ile ilişkili olarak çeşitlenebilmekte, yumuşayabilmektedir. Statik mekanlar verdikleri klastrofobik etki ile uzayıp giden monoton mekanlardır. Bu neden ile yüksekliği ve genişliği az oranları açılmayan toplanabilen, dengeli olma özelliğine sahip olabilirler. "Pratikte durağan mekanlarda yüksekliğin genişliğe oranı 1:4 hareketli mekanlar içinde 1:1 olabilir. Bu çok yoğun bir görünüm vermeyecektir ve 1:2.5 gerekirse kullanılabilir". (Konuk,1979:65) Dinamik mekanlar, kendi doğalarında var olan farklı açılımlar,kaçışlar verdiklerinden; monotonluktan kaçan yapıları ile daha az klastrofobiktirlerdir. Bu ise daha fazla yükseklik ve genişliğe sahip oranlar içinde yer almalarını gerektirir.

3.6. MEKAN UZUNLUĞU

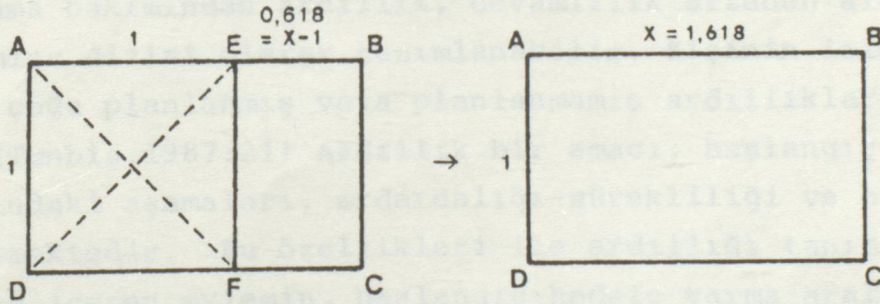
Dış mekanlar, sahip oldukları yapısal özellikleri açısından ele alındıklarında; dinamik veya statik mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu mekanları, mekan uzunluğu ile açıklayabiliriz. Burada akslar arası farklılık, mekanın dinamik veya statik eğilimli olduğunu belirleyebilmektedir. Bir meydanın aksları arasında farklılık yoksa yalın, basit, statik

bir mekan olarak yer alır. Eğer bir aksı diğerinden uzunsa (fark %50'den fazla ise), mekan doğrusal olarak gelişme eğilimi gösteren mekan olma özellikli, statik bir mekandır.

Uygun mekan uzunluklarını bulabilmek için bir çok oransal ifadeler ortaya atılmıştır. Bunların içinde Rönesanstan beri güncelliğini koruyan ve $\frac{A}{B} = \frac{A+B}{A} = 1.618$ veya ölçme,

uygulama kolaylığı için $\frac{8}{5} = 1.6$ şeklinde ifade edilen Altın oranı en çok kullanılanıdır. (Bergil,1988) Kısa kenarı 1, Uzun kenarı 1.6 olan dikdörtgen bir meydan, iki gözün birlikte bakışa katılması ile ortaya çıkan en iyi görüş alanına sahip oransal uzunluğa, yatayda sahip olabilmektedir. Bu uzunlukları bina yükseklikleri ile dengeleyerek, kontrol ederek bir oransal sonuca ulaşmak daha doğru olabilir.

ALTIN DİKDÖRTGEN

Mekanın uzunluğu, tasarımcıya mekanda yapısal değişiklikler yapabilme ve mekana esneklik getirebilme endişesini doğurmaktadır. Hareketli mekanlarda uzunluğun oluşturduğu süreklilik

liliği ve monotonluğu yok etmek için sokağın yönünü değiştirmek, yapıları ileri geri kaydırmak, kot değişikliği, ağaç ögesi, farklı zemin malzemesi, yolun iki tarafında farklı öge kullanımı gibi tasarım yaklaşımlarında bulunmaktadır. Böylece uzunluğun insan üzerinde oluşturacağı bıkkınlık, ilgisizlik ve mekandan kaçışın önlenmesi amaçlanmaktadır.

Burada insan hareketinin, hız ile doğrudan ilişkisi bulunmaktadır. Yayaaların normal yürüme hızı, onları ilgilerini dağıtmadan belli bir uzaklığa kadar götürme imkanına sahiptir. Kişinin bu mesafeyi aştığı sınır, mekanın uzunluğunda belirleyici olmaktadır. Önemli olan insanın psikolojisi ve algısal boyutu ile ilişkili bu uzunluğu mekanın yüksekliği ve genişliği ile bağlantılı olarak belirleyebilmektedir. Uzunluk kişinin üstünde mobil olması ile daha da farklılaşmakta mesafe artmaktadır. Kişi hareket halinde iken geçen zaman aralığında, yürürkenkinden daha az algılama dizisine sahip mesafe kateder. Buda mekanın uzunluğunu arttırmaktadır. Mekanlar arası mesafe, yaya iken geçen zamandan dolayı , daha kısa olmak zorundadır. Bu ise insan ölçeğine uygunluğu , mekan uzunluğunda da konu yapmaktadır.

3.7. ARDIŞIK MEKAN DÜZENLEME

"Planlama bakımından ardıllık, devamlılık arzeden algılar ve izlenimler dizisi olarak tanımlanabilir. Kişinin izlenimlerinden çoğu planlanmış veya planlanmamış ardıllıklardan oluşur". (Tunbiş,1987:21) Ardıllık bir amacı, başlangıç-hedef aralığındaki aşamaları, ardardalığı-sürekliliği ve bütünlüğü içermektedir. Bu özellikleri ile ardıllığı tanımlarsak; Bir amaç içeren eylemin, başlangıç-hedefe varma aralığının farklı aşamalarında oluşan, amacı destekleyici ardardalığa-sürekliliğe sahip algılar ve izlenimler sıralanmasıdır diyebiliriz.

Planlanmamış ardıllık; ancak serbest doğa parçalarında her-

hangi bir müdahale olmadan oluşmuş dizileri kapsamaktadır. Kentsel mekan içinde planlanmamış alanlar sözkonusu olmadığından, her mekana bir karar getirilmektedir. Kentsel dış mekanların tasarımında da planlanmış ardılıktan söz edilir.

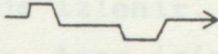

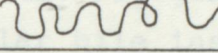
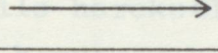
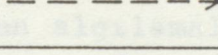
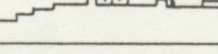
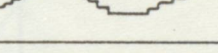
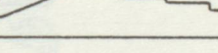
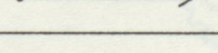
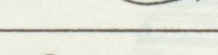
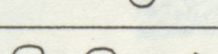
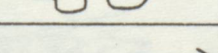
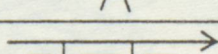
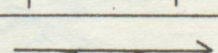
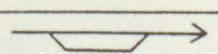
Planlanmış ardıllık, kendiliğinden, rasgele, serbest veya kontrollu bir şekilde oluşmuş olabilir. Bilinçli bir düzensizlik içinde yer alıp gelişebilirlerken; bir amaca ulaşmak için düzen kaygısı ilede oluşturulabilirler.

Fakat rasgeliliğin kendi içinde bile, belli bir düzen bulunmaktadır. Bunu, Osmanlı sokak dokusunda canlı bir şekilde görebilmekteyiz. Köşeli kırıklarla yerleşen ve gelişen yol ağı; bina kitleleri, ambarlar, farklı cepheler ile perspektifleri derinlikleri çok zengin olan, devamlı değişikliklere yönelten yol ve meydan mekanları ile doludur. Herhangi müdahale olmadan oluşan bir doku olmasına rağmen, bu dokunun parçası yapıların ve ona bağlı dış mekanların oluşmasında belli bir planlama, ilke söz konusudur. Rasgele-tesadüfi olarak gelişen ve bilinçli düzensizlik diye adlandırılabilen şekli ile oluşturulan ardıllığı içermektedir. Bunun tam tersi olarak ardıllık, belli ilkeler doğrultusunda kontrollu, düzenli şekilde verilmeye çalışılabilir. Planlanmış ardıllık, çok etkili bir tasar elemanıdır. Hareketi teşvik edebilir, yön gösterebilir, bir ahenk yaratabilir, bir duygu aşılabilir, mekandaki bir nesne veya bir dizi nesneyi gözler önüne serer veya bunları tanımlayabilir ve bir stil (anlayış, düşünce) geliştirebilir". (Tunbiş, 1987:22)

Ardıllık bir sürekliliktir ve temelde insan hareketine bağlıdır. Bu sürekliliğin kesilmesi insanın mekan içinde sabit bir konuma geçmesi ile olmaktadır. Öyleyse ardıllığın varlığı insan ve hareketi sonucu belirlenmektedir denebilir. Mekanlar, direkt olarak insana ve eylemlerine hizmet etmeye yönelik olduğundan; hedef noktası insan olarak belirlenir. Buna göre mekandaki hareket, nesnelere tarafından değil o me-

kandan yararlanan kullanıcı tarafından oluşturulmaktadır.

Dış mekandaki insan hareketliliği yere, kullanıcıya, kotlara, amaca bağlı olarak farklı eğilimler gösterir.

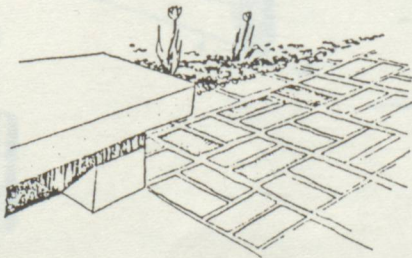
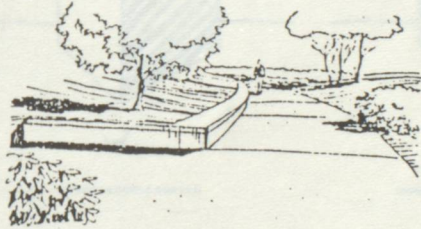
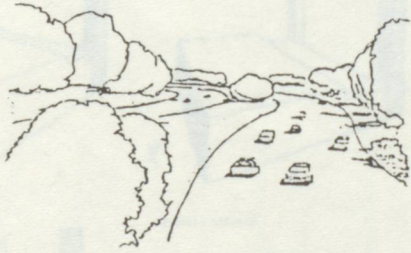
YER	Yapay bölge		Bina duvarları ve köşeler etrafında
	Doğal bölge		Park ve yeşil alanlar da ağaçlar, çalılar, çim al.ve ver sek.et.
YAYA - YATAY DEVİNİM	Çocuklar		Yolda ilgilerini çeken objelere takılarak çok yön değiştirerek
	Yetişkinler		Daha doğrusal bir amaca yönelik
	Yaşlılar		Daha az amaçlı, yavaş dinlenme molası vererek
YUKSELTİ- DÜŞEY DEVİNİM	Çocuklar		Yukarı, aşağı, arasından
	Yetişkinler		Aşağı ve yukarı stepler
	Yaşlı-Özürü Çocuk Arb.Bisiklet-Paten		Rampa ve geniş stepler
AMAÇ	Acele		A'dan B'ye süratli yürüyüş
	Merak		Zevk için yavaş ve doğal yürüyüş
	Dinlenme		Yaşlıların yürüyüşü, Alışveriş için yürüyüş.
	Oyun		Çocukların atlaması, zıplaması
	Seyir		Beğenilen bir manzara için durarak
	Sosyal İletişim		Giriş kapıları önlerinde sohbet için duraklama.
	Özellik (Tenhalık arayışı)		Çocuk arabalı annelerin sohbet için durup yolu genişleterek Ana yoldan ayrı ikincil yol-patika

DIŞ MEKANDA YAYA HAREKETLİLİĞİ

Bu hareketlilikleri, sosyal durumlara, psikolojik durumlara vb.'ye göre dahada çoğaltabiliriz. Önemli olan bu tür hareketlilikten yararlanarak, ardıllık veren mekanlar yaratmak-

tır. Tasarımının niteliği, yayanın bu hareketliliğinin doğru tespitine bağlı olmaktadır.

Kent mekanını oluşturan dinamik veya statik karakterli ögeler; aralarında dolaşan insanın hareketine bağlı olarak algısal bir değişim içinde izlenir. Hareket esnasındaki hız algılamayı etkilemektedir. Araç içinde giderken daha kaba detayları, büyük kitleleri, zıtlıkları, geneli algılamak ; yaya hale geçtiğimizde detay ölçeğinde algılama yaparız. Bu durumda, en durağan mekanlar bile insan tarafından zamana bağlı konum değişikliği ile hareketli şekilde algılanır. Öyleyse mekan, bir noktadan kavranamayan, hareketliliğin ortaya çıkardığı parçalı mekan algılamalarının bütünüdür.

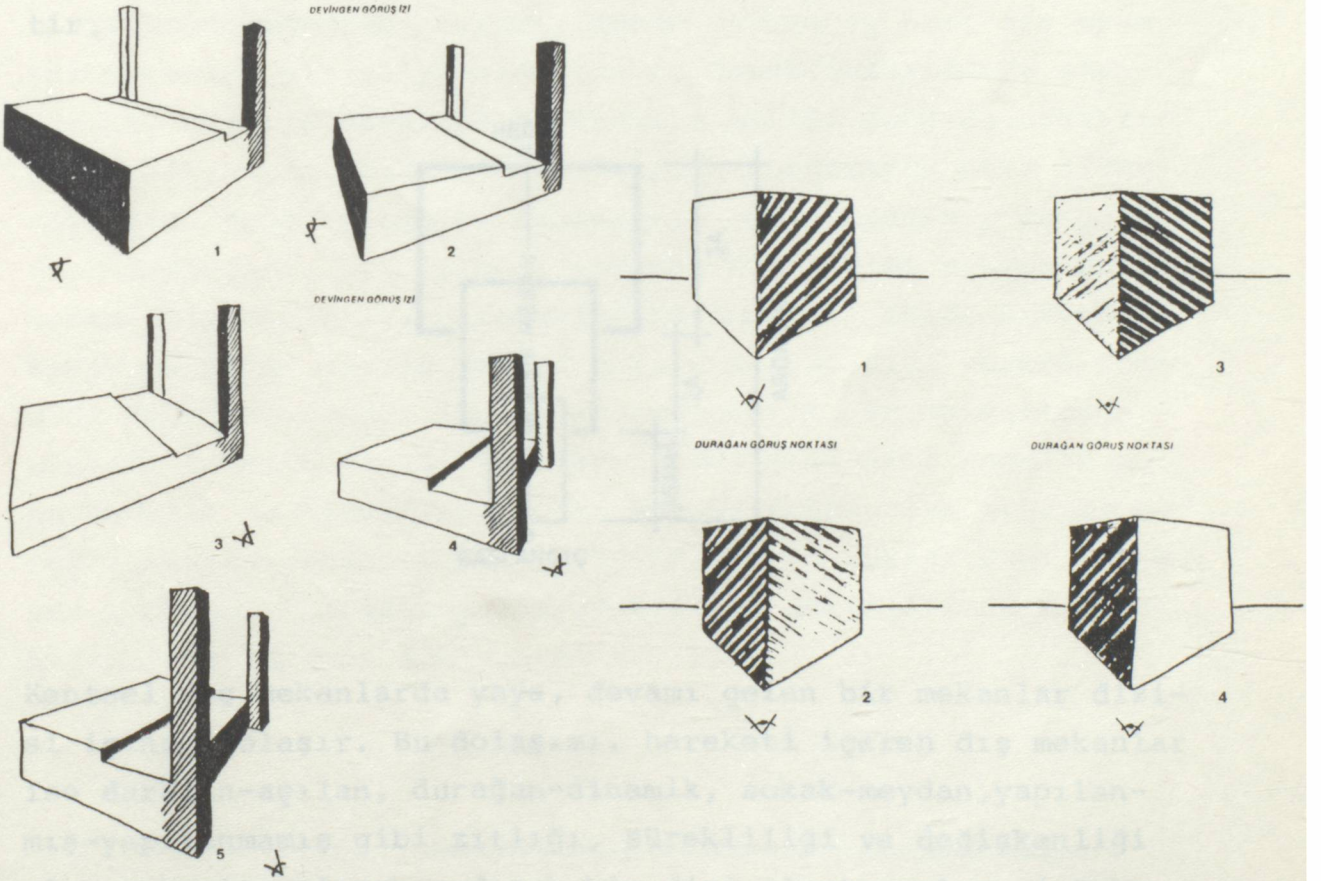

HIZA BAĞLI MEKAN ALGILAMASI

Algılamada zaman faktörü, hareketi belirlemede en temel faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kişi bir zaman boyutu içinde hareket ederken içinde bulunduğu mekanı oluşturan nesnelere farklı açı, boyut ve biçimlerde bir görüntü sürekliliği

içinde algılar. Eğer kişi sabit bir noktadan bulunduğu mekanı algılamaya çalışıyorsa, bunu durağan algılama olarak belirleriz. İnsan, hareket ile donatılmadığında farklı bir derinlik ve perspektif içinde mekanı algılayamayacaktır. Bunun tam tersi olduğunda kişi, hareket yönü doğrultusunda her yönden farklı etkiler alır. Bu ise kinetik (devinimsel) algılamayı doğurmaktadır. (Konuk,1979)

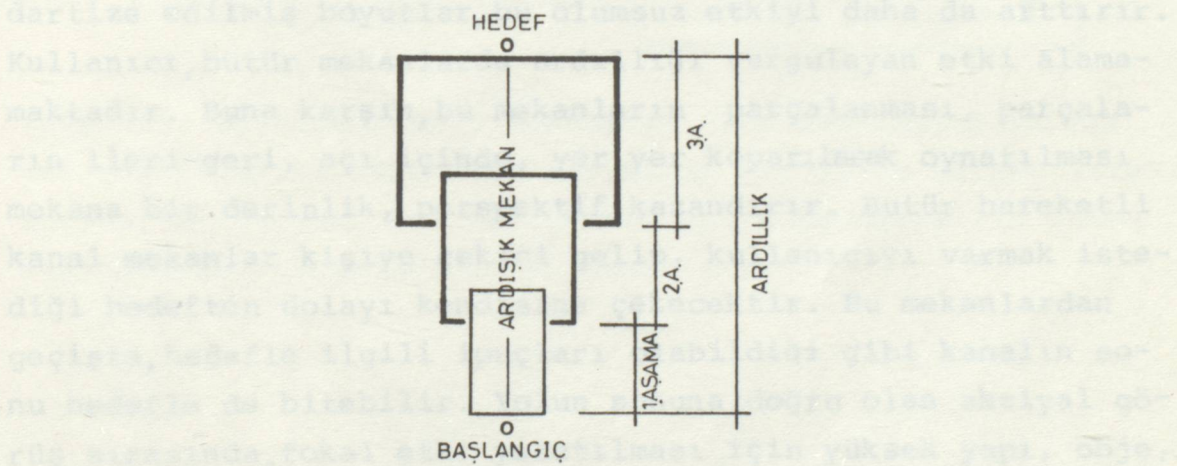
Kullanıcı, mekanı bu hareketliliğin oluşturacağı en küçük detayın, köşenin, alanın bile katıldığı bir bütünlük içinde algılayacaktır. Bu mekansal algılamalar, bir bütünlük içinde dış mekanları oluşturan bir seri meydana getirirler.

Mekanı kullanan kişi, mekan hakkında oluşturduğu sosyo-ekonomik, mekansal anlamı ile mekanı kendince tanımlar. Bu tanımlamaya yardımcı olabilmesi için yaya yollarının, yaya mekanlarının ve kentsel değerdeki yapıların bir bütünlük içinde

buluşmaları en doğru yaklaşım olacaktır. Kişi, zaman içinde bu mekanlardaki hareketine bağlı algısal eylemini tamamladığında, geçtiği mekan ve ögeleri hakkında kendisi imajlara, izlenimlere sahip olur. Eğer bu imaj, algı ve izlenimler insanı belli bir hedefe doğru yönlendiren bütünün bir parçası olursa, ardıllığın ilk adımı atılmış olur.

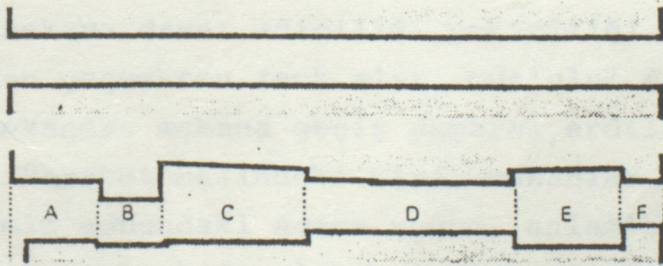
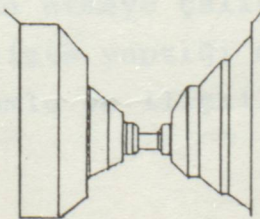
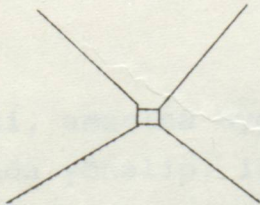
Ardıllık, bir başlangıç-variş noktası arasındaki (güzergah) mekanların ve ögelerin tasarıma konu olacak şekilde kontrolü, bilinçli şekilde düzenlenmesi ile oluşmaktadır. (Tunbiş, 1987) Kentsel dış mekanda hareket ederken, ardışık mekanlar kişiye ardıllık ilkesini hissettirecektir. Bu ise bizi ardıllık etkisi veren, ardışık mekan düzenleme ilkesine götürecektir.

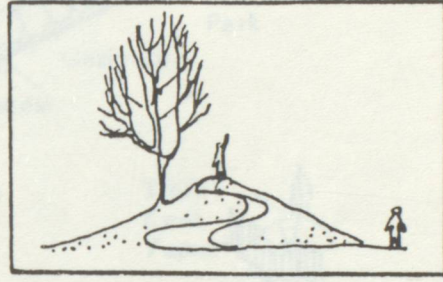
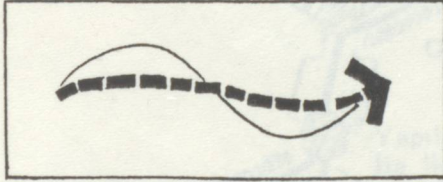
Kentsel dış mekanlarda yaya, devamı gelen bir mekanlar dizisi içinde dolaşır. Bu dolaşımı, hareketi içeren dış mekanlar ise daralan-açılan, durağan-dinamik, sokak-meydan, yapılanmamış-yapılanmamış gibi zıtlığı, sürekliliği ve değişkenliği olan mekanlar olarak ardışık bir dizi oluştururlar. (Bakan, et.al., 1987) Kentsel mekanda yayaya cazip gelebilecek, yayayı çekecek etmenlerin varlığı ile hareketliliği yönlendirilebilir, düzenleyebiliriz. Güzergah, algı, duygu, izlenimleri sona yaklaştıkça yükselten, amaca hizmet edici vurgu, odak noktaları ile donatılabilir.

Tasarımı ve ona bağlı ardıllığı kuvvetlendirici eleman kullanım sıklığı, istenen amacın önemine bağlı olarak artmaktadır. Kişi bir kere ardıllık sürecine girdiği zaman hareketine bağlı olarak, tansiyonu gittikçe artan duygu yoğunluğuna ulaşır. Bu duygu yoğunluğunun seviyesi ve kalitesi, ardıllığı teşvik edici mekanlar ile üstüste çakışmaktadır. Bu mekanların tasarımında öğelerin doğru kullanılışı, konumu, niteliği, yoğunluğu, yer alış nedeni vb. ardıllığı etkileyecektir.

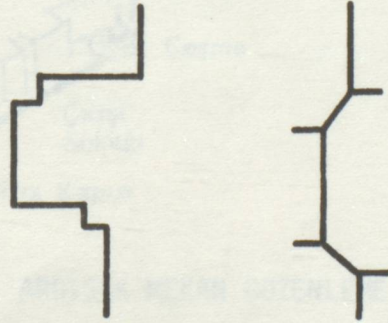
Dış mekanda yaya olarak ilerleyen kullanıcı, bu hareketini kanal mekanlar olarak adlandırılan yol-sokak ve caddelerden geçerek yapmaktadır. Bu mekanların doğrusallığı, insan üzerinde uzun, monoton, sıkıcı, insan boyutu ve hızı ile uyumsuz mekanlar etkisi yaratmaktadır. Sokak tasarımında standartize edilmiş boyutlar, bu olumsuz etkiyi daha da arttırır. Kullanıcı, butür mekanlarda ardıllığı vurgulayan etki alamamaktadır. Buna karşın, bu mekanların parçalanması, parçaların ileri-geri, açı içinde, yer yer koparılarak oynatılması mekana bir derinlik, perspektif kazandırır. Butür hareketli kanal mekanlar kişiye çekici gelip, kullanıcıyı varmak istediği hedeften dolayı kendisine çekecektir. Bu mekanlardan geçişte, hedefle ilgili ipuçları olabildiği gibi kanalın sonu hedefle de bitebilir. Yolun sonuna doğru olan aksiyal görüş sırasında, fokal etki yaratılması için yüksek yapı, obje, vb. konurken, kırıklı yolların kırılma noktalarında da aynı kullanışlarla aynı etki yaratılabilir.

Yollar kullanıcıyı varmak istediği noktaya çıkartmalı ve insanın hareket dağılışına uygun olmalıdır. Yaya en uygun, en kısa kestirme yoldan hedefine varmak ister. Bunun için bazen, hiçde o fonksiyona ayrılmamış alanları geçiş için kullanabilmektedir. Bu, insan hareket eğiliminin iyi analizi yapılmadan yol güzergahı oluşturulmasının, haklı ve doğru sonucu olmaktadır. Kişi mekanda kendisine, amaçlarına en uygun ve olumlu yolu, kendi sağduyusu ile bulabilmektedir. Şekilçi, mekanik, tasarım davranışları insan ile uyummadığı üzere doğru ve güzel olamamaktadır.

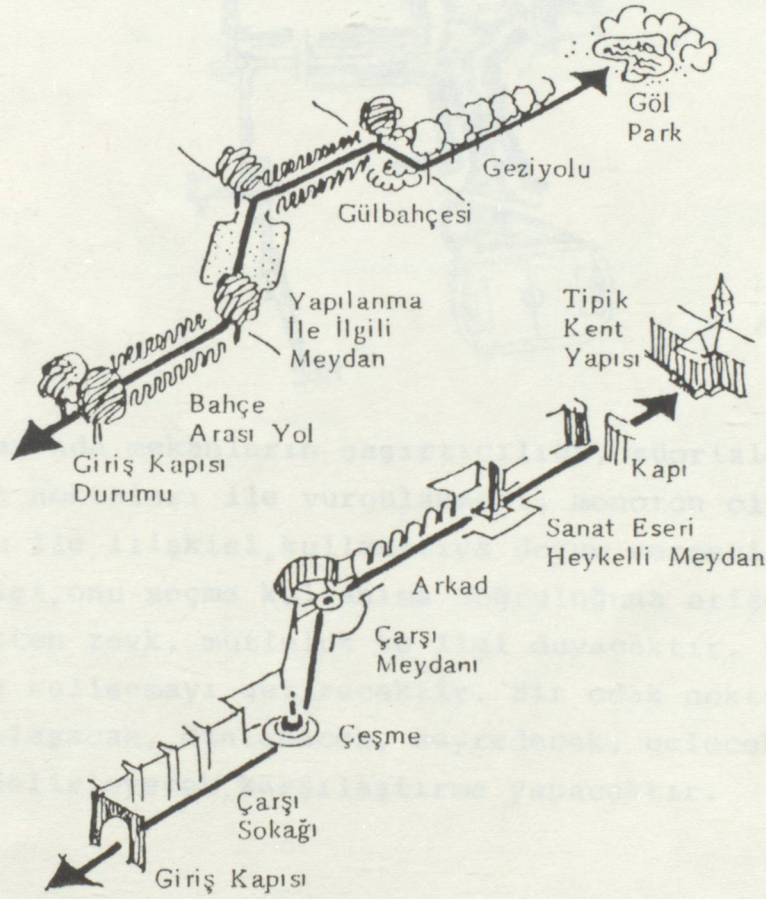

İnsanlar, mekanda köşeli dönüşleri olan uzaklaştırıcı bir yol yerine, akıcı hareketliliğe sahip bir yolda gitmek ister. Burada önemli olan dik açı yerine optik geometri ile insan eğilimlerine uygun açının bulunmasıdır.

Kişi, amacına uygun mekana davet ediciliği, çekiciliği sonucunda yönelip, içinden geçmekten zevk alır, mutluluk duyar. Kişi, aynı zamanda mekandan mekana geçiş yaparak, ardıllık elde etmeye çalışır. Hareket halindeki kişi, mekanlar arası geçişte yaptığı eylemin sonundaki amaca uygun, anlamlık, uyumlu ve ilişkili bir geçiş kademelenmesi olmasını ister.

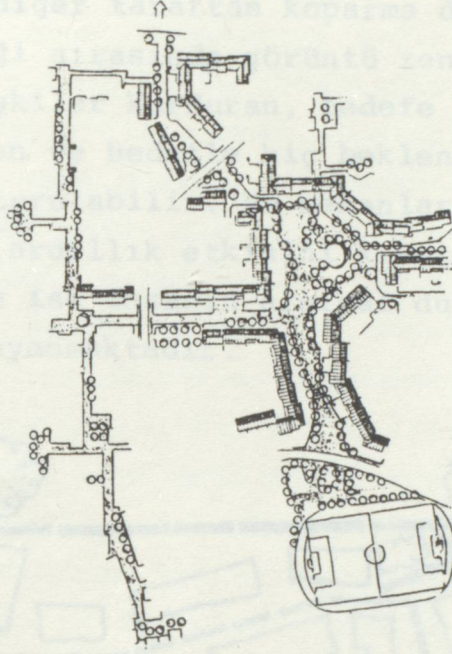
Hafta sonunda deniz kıyısına gezmeye gitmek için evinden çıkan kişi, kendisini olaya hazırlamak ister. Bunun için ana caddelerden uzakta, düşük yoğunluklu konut alanlarından ve yeşil alan kenarlarından geçmeyi tercih ederek varmak ister. Böylece kişi, izlediği yolun sonundaki rekreasyon amacına bir geçiş kademelenmesi, hazırlık devresi içinde varmanın, amaca uygun mekan değişiminin, hedefe yaklaşmayı hissetmenin hazrını duyar.

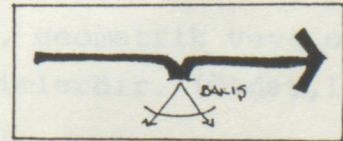
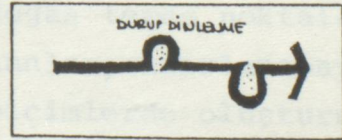
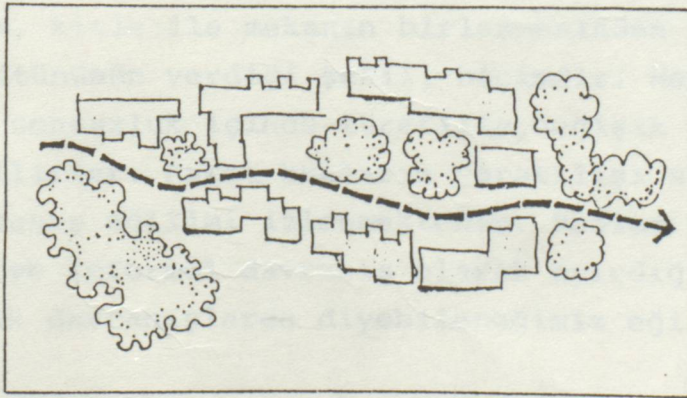
ARDIŞIK MEKAN DÜZENLEME

Birbirine zıt veya benzer mekanlar arasındaki geçişler, tasarımın etkinlik derecesine bağlı olarak çok güçlü olabildiği gibi hissedilemeyen bir akıcılık içinde olabilir. Bir meydana çıkan bir güzergah üzerinde insan önce dar, basık, kapalı ve karanlık bir mekandan geçirilerek; sonunda küçük, yüksek, açık, aydınlık bir meydancığa çıkarılır. Oradan büyük meydana yaklaşmanın habercisi olacak, daha geniş bir mekandan

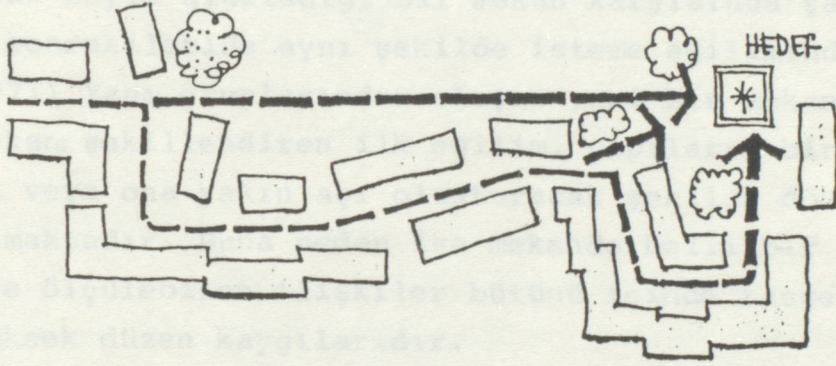
geçirilerek meydana ulaştırılır. Böylece zıt mekanlar ve güçlü geçiş vurgusu ile ardıllık yaratılarak, ardışık mekan tasarımı yapılmış olur.

Geçiş esnasında mekanların şaşırtıcılığı, süprizlerle doluluğu, odak noktaları ile vurgulanması, monoton olmaması, insan boyutu ile ilişkisi, kullanıcıya doyum vermesi istenir. Böylece kişi, onu seçme kullanıma doğruluğuna erişecek, oradan geçmekten zevk, mutluluk ve ilgi duyacaktır. Bu ise kişiye orayı kullanmayı getirecektir. Bir odak noktasının etrafında dolaşacak, dinlenecek, seyredecek, gelecek hareketi için yön belirleyecek, karşılaştırma yapacaktır.

Sürekliliği olan tekdüze mekanlarda monotonluğu kırmak, fonksiyon ayrımı vb. için farklı kotlarda hareketlilik yaratılır. Bu ise kullanıcıya seyir, hakim olma, kontrol etme, hedefe yaklaştırma diğer taraftan koparma duyguları verir. İnsanın hareketliliği sırasında görüntü zenginliği veren, hedefle kaçamak ilişkiler kurduran, hedefe hazırlayıcı algılar dizisi ile yönelten ve hedefle hiç beklenmedik anda buluşturulan mekanlar oluşturulabilir. Bu mekanlar monotonluğu çeşitliliğe çeviren, ardıllık etkisini kuvvetlendiren özelliğe sahiptirlerdir. Bu ise insanın algısal duyarlılığından kaynaklanan nedene dayanmaktadır.

Kullanıcı, algı organlarını uyaran, koku, renk, ışık, ısı, doku, kalite, perspektif değişimlerinden; objelere, mekanlara, manzara açılımlarına akan tasarımlardan hoşlanmakta, kendisine uygun gelmektedir.

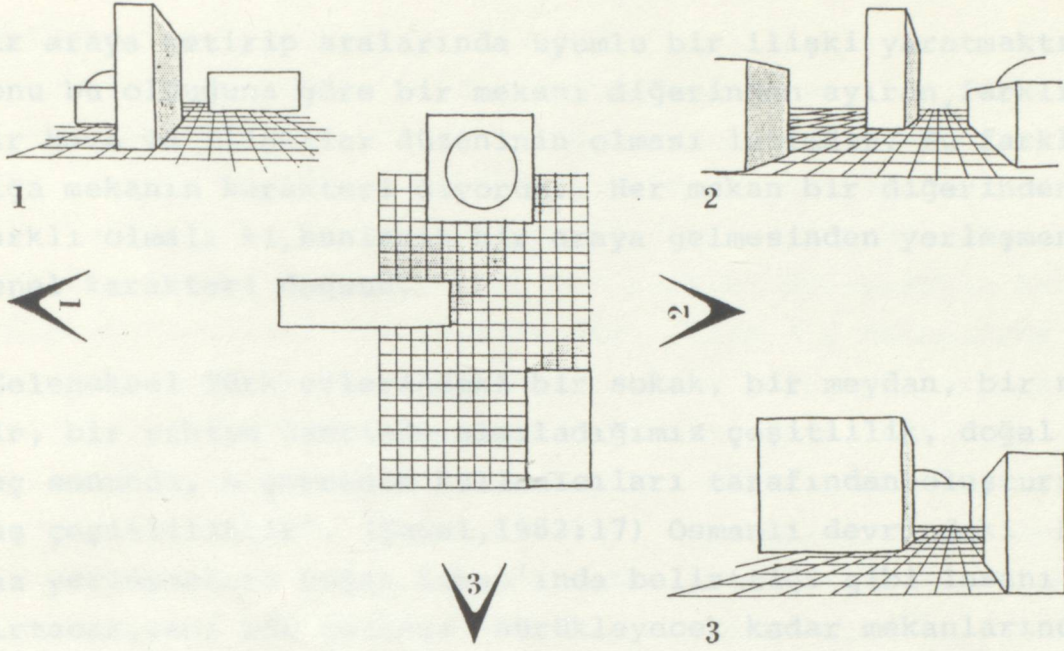
3.8. MEKAN FORMU

Form, kitle ile mekanın birleşmesinden doğan temas noktaları bütününe verdiği şekil, biçimdir. Mekanlar, sınırlanamayan bir sonsuzluk içinde türetilip, değişik biçimlerde oluşturulabilirler. Fakat bunların yaratılışı sırasında iki temel davranış eğilimi izlenmektedir. Bunlar Eliel Saarinen'in formal ve informel davranış olarak ayırdığı, geometrik veya organik davranışlarda diyebileceğimiz eğilimlerdir. (Özdeş, 1986)

o Formel-geometrik davranış

İçinde süreklilik kazanan belli bir düzenin, oranın, ölçünün egemen olduğu; aynı düzeni devam ettirme kaygısına sahip mekanlar oluşturur. Geometriye bağlı olarak simetri ve onun dik açıları mekana hakim olmaktadır. Bunun sonucunda, mekanın büyüklüğüne bağlı olarak oluşturulmak istenen simetri, fonksiyona ters düşmekte ve mekanda yaratılmaktadır. Formelliğin altında yatan dik açının sihiri ise içinde bulunduğumuz kültürden gelmektedir. Çevremizde genelde dik-dörtgenler ve onu oluşturan dikler, düşeyler paraleller ve iki kaçma noktalı perspektifler bulunmaktadır. İnsan devamlı olarak böyle algıladığı bir mekan karşısında şartlanıp, bundan sonrakileride aynı şekilde isteme eğilimindedir. (Güvenç,1971) Yapı gruplarından oluşan yeni bir mekanı planlamada, mekanı şekillendiren ilk eğilim, yapıların birbirleri ile dik veya ona yakın açı oluşturacak şekilde düzenlenmeleri olmaktadır. Buna neden ise mekanda belli bir ritm oluşturma ve ölçülebilir ilişkiler bütünü içinde rasgelelikten uzak, yüksek düzen kaygılarıdır.

Bu eğilim üçüncü boyutun varlığını genelde mekan yaratıcı olmaktan çok şekillendirilmesi ve süslenmesi gereken bir cephe olarak kabul etmekte; onu ön plana çıkarmaktadır. Bu ise doğallıktan uzaklaşan, insan tabiatına aykırı, insana hizmet etmeyen estetik kaygılar taşıyan formel mekanlar yaratabilmektedir. Genelde tabanda ve cephede tekrarlı bir formellik olarak yer alır. Sonunda monotonluğa dönen bir süreklilik kazanabilmektedir. Monotonluk doğada var olmadığından, insanın yapay mekanlarında yer alması; insanın üzerinde rahatsız edici, sıkıntı veren etki yaratmakta; algı zayıflamasına neden olmaktadır. Bu olumsuzluklarına rağmen dış mekanlarda bir görsel estetik olarak yer alabilen bir değerdir. (Şener,1982)

FORMEL DÜZENLEME

o İformel_organik davranış

Formel davranıştan farklı olarak, mekana biçim vermekten çok mekan yaratma endişesi içinde, üçüncü boyutu kullanan eğilimdir. Tamamen monotonluktan uzak, doğanın yapısına uygun organik şekilde yer yer ileri geri çekmeler, yön değiştirmeler koparmalar, alçalma ve yükselmeler ile temelde uyumlu bir bütünlük içinde form yakalanmaya çalışılır. Burada insana yönelik mekan oluşturma ön plana çıktığından insan faktörü ağırlıklı, doğruluğun getirdiği güzelliğin hakim olduğu bir form yakalanabilmektedir.

3.9. MEKANDA ÇEŞİTLİLİK

Mekanda çeşitlilik, mekanın diğer mekanlara göre durumunu ve sahip olduğu farklı nitelikleri vurgulayan, bir anlam içermektedir. (Şener, 1982) Bir denge içinde kalite ve karakter farklılığının (ayırımının) mekanda yer alması, çeşitliliği oluşturmaktadır. Burada mekanın karakteri ve onu destekliyen kalite konusu ön plana çıkmaktadır.

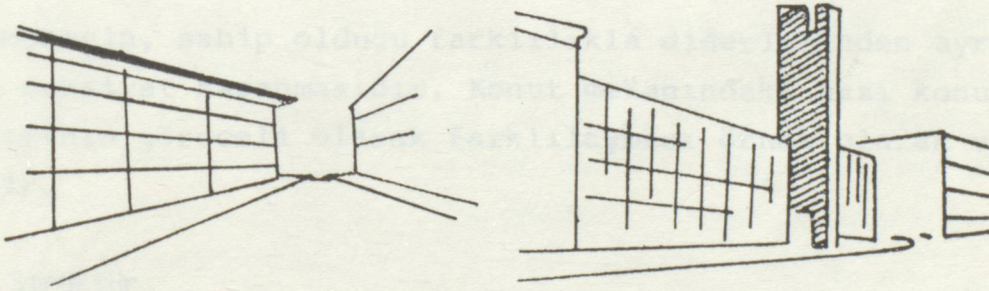
Mekan tasarımının konusu, kitle ile mekanı en uygun şekilde

bir araya getirip aralarında uyumlu bir ilişki yaratmaktır. Konu bu olduğuna göre bir mekanı diğerinden ayıran, farklı bir hava ve ilişkiler düzeninin olması lazımdır. Bu farklılığa mekanın karakteri diyoruz. Her mekan bir diğerinden farklı olmalı ki, bunların bir araya gelmesinden yerleşmenin genel karakteri doğsun.

"Geleneksel Türk evlerindeki bir sokak, bir meydan, bir nehir, bir rıhtım üzerinde algıladığımız çeşitlilik, doğal süreç sonunda, o çevrenin kullanıcıları tarafından oluşturulmuş çeşitliliğdir". (Şenel,1982:17) Osmanlı devrindeki boşaz yerleşmeleri Doğan Kuban'ında belirttiği gibi insanı şaşırtacak,yeni bir cezbe sürükleyecek kadar mekanlarında çeşitliliğe ve onun getirdiği karakter zenginliğine sahipti. Bu mekanların,birinden diğerine geçişte çatısından, sokağının taşına değin farklılıklar izlenebilmekte ne kişi kendisini değişik, yeni bir mekana geçmiş hissetmektedir. 1874 İstanbul'unu anlatan Edmondo de Amicis" Her yüz adımda bir şey değişiyor. Burada, bir Marsilya mahallesinin sokağında-sınız; dönün işte bir Asya köyü, tekrar dönün, bir Rum mahallesi, bir daha dönün, bir Trabzon mahallesi, konuşulan dilden, görünen yüzlerden, evlerin manzarasından memleket değiştirdiğinizi kabul edersiniz: Fransa'dan,İtalya'dan, İngiltere ve Rusya'dan yama parçaları". demektedir.(Edmondo de Amicis çev. Akyavaş,1986:22)

İşte bu hissi, etkilenmeyi doğuran, mekanın kendine has karakteridir. Mekandaki belli veya belirsiz bütünlükler, mekanın karakterini belirler. Mekanda,o çevrenin referanslarını yansıtacak farklılıklar oluşturularak, karakter tesisi sağlanır. Eğer biz kentsel mekan içinde karakter farklılıkları yaratamazsak,tek tip mekanlara sahip bir yerleşme dokusu elde ettiğimiz gibi mevcut karakterinide tahrip yoluna gideriz. Yerleşmenin kendine has karakterini devam ettirebilmek ve azalan yerlerde tekrar kuvvetlendirmek için mekanda çeşitlilik yaratılmalıdır.

Yerleşmeler ölçeğinde çeşitliliğin algılanması yapı, yapı grupları ve bunların oluşturduğu komşuluk alt biriminden büyük şehire kadar uzayan geniş bir aralık içinde olmaktadır. Kentin yaşadığının belirtisi, üzerinde yayanın kendisini göstermesi ile olmaktadır. Yaya, kent içinde dolaşarak mekanları canlı yaşanan hale getirmekte; dolayısıyla kenti yaşatan mekanları oluşturmaktadır. Yaya, dış mekanlarda dolaşırken çeşitlilik algılamasını daha yoğun olarak, mekan belirleyici kuvvetli öge olan yapı düzeyinde, kütle ve yüzey algılaması şeklinde yapmaktadır. Kütle üzerinde, düşeyde ve yatayda ileri geri çekmeler, koparmalar, et kalınlıkları, yükseklik farklılıkları, vb. ile çeşitlilik sağlanır. Yüzey üzerinde ise daha mimari ayrıntıdaki çıkmalar, balkonlar, doluluk-boşluk oranları, saçak boyu, malzeme, renk vb. çeşitliliğin uygulama ve algılama alanı içine girmektedir. Mekanda yapı ölçeğinden ayrı olarak, farklı yoğunluk seçimi, yapı tipleri, yaya ve taşıt trafiği açısından farklı yaklaşımlar, farklı mekan kullanımlarını biraraya getirerek; doğal çevre öğelerini kullanarak mekanda çeşitliliğin artırılması sağlanır.

MEKANDA YÜKSELTİ ÇEŞİTLİLİĞİ

Mekanda çeşitlilik, algısal olarak estetiklik, niteliklik, imaj vurgulama ve röper oluşturabilme özelliklerine sahiptir. Çeşitlilik dış mekanlarda, estetik açıdan insanın bütün duyularına olumlu etki edip, haz, mutluluk, doyunluk ve güzellik vermektedir. Monotonluğun tam karşıtı bir değerdir. Mekanın algısal olarak daha çarpıcı şekilde ortaya

konması, belirlenmesi, içinde kontrast (zıtlık) yaratılması ile olabilir. Mekanı oluşturan öğelerin kendi içlerinde ve birbirleri ile olan ilişki ve konumlarında kontrast yaratması "Kompozisyonda hakimiyet kurarak egemenliği sağlama" ilkesi (Şener,1982:11) ilkesi ile uyum sağlamaktadır. Daha iyi algılama açısından görsel bir değer olarak çeşitlilik, kontrast yaratma özelliğine sahiptir.

Çeşitliliğin daha iyi algılanması ise

- o Gözleyenin bakış uzaklığına,
 - o Gözleyenin bakış pozisyonuna,
 - o Gözleyenin dinamiği ve gözlem süresine,
 - o Işığın geliş yönü ve niteliği faktörlerine
- bağlıdır. (Şener,1982)

Kişi, mekan içinde hareket ederken, zihninde kendisine ilerde rehber olacak ipuçlarından oluşmuş bir görüntü olan, mekan imajını oluşturur. Bu imajın okunabilirliği şahsiyet, strüktür, anlam özelliklerine bağlıdır. (Şener,1982)

o Şahsiyet

Bir nesnenin, sahip olduğu farklılıkla diğerlerinden ayrılması, şahsiyet kazanmasıdır. Konut mekanındaki bazı konut bloklarının, göreceli olarak farklılaşması örnek olarak verilebilir.

o Strüktür

Bir mekanı oluşturan öğelerin, en üstten en alt kademeye kadar oluşturduğu anlamlı ilişkiler bütünüdür. Konut mekanındaki yolların, meydanların, yeşil alanların, bunları çevreleyen yapıların, bunlarında ön bahçe, giriş mekanı, saçağı, kapısı, kapı koluna kadar inen bir kademelenmenin oluşturduğu strüktür, kullanıcıya imaj konusunda yardımcı olur.

o Anlam

Şahsiyet ve strüktürün yarattığı ortak izlenimle ortaya çık-

maktadır. Kullanıcı için mekan, şahsiyet ve stürüktür süzgeçlerinden geçtikten sonra duygulandırıcı, yol gösterici, romantik vb. gibi ifade edici olur.

Bir mekan imajının hissedilebilirliği (varlığı), mekanın bu üç özelliği ile kuvvetli şekilde vurgulanabilmekte. Bu özelliklerin yarattığı çeşitlilik ise mekanda izlenebilmektedir.

Mekansal çeşitliliğin, mekan içinde röper olabilecek noktalar yaratabilmesi özelliklerinden biridir. Böylece bir mekan diğerinden ayrıldığı gibi, aynı mekan içinde hem algıyı hemde eylemleri yönlendiren niteliğe sahip olur. Aynı tip binaların oluşturduğu bir mekanda, farklı bir kitle veya grubu, dominant obje, yatay çatı hatlarından farklı düşey hatların kontrastı o mekanda bir röper noktası olabilir.

Mekanda çeşitliliği bir örnek üzerinde somutlaştırabiliriz. Yeni gelişen konut alanlarından olan Kozyatağı'nda ,mekanda çeşitliliğe raslamak hemen hemen imkansızdır. Hepsi birbirine benzeyen, aynı yükseklikteki, yoğunluktaki, tipteki vb. yapıların oluşturduğu mekanlar, monoton bir düzen içinde belli bir karaktere sahip değildir. İnsan üzerinde olumsuz etki bırakan monotonluğu ile estetik bir özelliği yoktur. Mekan kişiyi algı zayıflamasına uğratıp, kendisini farketmeyecek kadar tektiptir, içinde kontrast yoktur. Kişi bu mekan içinde dolaşırken, geçtiği yerleri tekrar bulmasına yarayacak farkedici özellikleri algılayamamaktadır.

III- DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Kentsel mekanın ele alınıp değerlendirilmesi sonucunda varılan kamusal-kentsel dış mekan tanımının, güncel hayata aktarılabilmesi ve yönetmeliklerde kentler, fonksiyon alanları olarak ele alınmakta ve konu ile ilgili yetersiz bir içeriğe sahiplerdir. En yoğun kullanıma sahne olmalarına rağmen kamu tarafından terk edilmiş bir görünümüleri vardır. Kent mekanı içinde kimin sahiplenip, kullanacağı, bakacağı belli olmayan bu alanların varlığı ise düzensizlik kaynağı olmaktadır. Bu tanımsızlık, sahipsizlik ve düzensizliğin planlar yolu ile mekana yansımaması, yok edilmesi lazımdır. Bunun için plan, mekanın kullanıcılarının kimliği hakkında doğru mesajlar verebilmelidir. Planlara yol göstermesi açısından, çalışmanın birinci bölümünde yapılan kamusal mekan kullanımı ve kentsel dış mekan tanımlarına yasal dayanaklar sağlanması için yasa ve yönetmeliklerin yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Bu yasa ve yönetmeliklere bağlı olarak yapılan planların yüklenicilerinin yetiştirmelerinde ayrı önem kazanmaktadır. Planlama disiplini içindeki eğitim sürecinde titizlikle üzerinde durulması gereken bir konu olmaktadır. Planlarda arazi kullanımının büyük kısmını kaplayan kamusal-kentsel dış mekanların anlatımı, planlama çalışmalarında bu alanlara daha doğru fonksiyonlar getirilmesine ve düzenlenmesine imkan sağlayacaktır. Örnek olarak, planlama aşamasında yaratılan arka bahçe kullanımının ne olacağı, kimin kullanacağı, kime ait olacağı gibi sorunlara netlik getirebilecektir. Bu açıdan

planlama çalışmalarının yanında tasarım eğitiminin verilmesi, kentin geleceğinin biçimlenmesi açısından doğru olacaktır.

Uygulama kademesindeki yerel yönetimlerin bilgilendirilmesi ve bilinçli kadrolar ile donatılması, yasa ve yönetmeliklerde tanımlanıp varlığı belirlenen bu alanlara daha doğru yaklaşımlar getirecektir.

Yasa, yüklenici, uygulayıcı üçgeninin ortak kavramlar çerçevesinde kurulması bu alanların etkin şekilde kent yaşantısı içine girmesini sağlayacaktır.

Bu alanların önemlerine rağmen halen farkedilememesi yasa yapıcıdan, eğiticiye, uygulayıcıya kadar varan kademelenme içindeki eksikliklerdir. Bunların içinde kavramların, mantığının ve teorisinin kurulduğu yer olan planlama eğitiminin eksiklikleri, bu alanların farkına varılmasını engellemektedir. Teorisi kurulmayan bir konunun yasalarla toplum hayatında ne var olması, nede uygulayıcıları yolu ile fizik mekana yansımaları beklenmemelidir. Eğitimin bu eksikliği, yarattığı planlar yolu ile gerçek hayata direkt yansımaktadır. Burada planların yetersizliği konusu karşımıza çıkmaktadır. Bilimsel platformda tartışılmaya açılmayan ve mantığının konmadığı bir konunun yasal destek beklemesi ve uygulamaya geçmesi beklenebilir. Bu yetersizliklerin, oluşturulacak bir model doğrultusunda çözülmesi gereklidir.

Kentsel dış mekan kavramının fizik mekana yansımaları, düzenleme ilkeleri yolu ile olmaktadır. İkinci bölümde açıklanmaya çalışılan ilkelerin, insanın fiziksel yapısından kaynaklanan teknik içeriği yanında, onların sosyal içerikli ilkelere sahip olması gerekmektedir. Düzenleme insan için var olduğundan, onu göz önüne almayan bir tasarım çalışması yeterince başarılı olamamaktadır. Buradan hareketle çevresel psikoloji gibi insanın sosyal bazlı niteliklerinin ilkelere dönüştürülüp, düzenleme ilkelerinin içine katılması gerekmektedir.

Belirlenen ilkeler, kesin hatlara sahip olmayıp, kùltùrlere bağlı olarak değişim gösterebilir. Hatta aynı kùltùr yapısı içinde değişik coğrafi mekanın getirdiği farklılıklarla, bu ilkelerin çeşitlenebilme ve değişebilme esnekliği olabilir. Bu esnekliliği sağlamak için uygulayıcı kesimin kendi iç bünyesinde tasarım büroları kurularak, bölgeye has ilkelere geliştirilip, plancıya veri olarak verilmesi veya uygulamaya dönüştürülmesi sağlanabilir.

Bu ilkelerin incelenmesi sonucu, bölgeden bölgeye değişebilen tasarım ilke rehberleri oluşturulabilir. Bunlar vasıtası ile mevcut doku korunabildiği gibi eski-yeni doku ilişkisi kurulmuş olur.

İlke tespiti sırasında Tasarımcı, Plancı ve Mimar'ın işbirliği yapması, uygulamaya yönelik kolaylıklar getirecektir. Ayrıca gerçek kullanıcının devreye sokulması yani halkın katılımının sağlanması, bölgenin yaşam tarzının yansıdığı mekanların şekillenmesinde önemli etken olacaktır. Bu ise kurulması gereken önemli bir bağ olarak görölmektedir. Bu ilişkilerin ele alınıp düzenlenmesi ve bunlar hakkında yeni modeller geliştirilebilir.

Bu model çerçevesinde, inşası süreç içinde olan ve bol mali kaynak isteyen, dış mekanın biçimlenmesinin ve ilkelerinin tespitinin, ortak çalışma ürünü olması sağlanır. Böylece, kötü mimari örnekler olmasına rağmen, doğru düzenlenmiş bir mekanın kamunun ve özelin sırtına yükleyeceği parasal yük azaltabilecektir.

KAYNAKÇA

- AMICIS, Edmondo de : "İSTANBUL"
 Çev: AKYAVAŞ, Beynun (1986) Kültür ve Turizm Bakanlığı,
 yayın no: 382, II.Baskı Ankara
 s.22
- AREN, Fatma (1982) : "KAMU MALI OLARAK MEKAN"
 ODTÜ Şeh. Böl. Pl. Böl., Türkiye
 I.Şehircilik Kongresi, Ankara,
 s.58
- ARU, Kemal, Ahmet (1985) : "ŞEHİRSEL TASARIM"
 Mimar Sinan Üniversitesi, Mimar-
 lık Fakültesi Şeh. Böl. Pl. Böl.
 1985, Ders Notları, s.1,2
- BALKAN, Erhan (1977) : "MEKAN VE MEKAN DÜZENLEMESİNDE
 YENİ BOYUTLAR"
 İDMMA. Doçentlik Tezi, s.33
- BAKAN, Kayhan (1981)
 KONUK, Güzin : "TÜRKİYE'DE KENTSEL DIŞ MEKAN-
 LARIN DÜZENLENMESİ"
 TÜBİTAK, YAE, Ankara, s.6
- BAKAN, Kayhan (1987) : "TÜRKİYE'DE KENTSEL DIŞ MEKAN-
 LARIN DÜZENLENMESİ"
 TÜBİTAK, YAE, yayın no: U5,
 Ankara, s. 11-13, 15,28,49
- BERGİL, Mehmet Suat (1988) : "ALTIN ORAN"
 Arkeoloje ve Sanat Yayını, Ar.
 İn.Bel.dizisi 3, İstanbul
- BERKE, Mahzar (1983) : "İÇ VE DIŞ MEKAN İLİŞKİSİ"
 Y.Ü. Mim.Fak.Doktora Tezi,
 İstanbul, s.4-13
- ÇUBUK, Mehmet (1973) : "BEŞERİ YERLEŞMELERDE MEKAN OR-
 GANİZASYONU"
 İDGSA, yayın no:74, İstanbul, s.27

- ÇUBUK, Mehmet (1977a) : "ÇEVRE VE İNSAN"
KARABEY, Haydar
SEYMEN, Ülker
Yapı Dergisi, sayı,26-27, s.41
- ÇUBUK, Mehmet (1977b) : "2000 YILINA DOĞRU SANATLAR
KARABEY, Haydar
SEYMEN, Ülku
SEMPOZYUMU"
I.Grup bildiriler, İstanbul
- ÇUBUK, Mehmet (1977c) : "MEKAN KAVRAMINA İÇERİKSEL BİR
KARABEY, Haydar
SEYMEN, Ülker
YAKLAŞIM"
Yapı Dergisi, sayı,26-27, s.35
- ÇUBUK, Mehmet (1978) : "YAPILANMAMIŞ KENTSEL-KAMUSAL
YÜKSEL, Güzin
KARABEY, Haydar
DIŞ MEKANLAR"
Yapı Dergisi, sayı 30, s.29-31
- ÇUBUK, Mehmet (1982) : "ZAMAN VE KENTSEL ÇEVRE OLUŞUMU"
Mimar Sinan Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, ŞAMP Dizisi-1, İstanbul, s.28-29
- FINGERHUTH, Carl (1986) : "BİR SİSTEM OLARAK KENT"
Çev:TÜZEL, Mustafa
Dizayn Konstrüksiyon Dergisi, sayı,5 s.29
- GLC (1978) : "HOUSING LAYOUT"
A GLC study, The Architectural Press, London, s.24,25,30-32, 39-53
- GOTTDEIENER, H. (1984) : "KENTSEL PRAKSİSE DOĞRU"
Çev: KESKİNOK, Çağatay
Planlama Dergisi, sayı:1989/1
Ankara, s.36
- GÜR, Şengül (1985) : "TOPLUMSAL İLİŞKİ VE TASARIM"
Karadeniz Üni. Mim.Müh.Fakültesi, yayın no:27, Trabzon, s.63, 74,78, 80-107
- GÜREL, Sümer (1970) : "KENT PLANLAMASINA GİRİŞ VE ÇEVRE KAVRAMI"
ODTÜ. Mim.Fak., Yayın no:14, Ankara, s.106

- GÜVENÇ, Bozkurt (1971) : "ZAMAN-MEKAN BOYUTLARI"
Mimarlık Dergisi, sayı:1971/1
s.42
- KARABEY, Haydar (1980) : "KENT OLGUSU"
Kent Basımevi, s.22
- KARAMAN, Aykut (1988) : "KENTSEL TASARIMDA BİÇİMLENME
İLKELERİ"
Yapı Dergisi, sayı:79, s.34,38
- KARAMAN, Aykut (1989) : "KENT PEYZAJI"
Yapı Dergisi, Sayı: 89, s.55
- KESKİNOK, Çağatay (1988) : "KENTSEL MEKAN YAKLAŞIMLARINA
BİR ÖRNEK: CASTELLS"
ODTÜ. MF dergisi, cilt:8, Sayı,1
Ankara, s.67,68
- KILAĞ, Arzu (1986) : "KENTSEL TASARIMIN GELİŞİMİ VE
GELİŞMEDE ROL ALAN TEORİSYENLER"
Y.Ü. Sos.Bil.Ens.Şeh.Pl. L.Ü.,
1985-86, Kentsel Tasarım Semine-
ri, s.1,14,15
- KONUK, Güzin, (1979) : "KENTSEL TASARIMDA BOYUTLANDIRMA
ÖLÇÜTLERİ VE ÜLKEMİZ İÇİN GENİŞ
KAPSAMLI BİR MODEL ÖNERİSİ"
Mimar Sinan Üni., Mim.Fak.,Şeh.
ve Böl.Pl.Böl, Doçentlik tezi,
İstanbul, s.46,50,53-55,61,62,64,
65,69
- KUNT, Aydın (1979) : "ESKİ KENT ÇARŞI DOKULARINDA ÇAĞ-
DAŞ ALIŞVERİŞ KURULUŞLARININ TA-
SARIM İLKELERİ"
İDMMMA Mim.Böl. Doçentlik tezi,
İstanbul, s.127
- ÖZDEŞ, Gündüz (1986) : "ŞEHİRSEL TASARIM"
İTÜ.Mim.Fak.Şeh.Böl.Pl.Bl.,
Ders notları, s.7,8,10-13,18

- ŞENER, Hasan (1982) : "MİMARİ ÇEVREDE ÇEŞİTLİLİK"
İTÜ.Mim.Fak. Doçentlik tezi,
İstanbul, s.10-13,16,17
- ŞENSOY, Hamdi (1984) : "MİMARİDE MEKAN BÜTÜNLÜĞÜ"
Mimar Sinan Üni.Mim.Fak.Mim.Böl.
yayın no:4, İstanbul, s.23
- TEKELİ, İlhan (1973) : "MEKAN ORGANİZASYONLARININ İN-
CELENMESİNDE BİÇİMSEL STRATEJİ-
LER VE DİL SORUNU"
Mimarlık dergisi, sayı:1973/9,
s.6
- TOKMAN, Bülent (1983) : "TOPLU KONUT ALANLARI FİZİKSEL
PLANLAMASINA BİR YAKLAŞIM"
TÜBİTAK YAE, Teknik Bülten, sa-
yı:12, Ankara, s.5
- TUNBIŞ, Mehmet (1987) : "PEYZAJ TASARIMI"
Y.Ü.Mim.Fak.Şeh.Böl.Pl.Böl.,
1985-86, Öğretim yılı ders not-
ları, İstanbul, s.3,5-9,21,22
- YENEN, Zekiye (1980) : "ANADOLU KENTİNDE MEKANSAL YA-
PI/AÇIK ALAN/ DOKU İLİŞKİSİ
BİR ÖRNEK:MUĞLA"
ODTÜ Mim.Fak., Ankara, s.22-58

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı : Atakan GÜL
Doğum Yeri ve Yılı : İstanbul-Üsküdar, 1964

EĞİTİM DURUMU

İlk Öğrenim : Paşakapısı İlkokulu, Üsküdar (1970-1975)
Orta Öğrenim : Üsküdar Lisesi, Üsküdar (1975-1981)
Yüksek Öğrenim : Yıldız Üniversitesi, İstanbul (1982-1986)

MESLEKİ ÇALIŞMALAR

- 1987 yılında Cengiz Bektaş Mimarlık Bürosu, Şehir Plancı Elemanı
- 1987 yılında Özel Büronun açılışı
- 1988'den beri Yıldız Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Kentsel Tasarım Bilim Dalı Araştırma Görevlisi

